Jean Bérenger

Istoria Austriei

4

Mic dicționar

CORINT

JEAN BÉRENGER
ISTORIA AUSTRIEI
Traducere, cuvânt înainte şi note: Radu Păun

CORINT
Bucureşti, 1999

CUVÂNT ÎNAINTE

Istoria Austriei nu este un subiect dintre cele mai familiare cititorului român, fie el şi iniţiat în aventura culturală proprie de sute de ani spaţiului central-european. Pentru noi, Austria reprezintă doar ceea ce manualele de şcoală ne-au informat că ar fi: Habsburgii, dualismul austro-ungar, pe care suntem adesea tentaţi să-l judecăm cu asprime, Mozart şi, ca urmare a unei mode apărute târziu – dovadă a îndepărtării de o cultură ce ar trebui să ne fie mai aproape –, psihanaliza lui Freud.

*Cartea lui Jean Bérenger, unu*l *dintre importanţii specialişti francezi* în istoria *Europei danubiene,* ne oferă o *iniţiere* c*oncisă şi* bine *structurată* în cunoaşterea *drumului pe care spaţiul dintre Alpi, Carpaţi şi Dunăre l-a parcurs prin veacuri, de la* o *formaţiune neînsemnată din punct de vedere politic şi cultural* la un *„imperiu atotputernic, dar" şi reversul besiinüiÛL destrămarea dureroasă – în etate naţionale care, omogene şau nu, cum crede autorul, nu au încetat să păstreze o anumită afinitate spirituală faţă de o istorie care fusese şi a lor. Sunt relevate astfel, pas cu pas, nu numai umbrele trecutului, dar şi explicaţii, azi mai necesare ca oricând, pentru evenimentele pe care le trăim, în încercarea, din ce în ce mai consistentă, de a edifica, conform altor principii, o federaţie europeană de care spiritul adormitei Austrii imperiale nu este deloc*

Pentru cititorul român de orice formaţie, lucrarea de faţă vine să ofere atât de necesara deschidere către cultura europeană de care avem cu toţii nevoie. În cadrul

acesteia, dintotdeauna, Austria a jucat, cum profesorul Bérenger o dovedeşte, un rol considerabil. Vom înţelege astfel poate mai bine nu numai locul Austriei în Europa – subiectul de căpetenie al cărţii –, dar propriul nostru destin istoric şi cultural ni se va contura mai clar, prin comparaţie şi diferenţă.

Radu Păun

INTRODUCERE

A scrie o istorie a Austriei este mai dificil decât s-ar putea crede, având în vedere că actuala Republica Austria nu există decât de la 12 noiembrie 1918, în urma dizolvării Imperiului Austro-ungar – ultimul avatar al monarhiei Habsburgilor în Europa Centrală. Crearea unui stat distinct de Reichul german a rezultat mai mult dintr-o situaţie impusă de puterile victorioase ale Antantei decât de voinţa celor interesaţi, chiar dacă, în limitele care-i fuseseră atribuite, noul stat corespundea provinciilor muntoase ale Sfântului Imperiu şi patrimoniului pe care Casa de Habsburg îl adunase la finele Evului Mediu în zonele limitrofe meridionale şi orientale ale regatului Germaniei. În consecinţă, nu poate fi vorba de istoria unui stat-naţiune, aşa cum publicul francez, influenţat de ideologia iacobină, obişnuieşte să-şi considere toţi vecinii.

Vom prezenta aici mai degrabă istoria unui teritoriu, anume a ţinuturilor alpine ocupate de timpuriu de popoare neolitice? apoi de celţi şi de romani. Având în vedere marea ruptură pe care au marcat-o migraţiile, istoria societăţii austriece începe cu adevărat abia în epoca carolingiană. În trei veacuri, dinastia de Babenberg avea să facă diiili-u ittă reîf modestă a Imperiului franc un principat prosper, de limbă şi populaţie germanice profund impreep

1 Unitate militar-politică specifică organizării statului carolingian, destinată apărării zonelor de frontieră.

nate de tradiţia creştină. După 1273, Habsburgii vor

profita de funcţia lor regală pentru a se implanta durabil în regiune şi a unifica diferitele provincii care se vor identifica cu Austria, lăsând pe seama nobilimii controlul asupra administraţiei locale. În secolul al XV-lea, Frédéric al III-lea şi Maximilian I, printr-o politică matrimonială abilă, vor pregăti constituirea de către Carol Quintul a unui adevărat imperiu şi formarea monarhiei austriece. Aceasta avea să unească între 1526 şi 1918, în aceeaşi confederaţie, provinciile ereditare ale Casei de Austria, Boemia şi Ungaria.

Austria nu a cunoscut desăvârşita sa strălucire decât după victoria de la Kahlenberg (1683), prin care a încetat să mai fie periferia lumii germanice, pentru a deveni nucleul monarhiei habsburgice. Viena, bastion al Contrareformei, a devenit, astfel, o metropolă barocă, în măsura în care triumful aşa-numitei *Pietas Austriacă* a produs o Austrie catolică unde chiar iluminismul [*Aufklärung*) prezintă trăsături originale. Leopold al II-lea (1790 – 1792) s-a dovedit, după Maria Thereza şi Joseph al II-lea, ultimul dintre monarhii luminaţi care, fiecare în propriul lui stil, au contribuit la prosperitatea ţării.

Domnia lui Francisc al II-lea a transformat însă Austria în bastionul contrarevoluţiei, un rol de mare putere conservatoare pe care avea să-l joace până în 1860. Dacă Revoluţia de la 1848 a suprimat regimul seniorial şi a permis reorganizarea statului, ea a pus în discuţie, pe de altă parte însăşi existenţa Imptinului. În 1866, Prusia a înlăturat Casa de Habsburg din Confederaţia Germană, iar Piemontul a înfăptuit unitatea Italiei prin anexarea provinciilor Italiene (Milano în 1859 şi Veneţia în 1866). În replică, Franz Joseph a reorganizat imperiul sprijinindu-se pe liberalii din Austria l Ungaria. Compromisul din 1867 a permis un remarcabil avânt economic şi o efervescenţă culturală comparabile cu acelea pe care Monarhia le cunoscuse în Secolul Luminilor. Viena sfârşitului de secol

devenea o adevărată metropolă europeană. Astfel, monarhia austro-ungară care nu fusese niciodată o „închisoare a popoarelor", se dovedea fidelă vocaţiei sale: aceea de a face să vieţuiască în pace, prosperitate şi diversitate naţionalităţi care nu s-ar fi putut împlini în cadrul unui stat naţional.

În încercarea de a rezolva prin forţă problema sârbă şi, în general, chestiunea mai largă, dar până la urmă marginală, a slavilor de sud, Franz Joseph a semnat totuşi, în iulie 1914, condamnarea la moarte a unei puteri care nu putea susţine un război total şi de lungă durată. Antanta, însuşindu-şi principiile lui Wilson, condamna astfel pe germanii din Austria la întemeierea unui stat mic de 6, 5 milioane de locuitori, stat pe care niciun spirit serios nu-l vedea capabil de supravieţuire. Asta explică de ce, în 1938, anexarea Austriei nu a determinat aproape niciun fel de protest al aliaţilor, preocupaţi de o politică de destindere şi foarte mulţumiţi de a fi cumpărat, cu preţul acestei laşităţi, bunele oficii ale lui Hitler.

Anschluss-ul va duce totuşi la o rapidă manifestare a conştiinţei naţionale printre austrieci, ceea ce a determinat marile puteri să decidă, încă din 1943, restaurarea Republicii Austria. În toate domeniile, A Doua Republică se diferenţia de Prima. Socialiştii şi populiştii au cooperat, apoi, începând din 1966, şi-au alternat prezenţa la guvernare, iar cetăţenii au ştiut să profite de *Cele 30 de Glorioase* şi conştiinţa naţională austriacă a început să se afirme. Astfel, istoria „naţiunii austriece" se dovedeşte încă şi mai scurtă decât aceea a unui stat austriac Independent.

Prezentăm, prin urmare, cititorului istoria germanilor din Austria, aceea a ţinuturilor alpine şi a Vienei, capitala unui mare imperiu şi a unei vaste arii culturale, oraş care, în mai multe rânduri, a jucat rolul unei mari metropole europene. În perioada 1526 – 1918, ar fi absurd să nu

înfăţişăm provinciile ereditare ale Casei de Habsburg în contextul lor multinaţional (raporturile cu alte provincii ale monarhiei), internaţional (politica externă a Habsburgilor) sau germanic (raporturile cu Reichul). În fine, în limitele pe care colecţia le oferă, vom încerca să schiţăm evoluţia religioasă, culturală şi economică a Austriei până către 1980.

Capitolul I
DE LA ORIOIPil PÂNĂ LA ASCENSIUNEA HABSBURGILOR

Primele locuiri

Săpăturile arheologice arată că regiunea a fost locuită încă din paleolitic (grotele de la Mixmitz, în Stiria), iar descoperirile făcute în Austria Superioară ne informează că oamenii au construit locuinţe lacustre pe Mondsee cu 3500 de ani î.Hr. Între 800 şi 400 î.Hr. se situează epoca de înflorire a civilizaţiei Hallstatt în Austria Superioară, bazată pe exploatarea salinelor şi comerţul cu sare ce demonstrează proporţii nebănuite până acum. Oamenii din Hallstatt aparţineau populaţiilor veneto-ilire care-şi întinseseră dominaţia în toată Europa Centrală şi în Italia de Nord, lăsând urme perene în toponimie (*Carnuntum*, *Noricum*, în limba latină, *Karawanken* în germană). Către anul 400 î.Hr., ei vor fi înlăturaţi de celţii care invadaseră Valea Radului pentru a ajunge în zona Alpilor Austrieci, în vreme ce populaţiile locale se refugiau în Vorariberg şi în Tirolul de Nord. Celţii au lăsat şi ei urme durabile în toponimie (Dunărea şi Innul, spre exemplu) [1], au întemeiat numeroase aşezări importante (Bregenz, Wels, Viena), au pus în valoare resursele miniere şi au stabilit relaţii comerciale cu grecii, etruscii şi popoarele din Nord, pe calea Moravei şi a Oderului, dezvoltând comerţul de chihlimbar, iniţiat deja de către iliri. Primul recul al celţilor se înregistrează la începutul

1 Autorul se referă la pronunția germană curentă.

erei noastre: către anul 60 î.Hr., celţii din Boemia se instalează în regiunea transdanubiană, abandonând teritoriul lor marcomanilor[2], ce se vor dovedi vecini redutabili ai Imperiul Roman.

Cucerirea romană va avea loc abia în vremea lui Augustus. După dezastrul de la Teutoburger Wald sau Pădurea Teutonică (anul 9 d.Hr.), romanii se vor instala temeinic la sudul Dunării, cedând triburilor germanice zona păduroasă din Austria Inferioară (Waldviertel). În Austria de azi. //mes-ul[3] era consolidat pe linia Dunării. Majoritatea provinciilor alpine şi bazinul vienez aveau să cunoască binefacerile păcii romane, în vremea căreia teritoriul actualei Austrii corespundea provinciilor *Noricum*, care îngloba zonele din Alpii Austrieci, *Pannonia*, împărţită de Traian în *Pannonia Superior* cu capitala la Vindobona (Viena), respectiv *Pannonia Inferior*, în fine, actualul Vorariberg făcea parte din *Raetia*, a cărei capitală era Augusta Vindelicorum (Augsburg). Provinciile erau divizate în *civitates*, romanii fondând şi cinci municipii de drept latin în Noricum. Treptat, organizarea urbanistică romană a contaminat-o ireversibil pe cea indigenă. Asimilarea s-a făcut prin intermediul oraşului [*civitas*), iar procesul de romanizare, lent şi progresiv, pare a se fi desăvârşit abia în secolul al III-lea.

Prima grijă a romanilor a fost asigurarea securităţii frontierelor: la Vindobona a fost încartiruită Legiunea a X-a, iar la Carnuntum Legiunea a XV-a în 177, marcomanii au reuşit să spargă frontiera danubiană, pătrunzând până la

Aquíleea. Pentru a compensa pierderile de populaţie provocate de invazii, împăratul Marcus Aurelius a făcut apel la coloni germani.

La începutul secolului al IV-lea, Diocleţian a întărit

---

2 Populație de origine germanică prezentă în regiunea Europei Centrale între secolul I î.Hr. și secolele ll-lll d.Hr.

3 Termenul latin care desemnează granița Imperiului Roman.

capacitatea militară a regiunii prin crearea unei noi legiuni şi a unei flotile pe Dunăre. Marea persecuţie anticreştină, întreprinsă în vremea sa, a făcut victime numeroase, între care cea mai ilustră a fost Sfântul Florian. Cu toate acestea, creştinismul nu a putut fi împiedicat să se dezvolte, în special după anul 313 (Edictul de la Milano) [4]. Fiecare oraş roman devenea reşedinţă episcopală, fapt întărit de numeroasele basilici şi necropole creştine scoase la lumină de săpăturile arheologice. Din punct de vedere militar însă, veacul al IV-lea a vădit vulnerabilitatea regiunilor de frontieră ale Imperiului, între care şi viitoarea Austrie, în faţa loviturilor în forţă ale popoarelor germanice situate dincolo de *limes*.

Vreme de cinci veacuri, regiunea a fost teatrul unor profunde tulburări care nu au mai lăsat mare lucru din trecutul roman, afară de aşezări atestate arheologic, precum Carnuntum sau ruine integrate în noi aşezări (cazul Vienei). Barbarii care au ocupat teritoriul austriac erau în special de origine germanică antrenând şi mase de slavi şi, doar secundar, populaţii de stepă. În contact vreme de secole cu Imperiul Roman, germanii au trecut în slujba Romei mai întâi ca auxiliari[5], apoi în calitate de coloni[6], aşa încât, în veacul al V-lea, largi zone erau deja germanizate. Bavarezii, veniţi din stepele Rusiei Meridionale, au ocupat începând cu anul 570 regiunea tiroleză, o parte a Alpilor Austrieci şi valea Dunării. În secolul al VI-lea, Austria de azi era ocupată deja de germani, Boemia de slavi, avarii ocupau Câmpia Panonică, în vreme ce alte triburi slave – slovenii –, retrăgându-se din

---

4 Act prin care Constantin cel Mare instituie toleranța religioasă în Imperiu, cu efecte vizibile mai ales in ce privește exercitarea cultului creștin.

5 Calitate in care erau încadrați în armata romană toți cei care nu erau cetățeni romani, aliați.

6 Lucrători agricoli cu statut semidependent.

faţa valului avar, profitând de golul lăsat de populaţiile romanizate, se instalau în Carniolia şi în bazinul vienez.

Marca Orientală în 791, Carol cel Mare încheia opera începută de ducele Bavariei şi Sfântul Bonifaciu, întreprinzând o campanie contra avarilor păgâni, pe care reuşea să-i învingă decisiv la 796. El transformă teritoriile cucerite într-o marcă a statului său şi distribuie domenii nobililor bavarezi, clerici sau laici, singurii capabili să repopuleze repede regiunea. Aceştia au instalat pe domeniile lor numeroşi ţărani servi, prin intermediul cărora populaţiile slave locale au fost rapid germanizate. Marca a fost organizată după modelul bavarez (împărţire în comitate, folosirea dreptului cutumiar bavarez) şi se afla sub autoritatea religioasă a episcopului de Passau; în paralel se înmulţeau bisericile şi mănăstirile. În 798, episcopia de Salzburg era ridicată la statut de scaun metropolitan, în vederea unei mai bune coordonări a operei de evanghelizare în teritoriu. Carol cel Mare poate fi, deci, considerat întemeietorul Austriei medievale, germanică prin limbă şi cultură, catolică prin religie, compozită prin populaţiile ce o locuiau (amestec de celţi romanizaţi, bavarezi şi slavi germanizaţi).

Marca Orientală a fost apoi invadată de unguri, stabiliţi în Câmpia Panonică de pe la 896. După victoria asupra acestora la Lechfeld (954), împăratul Otto I cel Mare[7] a recreat marca dându-i numele vechi germanic de *Ostrarrichi*, devenit apoi în germana modernă *Österreich*, nume care se păstrează şi astăzi. Conducerea mărcii a fost încredinţată lui Liutpold, strămoşul familiei de Babenberg, care s-a instalat la Melk pentru a controla calea fluvială ce trecea prin Wachau şi ruta terestră din Wienerwald. El trebuia să apere provincia contra cehilor, instalaţi la nord, şi a ungurilor, stabiliţi la est. În anul 1002 a fost anexată

7 Otto I cel Mare, împărat german (936-973), cel care reușește să reunifice fostul imperiu al lui Carol cel Mare.

regiunea Vienei, iar în 1074 graniţele acesteia atingeau Leitha.

Pe tot parcursul secolului al XI-lea, margraful nu era decât un mare senior între ceilalţi feudali laici sau ecleziastici, moştenitori de fiefuri dobândite în perioada carolingiană sau abaţi de mănăstiri fondate pentru a asigura defrişările, popularea şi îndeosebi creştinarea regiunii. Toţi aceştia făceau importante donaţii abaţiei din Melk şi au fondat abaţiile din Klosterneuburg şi Heiligenkreuz. Ei au reuşit, astfel, să submineze autoritatea, până atunci considerabilă, a seniorilor laici. În luptele pentru investitură[8], casa de Babenberg, care favorizase reforma gregoriană[9], a susţinut Biserica şi pe Papă. Politica margrafului Leopold, cumnatul împăratului Henric al IV-lea, a contribuit la fundamentarea puterii austriece. Foarte popular, el a manifestat o deosebită devoţiune, drept pentru care Biserica l-a canonizat în 1485; din 1665 a devenit patronul Austriei. În 1156, Henri Jasomirgott a obţinut de la împăratul Frédéric Barbarossa[10] ridicarea mărcii la rang de ducat, precum şi *privilegium minus* (privilegiul minor), prin care se acorda Austriei un statut special în cadrul regatului Germaniei. El şi-a stabilit capitala la Viena, fondând şi mănăstirea zisă a scoţienilor [*Schotten*).

În 1192, Leopold al V-lea obţinea de la împăratul Henric al VI-lea, fiul lui Frédéric Barbarossa, autoritatea

---

8 Dispută politică și militară care opune Imperiului German Scaunul Pontifical în chestiunea dreptului de numire a episcopilor (secolele XI-XII). Se termină cu înfrângerea Imperiului și recunoașterea de către împăratul german a dreptului exclusiv al Papei de a numi și învesti episcopii.

9 Inițiativă de înnoire în Biserica Catolică, începută de Papa Grigore al Vll-lea (1073-1085); viza reorganizarea administrativă și doctrinară a Bisericii și a vieții monastice.

10 împărat german, 1152-1190, promotor al politicii de cruciadă în Țara Sfântă.

asupra Stiriei, declanşând astfel o politică de grupare a ţinuturilor alpine sub autoritatea ducilor de Austria, proces încheiat în veacul al XIV-lea. În 1246, la moartea lui Frédéric de Babenberg, familiile aristocratice locale, precum Puechheim sau Starhemberg, începeră deja să conteste politica ducilor, întemeiată acum pe un important domeniu funciar şi pe colaborarea cu Biserica. Dar evenimentul punea probleme de succesiune, având în vedere că ducele nu avea moştenitori. Cum, în paralel, vacanţa puterii regale în Germania lipsea Austria de un arbitru de necontestat, baronii austrieci şi regii vecini (ai Boemia şi Ungariei) s-au implicat într-o luptă pentru succesiune care va degenera în război civil cu grave consecinţe pentru Austria şi Stiria. Un moment se părea că cele două provincii aveau să fie anexate la Boemia lui Ottokar al II-lea Přzemyšl, pentru ca, în final, Casa de Habsburg să-şi impună propria autoritate.

Vreme de trei secole, descendenţii lui Liutpold făcuseră dintr-o marcă pustie un principat prosper şi respectat, căci ducii Austriei avuseseră înţelepciunea de a nu participa la luptele politice care au uzat forţele regilor germani. La rândul lor, Habsburgii vor şti să urmeze această politică abilă. Cu alegerea lui Rudolf I de Habsburg ca rege al Germaniei, în 1273, Marca Orientală a cunoscut o nouă înflorire. La origine seniori în ţinuturile de limbă germană din Elveţia, Habsburgii au profitat de poziţia lor regală pentru a prelua patrimoniul casei de Babenberg şi a se implanta durabil în Austria şi în Stiria. Dar, chiar dacă victoria de la Dürnkrut din 1278 a stabilit autoritatea lor asupra regiunii până în 1918, moartea tragică a lui Albert I de Habsburg, în 1308, i-a îndepărtat pentru un secol de la puterea regală şi i-a transformat, în veacul al XV-lea, în *adunători de teritorii*: ei creează, prin cumularea posesiunilor lor ereditare, echivalentul actualei Austrii.

Formarea provinciilor ereditare

Cucerirea de către Ottokar al II-lea Přzemyšl a Austriei Inferioare, Stiriei, Carinthiei şi regiunii Frâul a îngrijorat principii germani, aşa încât Rudolf de Habsburg a recurs la arme. Ottokar al II-lea, care a refuzat orice compromis, va fi învins şi ucis în bătălia de la Dürnkrut, în Marchfeld, la 26 august 1278. Aşa a fost salvată Austria germanică care, în cazul înfrângerii lui Rudolf, ar fi fost încorporată într-un mare regat slav. Pe căi absolut legale, în 1282, Rudolf va dărui cu titlu de feudă Austria Inferioară fiului său Albert, Stiria lui Rudolf, celălalt fiu, iar Carinthia aliatului său, contele de Tirol. El şi-a stabilit reşedinţa la Viena, căreia i-a acordat statutul de oraş liber.

Albert I de Habsburg, ales împărat al Sfântului Imperiu Roman de Neam Germanic, a fost asasinat de nepotul său, Ioan „Paricidul”, la 1 mai 1308, dar fiul său, Frédéric, a ştiut să se facă acceptat de către supuşi, înmulţind numărul bisericilor şi al mănăstirilor. Albert al II-lea cel înţelept a fost pentru vasalii săi un *principe al păcii*, iar împăratul Ludovic de Bavaria i-a acordat ca feud Carinthia şi Carniolia (Tratatul de la Hagenau, 1330). Cum familia conţilor de Tirol s-a stins odată cu Meinhart al III-lea (1363), împăratul Carol al IV-lea de Luxemburg a dăruit Tirolul ginerelui său, Rudolf al IV-lea, fiul lui Albert al II-lea de Habsburg. Acesta, în vremea guvernării sale (1358 – 1365), a luat trei măsuri inspirate de principiul suveranităţii teritoriale [*dominium Austriae*). El promulga la 1358 un *privilegium majus* (privilegiu major), în fapt un fals fabricat de cancelarul său, Johann von Platzheim, care venea în completarea privilegiului minor acordat cândva de Frédéric Barbarossa. Prin acest act se stipula că împăratul nu avea nicio autoritate asupra Austriei. În continuare, Rudolf a lărgit libertăţile municipale şi a favorizat dezvoltarea Vienei, obţinând de la Papă crearea unui episcopat şi punând el însuşi prima piatră a catedralei

Sfântului Ştefan. Chiar înainte de a muri, a fondat Universitatea din Viena după modelul celei din Praga, creată de socrul său în 1356.

În 1368, Habsburgii au dobândit oraşul Freiburg (Brisgau), apoi Triestul (în 1382), iar cumpărarea comitatului Feldkirch în Vorariberg le-a facilitat comunicaţiile între patrimoniul pe care-l deţineau în zona renană şi cel din regiunea danubiană. Domeniul familiei se întindea acum de la Vosgi la Carpaţi şi corespundea, cu aproximaţie, actualei Republici a Austriei. Cum Albert al II-lea abolise din 1355 principiul primogeniturii şi acordase drepturi egale de moştenire tuturor celor patru fii ai săi, patrimoniul a fost din nou împărţit, în 1379, între ramura coborâtoare din Albert şi aceea a lui Leopold, până la reunificarea definitivă din 1457, după moartea lui Ladislau Postumul. Frédéric de Habsburg a reuşit să fie ales împărat, în 1440, de către electorii care mizau pe slăbiciunile sale. Astfel, coroana imperială avea să rămână în patrimoniul familiei până la 1806 (cu o scurtă întrerupere între 1740 – 1745).

În vreme ce Habsburgii pierdeau controlul Elveţiei germanice, Frédéric al III-lea, incapabil să facă faţă propriilor supuşi revoltaţi şi rivalului său, Matias Corvin, visa la monarhia universală, de unde transformarea ducatului Austriei în arhiducal. El este inventatorul formulei *Austriae Est Imperare Orbi Universo* (Casa de Austria trebuie să stăpânească întregul Univers). A fost nevoie de îndrăzneala fiului său, Maximilian, pentru a-i introduce pe Habsburgi, printr-o serie de alianţe matrimoniale profitabile, în marea istorie europeană. Maximilian I (1459 – 1519) este un prinţ al Renaşterii, animat de o extraordinară ambiţie în ceea ce priveşte propria-i dinastie. Opera sa a marcat profund istoria Europei, în măsura în care a permis constituirea Imperiului lui Carol Quintul şi formarea monarhiei

austriece.

Politica matrimonială a lui Maximilian

— *Allt betla gerant, Tu felix Austria, nubeA2*

Primul succes a fost chiar prima sa căsătorie, în 1477, cu

Maria de Burgundia, unica fiică a lui Carol Temerarul (căruia îi va salva moştenirea, după dezastrul de la Nancy), soţie cu care a avut doi copii: Filip cel Frumos şi Margareta. Al doilea succes a fost asigurat de dubla căsătorie a celor doi cu moştenitorii

12 Alt» să ducă războiul, tu, fericită Austrie, ocupă-te de căsătorii (lat.). Aşa s-ar traduce liber maxima pusă pe seama lui Matias Corvin şi adresată aliatului său austriac, preocupat mai degrabă de o politică matrimonială profitabilă, decât de lupta împotriva turcilor.

regilor catolici[11]. Dacă mariajul lui Don Juan, infantele Spaniei, cu Margareta de Austria s-a dovedit a fi steril, ce! dintre Ioana cea Nebună şi Filip cel Frumos a dat naştere lui Carol Quintul şi lui Ferdinand. Carol Quintul a moştenit astfel, din Spania regilor catolici, Castilia, Aragónul şi provinciile lor italiene şi americane, Ţările de Jos şi patrimoniul german al Habsburgilor. Puţini principi reuşiseră vreodată să reunească atâtea teritorii – fără niciun fel de osteneală, doar prin reuşita unor căsătorii abil negociate, încoronarea acestei politici matrimoniale a fost *Tratatul de la Viena* (*Pactul de Succesiune Mutuală din 1515*), semnat cu Jagiełłonii care domneau atunci în Ungaria şi Boemia; astfel aveau să se justifice candidatura şi alegerea lui Ferdinand ca suveran al celor două regate, în 1526.

În 1493, Maximilian îi succeda tatălui său Frédéric al III-lea ca împărat şi se proclama în 1507 *împărat ales prin graţia divină*. Când va muri, în ianuarie 1519, nepotul său

---

11 Denumire dată regelui Ferdinand de Aragon și soției sale Isabela de Castilia, unificatorii Spaniei, și purtată apoi de toți regii Spaniei.

Carol, deja rege al Spaniei, nu era încă ales împărat. Maximilian făcuse din Innsbruck reşedinţa sa favorită dar, în lipsa mijloacelor financiare, a fost mai degrabă un mecena, decât un mare constructor. El a avut de înfruntat lipsa de bunăvoinţă a principilor germani atunci când a dorit modernizarea sistemului de guvernare a Imperiului. Reformele încercate în provinciile ereditare s-au izbit de rezistenţa stărilor care i-au impus, până la urmă, instalarea propriilor reprezentanţi în guvernele provinciale pe care împăratul le-a creat începând din 1498.

Societatea Ordinelor în secolul al XV-lea, seniorii feudali [*Herren*) şi cavalerii (*Ritter*) constituiau Ordinele (*Stände*), adevărate corporaţii nobiliare care-şi înregistrau cu grijă membrii. Aşa cum a demonstrat istoricul Otto Brunner, expresia politică a provinciei (*Landschaft*) o constituia Dieta provinciei (*Landtag*) care, începând cu secolul al XV-lea, îşi va afirma unitatea teritorială în faţa puterii princiare (în problema perceperii de impozite extraordinare) sau în faţa pericolului otoman (organizarea apărării locale după 1460). Formarea dietelor în secolul al XV-lea nu a reprezentat decât consecinţa firească a existenţei unui corp nobiliar care accepta în rândurile sale şi prelaţii şi tolera existenţa oraşelor libere, protejate de puterea ducală. Aşa a luat fiinţă structura cvadripartită a dietelor (seniori, cavaleri, prelaţi şi oraşe) care; în fapt, erau dominate de către aristocraţi şi clerici, dar corespundeau structurii sociale ce se configurează între secolele al XV-lea şi al XIX-lea.

Adevăraţii stăpâni ai ţării sunt seniorii care descind din familiile aristocratice din Evul Mediu timpuriu şi constituie *Ordinul Seniorial* (*Herrenstand*). Deţinători de domenii vaste, împărţind puterea publică cu ducele, ei controlează clientele numeroase şi mici armate proprii, gata întotdeauna să recurgă la violenţe pentru a-şi apăra drepturile sau onoarea. Otto Brunner a reliefat importanţa

războiului personal (*Fehde*) în viaţa publică medievală a Austriei: acest flagel se va încheia abia în veacul al XV-lea, când agravarea pericolului otoman i-a obligat pe seniori să-şi orienteze resursele şi energiile către apărarea ţării. În secolul al XV-lea, *Ordinul Seniorial* (*Herrenstand*) includea şi principii-episcopi ai Imperiului (episcopii de Passau sau de Freising) care nu se numărau printre simplii prelaţi. Membrii ordinului ţineau numai de tribunalul ducal, aşa-numitul *Landtaiding*.

Asimilarea clerului categoriei proprietarilor funciari conferea membrilor săi o putere jurisdicţională (este cazul episcopilor, abaţilor şi magistraţilor colegiilor clericale) în cadrul unui ordin special – *Ordinul Ecleziastic* (*Praelatenstand*). Abaţiile au contribuit la defrişare şi evanghelizare în zonele rurale, prin crearea de parohii locale şi impunerea ritului latin în subconştientul unor mase până de curând păgâne. Benedictinii şi cistercienii au jucat un rol decisiv în creştinarea Austriei medievale, astfel încât nu din întâmplare peisajul monastic actual mai este dominat încă de mari abaţii precum cele de la Melk, Zweul, Göttweig, Heiligenkreuz sau Klosterneuburg.

Simplii nobili sau cavaleri (*edlen Knechte* şi *Ritter*) ţin, la rândul lor, de tribunalul ducal (*Landtaiding*) şi formează *Ordinul Cavalerilor* (*Ritterstand*), fără a deţine însă aceeaşi putere economică precum seniorii. Serviciul în slujba unui mare senior reprezenta unica lor posibilitate de supravieţuire.

Oraşele libere (supuse numai ducelui), care cunosc apogeul dezvoltării la finele Evului Mediu, constituiau *Al Patrulea Ordin* (*IV Stand*), celelalte oraşe, denumite *oraşe senioriale*, fiind lipsite de autonomie. În Austria Inferioară, 18 oraşe şi târguri (între care Viena) erau reprezentate în Dietă. Locuitorii lor erau sub autoritatea oligarhiei patriciene care guverna oraşul. La Viena, consilierii municipali, investiţi cu atribuţii administrative şi

judecătoreşti, proveneau dintre negustori, proprietarii funciari (oraşul poseda întinse suburbii rurale) şi deţineau practic cu toţii numeroase clădiri, constituind adevărate dinastii, precum familiile Poll sau Kléber (consilieri municipali între 1208 şi 1417).

Competenţele politice ale Ordinelor se materializau în sesiunile periodice ale Dietei şi în exercitarea atribuţiilor administrative permanente. Dieta nu se reunea decât în urma convocării exprese trimise de duce tuturor vasalilor săi. Sesiunile se derulau după un ceremonial precis: slujba religioasă, deschiderea lucrărilor de către principe sau de către un reprezentant al său, citirea propunerilor, discutarea acestora de către Ordinele adunate fiecare separat, prezentarea unor contrapropuneri – dacă era cazul – şi negocieri purtate în scris timp de mai multe săptămâni, ale căror concluzii trebuiau sancţionate prin decret princiar. Dietele aveau să joace, de acum înainte, un rol esenţial în viaţa publică a ţării, în măsura în care principele, neputând să trăiască numai din veniturile personale (*regalia*), trebuia să obţină votarea de contribuţii pentru a asigura apărarea statului împotriva turcilor care, începând din 1470, ameninţau zona Stiriei.

Administraţia Ordinelor repartiza şi percepea contribuţiile votate. Între sesiuni, administraţia provincială era supravegheată de comisiile de „deputaţi”, formate din reprezentanţii aleşi ai fiecărui Ordin. Dietele se dotaseră, astfel, cu o structură administrativă proprie şi cu o reţea de clădiri proprii, precum Palatul Ordinelor (*Landhaus*). În 1513, Ordinele din Austria Inferioară au achiziţionat în Viena Palatul Liechtenstein unde erau amplasate birourile, lâlile în care se adunau comisiile, sălile de şedinţe ale Dietei şi, mai ales, Guvernul Provincial (*Regiment*). Până la Revoluţia din 1848, existenţa Ordinelor, a Dietelor şi a structurii lor administrative a contribuit la întărirea patriotismului local. Sentimentul particularist şi

preocuparea pentru autonomia provincială vor marca sensibil istoria Austriei.

Transformáríle economice

Deşi Austria a fost la rândul ei atinsă, ca şi restul Europei, de marea epidemie de ciumă din 1348, consecinţele acesteia au fost aici mai puţin dezastruoase decât în Italia, spre exemplu, ba chiar pe undeva benefice pentru ţărănime. Scăderea numerică a mâinii de lucru a determinat, în consecinţă, o scumpire, de unde preocuparea seniorilor feudali în a-şi proteja arendaşii. Contractele încheiate acum încep să garanteze posesiunea ereditară şi plăţile în monedă, renta funciară tinzând, astfel, să înlocuiască plăţile în natură şi obligaţiile în muncă. Seniorul feudal devine treptat un rentier agricol, iar utilizatorul direct e asimilat unui proprietar, chiar dacă el nu dispunea decât de un drept de exploatare perpetuă. Progresul tehnicilor (apariţia asolamentului trienal pe terenurile cele mai bune) şi creşterea preţurilor asigurau venituri din ce în ce mai ridicate, în măsura în care surplusul producţiei putea fi orientat către piaţă.

Descoperirea minelor de argint şi de cupru avea să transforme aspectul vieţii economice din Europa Danubiană. Se dau în exploatare minele de la Schwatz, în Tirol, iar atelierele din Hall bat dinari de argint sau helleri, care aveau să contribuie la constituirea averii familiei de comercianţi-bancheri Fugger din Augsburg, după ce, în 1495, Jacob Fugger lua în arendă exploatarea minelor de la Habsburgi.

Viena se găsea amplasată în circuitul internaţional graţie căii fluviale care este Dunărea. Comerţul consta în importul de mirodenii din Orientul Mijlociu, la schimb cu produsele textile ale Europei Occidentale. Austria şi Stiria furnizau articole de fierărie produse din minereul de fier provenit de la Eisenerz care alimenta forjele din Steyr. Cum, de prin 1420, drumul pe ruta Praga-Brno devenise

nesigur, Viena a dobândit un loc de frunte în comerţul cu Ungaria. Aceasta exporta către Viena animale, în special bovine, şi vin, importând produse manufacturate (ţesături şi produse de fierărie), deficitul comercial astfel creat fiind acoperit de exportul de cupru şi argint din minele din Slovacia.

Aceste circuite economice vor fi profund bulversate de pătrunderea otomană în Câmpia Panonică, fenomen care, pe de altă parte, a asigurat integrarea provinciilor ereditare într-un vast ansamblu, Monarhia austriacă.

Capitolul II
REFORMA ŞI CONTRAREFORMA (1526 – 1683)

Începutul domniei arhiducelui Ferdinand, în 1522, marchează debutul unei perioade de mari tulburări şi prefaceri pentru provinciile ereditare. În 1526, la moartea cumnatului său, Ludovic al II-lea Jagiełło, el a fondat practic Monarhia austriacă prin unirea provinciilor ereditare cu regatele Boemiei şi Ungariei, fără a rupe totuşi legăturile cu Sfântul Imperiu. Provinciile ereditare, atinse de valul reformelor luterane din veacul al XVI-lea, au fost profund marcate în secolul următor de mişcarea Contrareformei. Pe de altă parte, între 1526 şi 1683, Austria întreagă a nvut de făcut faţă pericolului otoman, iar Viena, asediată de turci în 1529 şi 1683, nu a cunoscut o adevărată înflorire decât după această din urmă dată, când securitatea i-a fost asigurată.

naşterea Monarhiei austriece în 1522, prin Tratatul de la Bruxelles, Carol Quintul ceda fratelui său, arhiducele Ferdinand, *provinciile ereditare*, în compensaţie pentru regatul de Neapole care îi fusese hărăzit de bunicul lor, Ferdinand de Aragón. Curând, moartea cumnatului lor, Ludovic al II-lea Jagiełło, ucis de turci în bătălia de la Mohács, i-a permis lui Ferdinand să obţină tronul regatului Boemiei, precum şi al Croaţiei şi Ungariei (1527). Aşa a luat naştere un nou stat care va dura până în 1918: nu prin

cuceriri şi războaie, cum adesea s-a afirmat, ci prin libera alegere a diferitelor Diete, altfel spus a diferitelor naţiuni. Este adevărat că Dieta maghiară, profund divizată, a oscilat între Ferdinand şi candidatul naţional, Ioan Zápolya, voievodul Transilvaniei, care, în cele din urmă, a preferat alianţa cu turcii în locul recunoaşterii alegerii lui Ferdinand I.

Pentru a putea administra acest ansamblu eterogen în care fiecare provincie îşi păstra structura sa proprie de guvernare, Dietele locale şi funcţionarii proprii, Ferdinand a creat, prin Ordonanţa din 1 ianuartie 1527, un Guvern Central după modelul instituţional oferit de ducatul Burgundiei. Acesta presupunea un Consiliu Privat (*Geheimer Raf*), cu competenţe de politică generală, o Cameră de Conturi (*Hofkammer*), abilitată să controleze administrarea drepturilor regaliene[12] girate de către camerele de conturi provinciale, şi un Consiliu Aulic (*Hofrath*) ce funcţiona ca o curte de apel şi al cărui resort a fost extins, după 1556, la întreg Imperiul; în fine, un Consiliu de Război (*Hofkriegsrath*) însărcinat cu problemele militare, creat tot în 1556.

Consiliul Privat cuprindea demnitari ai Curţii, şefii dicasteriilor şi jurişti, înlocuiţi în secolul al XVII-lea de aristocraţia de curte. Cum titlul de *consilier personal a* fost acordat cu generozitate în perioada următoare (existau peste două sute în 1700), împăratul guverna cu ajutorul unei comisii restrânse, aşa-numita *Comisie Secretă*. Consiliul, prezidat de marele şambelan al Curţii, se pronunţa asupra rapoartelor prezentate de diferiţii consilieri, rapoarte transmise ulterior împăratului.

Toate aceste consilii, menţinând principiul guvernării colegiale, asociau la putere înalta nobilime şi juriştii

12 Drepturi fiscale ce se cuveneau suveranului în calitatea sa de senior suprem.

(*Gelehrtenstand*), Polisinodia[13] vieneză ţinea cont de opinia Guvernelor Provinciale şi a Dietelor, convocate în fiecare an pentru a vota contribuţiile financiare, pentru că Ferdinand, după lovitura de forţă împotriva magistraturii vieneze (execuţia juristului dr. Siebenbürger în 1522), a căutat să evite alte măsuri dure la adresa nobilimii. Pe de altă parte, Stările Generale încetează treptat să mai fie reunite, excepţie făcând doar sesiunea din 1542, în scopul stabilirii contribuţiei fiecărei provincii la finanţarea campaniei antiotomane.

Repartizarea contribuţiei de război din 1542 lua în calcul numărul populaţiei (la 100.000 de locuitori corespundea 1/54 din contribuţia de război), averea şi cumulul rentei funciare prelevate de la ţărănime de către proprietarii funciari. Partea cea mai importantă revenea arhiducalului Austriei care acoperea o şesime din totalul sumei plătite de provinciile monarhiei: Austria Inferioară datora 6/54 din total, Austria Superioară 3/54, iar Austria Centrală (Interioară), cuprinzând Stiria, Carinthia şi Camiolia, plătea o sumă corespunzătoare (9/54). Ungaria şi Austria Anterioară erau exceptate, în vreme ce Boemia acoperea două treimi din sumă (36/54).

Ferdinand, obligat de costurile financiare ale campaniilor antiotomane, stabilea în 1523 aşa-numitul *impozit turc*, de 0,50% din capitalul mobiliar şi imobiliar. Abrogat în 1568, acest impozit a fost reintrodus în 1683. Tot el a instituit *capitaţia 6*, care împovăra întreaga masă a supuşilor, inclusiv clerul, copiii de peste 12 ani şi lucrătorii agricoli, un *impozit asupra rentei feudale*, care a servit la întreţinerea frontierei, precum şi *impozitul asupra*

13 Termenul desemnează o realitate franceză, mai apropiată desigur de spiritul autorului. Este vorba de formula de guvernare instaurată după moartea lui Ludovic al XlV-lea (1715) până la 1718, care funcţiona pe principiul asocierii diferitelor consilii (din gr. poly = mai mulţi, mai multe + synodos = adunare, consiliu). Aici, principiu de guvernare care asociază mai multe grupuri.

gospodăriei ţărăneşti, în valoare de un florin (*Rauchfangsteuer*). Taxele pe consum cuprindeau accizele pe produsele de larg consum şi o taxă pe vinuri (10%). În vreme ce veniturile regaliene (*regalia*) erau destinate cheltuielilor civile, contribuţiile de stat acopereau plata soldelor mercenarilor din Ungaria, precum şi întreţinerea *frontierelor militarizate* austro-otomane, create în 1522 (500.000 de florini pe an în această epocă).

Lupta antiotomană în secolul al XVI-lea

După înfrângerea Ungariei la Mohács (1526), Ferdinand I şi provinciile ereditare se găseau în prima linie, în faţa Imperiului Otoman aflat la apogeul puterii sale. Printr-o serie de campanii militare eşalonate între anii 1529 şi 1566, întrerupte doar de scurte armistiţii, Soliman Magnificul cucereşte Câmpia Ungară şi stabileşte protectoratul său asupra Transilvaniei, cu complicitatea unei părţi a nobilimii maghiare care alesese rege pe Ioan Zápolya, un candidat autohton, exponentul ostilităţii faţă de un *rege german*.

Această perioadă înseamnă o lungă serie de insuccese pentru mercenarii lui Ferdinand: asediul Vienei în 1529, pierderea Budei în 1541, a Timişoarei în 1552, apoi a Egerului şi Sighetului (1566). Armata otomană nu purta însă decât campanii de vară, din cauza distanţei mari care

16 Impozit individual, pe cap de om, din lat. *capul* = cap.

O separa de propriile baze, mulţumindu-se cu succese punctuale. Constituirea unei zone fortificate, înzestrată cu garnizoane permanente, comparabilă cu *limes*-ul roman, *frontiera militarizată* a temperat efortul otomanilor, care vor sfârşi prin a considera Ungaria mai degrabă o periferie a imperiului lor, decât un cap de pod pentru cucerirea Europei Centrale.

După moartea lui Soliman (1566), sultanul Selim al

II-lea a semnat în 1568 o pace de compromis cu Maximilian al II-lea. Prin Tratatul de la Adrianopol. Sublima Poartă recunoştea pentru 25 de ani împărţirea Ungariei şi statutul special al Transilvaniei, contra plăţii simbolice a unui tribut anual de 30.000 de ducaţi. Echilibrul precar stabilit astfel între cele două puteri l-a determinat pe Maximilian să nu ia parte la operaţiunile Ligii Sfinte, încununate în 1571 cu victoria de la Lepanto.

În urma unui incident survenit în Bosnia, Rudolf al II-lea, care ar fi vrut să-i alunge pe turci, a reluat cu entuziasm ostilităţile împotriva Porţii în 1593 (Războiul de 15 ani). Întreprinderea depăşea însă posibilităţile Austriei, confruntată cu probleme multiple şi grave (revolta ţărănească din 1597), dispunând de comandanţi mediocri şi fără posibilitatea de a-şi asigura sprijin diplomatic (eşecul misiunii lui Shirley pe lângă şahul Persiei). Rezultatele operaţiunilor au fost dezamăgitoare, victoriile alternau cu înfrângerile, Iar în Transilvania revolta lui Ştefan Bocskay l-a determinat pe arhiducele Mathias, fratele împăratului, să negocieze cu Poarta o nouă pace de compromis. Tratatul de la Zstivatörök, din 1606, traducea echilibrul de forţe de pe câmpul de luptă: Poarta renunţa la plata tributului datorat de austrieci şi recunoştea *statu-quo-ul* teritorial. Casa de Austria şi Imperiul Otoman au menţinut această pace fragilă, alternată cu raiduri de frontieră, vreme de o jumătate de secol, Habsburgii fiind antrenaţi în războaiele germane, iar Poarta mobilizându-şi resursele în campaniile contra Persiei.

Reforma în Austria în domeniul confesional. perioada domniei lui Ferdinand I aduce triumful Reformei în provinciile ereditare – cu excepţia Tirolului şi Carinthiei, care au rămas fidele Bisericii Romane. Scrierile lui Luther circulau încă din 1520, iar predicatorii răspândeau noile idei în oraşele şi târgurile monarhiei. Erasmian[14], ca şi

14 Termenul desemnează apartenența la curentul reformat moderat

fratele său, favorabil unei reformări a Bisericii dar ostil unei eventuale schisme, Ferdinand I nu a putut împiedica adoptarea de către o bună parte a nobilimii a Confesiunii de I9 Augsburg[15], în special în Stiria şi Austria Superioară şi Inferioară. După 1540, aceste provincii sunt practic invadate de pastorii formaţi la Wittenberg, care se substituie, treptat, în parohii, preoţilor catolici. Protejaţi de seniorii trecuţi la luteranism, care uzau de dreptul lor de patronaj, pastorii reformaţi ajung să folosească bunurile şi drepturile Bisericii Romane în propriul lor profit. Chiar marile abaţii din Klösterreich acuză o gravă criză, iar trei sferturi din Viena devine luterană. Anabaptiştii[16] sunt totuşi alungaţi, iar liderul lor, Balthazar Hubmaier, e decapitat la Viena în 1528.

Graţie Păcii de la Augsburg din 1555, Ferdinand reuşeşte totuşi salvarea şi menţinerea cadrelor juridice tradiţionale prin înzestrarea episcopiilor, instalarea iezuiţilor la Viena (1552) şi practicarea cu consecvenţă a religiei predecesorilor săi. Fiul său, Maximilian (1564 – 1576), a ales însă o atitudine mai originală. Deşi foarte deschis către luteranism în tinereţe, a urmat politica tatălui său. În provinciile ereditare însă, Ordinele au reuşit să-i smulgă o serie de concesii în domeniul confesional: din 1571 el autorizează cultul luteran în Austria Inferioară, legalizând, astfel, practici existente deja de o jumătate de secol, în vreme ce fratele său, Carol, era obligat, împotriva voinţei sale, să acorde concesii similare în Stiria (1576). Rudolf al II-lea dispreţuia atât fanatismul luteranilor, cât şi zelul exagerat al iezuiţilor şi al clerului catolic spaniol. Ostil unei noi împărţiri a creştinătăţii, el ar fi dorit restabilirea unităţii confesionale pe căi paşnice, atitudine

---

ilustrat de marele cărturar Erasmus din Rotterdam (1469-1536).

15 Programul confesional prezentat de adepții germani ai lui Luther la întrunirea Dietei imperiale la Augsburg, 1530.

16 Sectă protestantă radicală cristalizată în spațiul german.

incompatibilă cu poziţia Bisericii Tridentine[17].

Locul Austriei în imperiu în ciuda privilegiilor de care se bucurau, provinciile ereditare rămâneau parte integrantă a Sfântului Imperiu şi deţinerea lor îi conferea lui Ferdinand I autoritatea necesară pentru a guverna în numele fratelui său, Carol Quintul. În această calitate, Ferdinand s-a confruntat cu războiul ţărănesc şi a condus represiunea, atât în Tirol contra lui Gaismaier, cât şi în Germania meridională. Ales împărat în 1531, el i-a succedat lui Carol în 1556, deşi neesta ar fi preferat să-l impună în fruntea Imperiului pe propriul său fiu, Filip al II-lea. Casa de Austria va fi de «cum înainte divizată: lui Filip al II-lea şi descendenţilor săi le revin Spania, Ţările de Jos, domeniile italiene şi Lumea Nouă, iar ramura mezină a familiei păstrează provinciile ereditare şi coroana electivă a Imperiului (alegerile se fac de către cei trei arhiepiscopi – de Mainz, Trier şi Köln – şi de prinţii electori laici, adică regele Boemiei, ducele Saxoniei, margraful de Brandenburg şi contele palatin al Renaniei). Cu toate acestea, în pofida unei idei greşite şi prea des difuzate, imperiul austriac nu exista încă.

Împărţirea din 1564

Ferdinand I a împărţit la rândul său patrimoniul între cei trei fii ai săi. La moartea sa, în 1564, el a acordat primului născut, Maximilian, Boemia, Austria Inferioară şi titlul imperial, lui Ferdinand – Tirolul şi Alsacia (aşa-numita Austrie Anterioară sau de Răsărit, *Vorderösterreich*), în vreme ce mezinul, Carol, primea Austria Interioară sau *Innerösterreich* (Stiria, Carinthia, Carniolia). El recrea astfel, prin proprie voinţă, linii de succesiune secundare, ceea ce dovedea ataşamentul faţă de tradiţionalul sistem germanic al transmiterii şi

17 Este vorba de poziția oficială de condamnare a Reformei afirmată de Biserica Catolică după Conciliul Tridentin (1545-1563), inițial de Papa Paul al lll-lea.

împărţirii patrimoniului. Această divizare, ce satisfăcea dorinţa de largă autonomie a supuşilor, nu avea să dureze. În 1619, arhiducele Ferdinand, fiul arhiducelui Carol, moştenea posesiunile ramurii majore a familiei, care se stinsese fără posteritate, după care, din aceleaşi motive, Austria Anterioară, despărţită de Alsacia, îi revenea definitiv tot lui, în 1665. Austria Anterioară (cu capitala la Innsbruck) şi cea Interioară (cu reşedinţa la Gratz) şi-au organizat o structură de guvernare după modelul vienez, cu un Consiliu Privat, o Cameră de Conturi şi un Consiliu de Război – cel din Gratz a luat pe seama sa apărarea frontierei militarizate din Croaţia (în 1576 este fondat Kariowitz). Cu scopul de a coordona acţiunile acestor instituţii, Ferdinand al II-lea a creat în 1620 o cancelarie a Austriei (*Österreichische Hofkanzlei*), care va intra curând în concurenţă cu cancelaria imperială.

Începând din 1600, Rudolf al II-lea – care din 1582 părăsise Viena pentru a se stabili la Praga – a fost serios contestat, atât de fraţii săi, cât şi de nobilimea provincială. Arhiducele Mathias a luat conducerea revoltei, a fost ales rege al Ungariei şi, cu ajutorul unei confederaţii de nobili austrieci, unguri şi moravi, a intenţionat să-l oblige pe Rudolf să abdice (1608). Acesta, sprijinit de nobilimea din Boemia, a reuşit să se menţină la putere la Fraga, acordând în 1609 largi privilegii regatului Boemia (*Scrisoarea de Majestáte*). Mathias îi succede pe căi legale în 1611. Fără moştenitori, el sprijină candidatura vărului său, Ferdinand de Stiria, după ce Filip al III-lea al Spaniei renunţase la tronul imperial. Lui i se datorează readucerea Curţii imperiale la Viena şi tot el este acela care asistă fără reacţie la revolta Boemiei împotriva propriului său candidat, Ferdinand. Stingerea ramurii majore a familiei şi progresele Contrareformei au deschis o gravă criză în Europa Centrală.

Contrareforma în Austria

Ramura din Stiria avea o altă viziune asupra catolicismului. Arhiducele Carol, susţinut de soţia sa, Maria de Bavaria, îşi manifestase ataşamentul faţă de catolicismul indicai. Fiul său, arhiducele Ferdinand – viitorul împărat I ordinând al II-lea (1619 – 1637) – s-a dovedit încă din imereţe un campion al Contrareformei, pentru a deveni apoi principalul responsabil al declanşării Războiului de 30 de ani. Marcat de educaţia iezuită pe care o primise la Ingolstadt, în Bavaria, el jurase solemn. În catedrala Notredame de Lorette că mai bine va domni peste un doşert decât peste o masă de eretici. Realizarea programului său confesional a început în Austria Inferioară, a cărei guvernare i-a revenit în 1598: pastorii au fost alungaţi. iar ţăranii ce îmbrăţişaseră confesiunea luterană au fost convertiţi cu forţa la catolicism. De o deosebită devoţiune, Ferdinand considera că prima sa datorie de principe era aceea de a-şi aduce supuşii la *singura religie care asigura mântuirea*; el a reuşit să imprime, pentru cincizeci de ani, un stil nou Casei de Austria. Domnia sa însemna finalul epocii catolicismului tolerant, inaugurat de Ferdinand I şi urmat de Maximilian al II-lea şi Rudolf al II-lea.

La urcarea pe tron, Ferdinand se angajase, chiar dacă împotriva voinţei sale, să respecte privilegiile confesionale ale Ordinelor, dar revolta Stărilor din Boemia (defenestrarea de la Praga, mai 1618) [18] şi din Austria Superioară, conduse de Tschernembl, îl dezlegau de jurământ. El nu mai putea fi legat printr-un contract rupt unilateral de cealaltă parte contractantă. După înfrângerea rebelilor în bătălia de la Muntele Alb (1620), represiunea a lovit chiar şi pe aceia dintre protestanţi cărora iniţial li s-a

18 Moment considerat începutul efectiv al conflictului deschis dintre protestanți și catolici care avea să fie Războiul de 30 de ani. Guvernatorii imperiali sunt aruncați pe geamul palatului Hradčany de reprezentanții protestanți ai provinciilor rebele.

acordat dreptul de opţiune între exil şi convertire. Ferdinand al II-lea a fost artizanul unei adevărate revoluţii culturale, care va marca profund istoria Monarhiei austriece. Doar nobilimea din Austria Inferioară, rămasă fidelă, şi-a păstrat drepturile confesionale. Revolta Stărilor Generale din Boemia a declanşat, astfel, Războiul de 30 de ani.

Războiul de 30 de ani

Politica lui Ferdinand al II-lea a cuprins curând întreg Imperiul. Deposedând pe electorul palatin Frédéric al V-lea de drepturile sale, pentru că acceptase coroana Boemiei din mâna Ordinelor rebele, Ferdinand a acţionat în contradicţie cu *libertăţile germanice* (a confiscat Palatinatul fără a convoca

Dieta). Fapt încă şi mai grav, la îndemnul confesorului său, iezuitul Lamormain, el a promulgat în 1629 Edictul de Restaurare, care aducea în discuţie Pacea de la Augsburg şi echilibrul social şi confesional în Sfântul Imperiu, ceea ce a determinat îngrijorarea tuturor principilor, şi chiar a aliaţilor săi din Liga Sfântă. Prezenţa generalului Wallenstein în fruntea armatei imperiale în Germania de Nord a insuflat teama de o monarhie ereditară în Imperiu, iar numirea aceluiaşi Wallenstein ca *amiral al mărilor baltice şi oceanelor* arăta limpede că împăratul era ataşat ideii lui Olivares[19] de a alunga pe olandezi din spaţiul baltic şi că acţiona în prelungirea intereselor Spaniei, aliatul care-l ajutase de curând în înfrângerea nobililor revoltaţi. Toate aceste erori au provocat intervenţia consecutivă a Danemarcei (1625), Suediei (1630) şi, în final, a Franţei (1635).

Intervenţia lui Gustav-Adolf, regele Suediei (1630), şi

---

19 Contele-duce de Olivares, prim-ministru și conducătorul de facto al politicii Spaniei în vremea lui Filip al IV-lea (începând din 1621), viza restaurarea unui imperiu universal după formula visată cândva de Carol Quintul.

prezenţa armatelor suedeze în Germania l-au pus pe Ferdinand în mare dificultate (înfrângerea trupelor imperiale conduse de Tilly la Breitenfeld, în 1631), salvarea sa fiind adusă de moartea regelui suedez pe câmpul de luptă de la Lützen (1632), de revenirea lui Wallenstein la comanda trupelor imperiale şi de sprijinul spaniol (victoria Cardinalului-Infante la Nördlingen, în 1634). Pacea de la Praga a fost însă un succes aparent şi efemer. repede anulat de intrarea în război a Franţei de partea suedezilor. După asasinarea lui Wallenstein (1634), arhiducele Ferdinand a preluat comanda trupelor imperiale. Ales împărat, el i-a succedat tatălui său în 1637, continuând politica acestuia. Ferdinand al III-lea s-a implicat considerabil în războiul contra Franţei, a principatului de Hessa-Cassel şi a Suediei, în ciuda eşecurilor suferite în Germania, Silezia şi Boemia. Anul 1645 a fost deosebit de dificil pentru Imperiu: după înfrângerea de la Jankau (în Boemia), Viena era ameninţată de trupele suedeze care invadaseră Austria Inferioară şi asediau Bino, în vreme ce aliaţii bavarezi ai lui Ferdinand erau, la rândul lor, înfrânţi de mareşalul francez Turenne la Nördlingen.

Graţie abilităţii diplomatice a ministrului său, Trauttmannsdorf, Ferdinand al III-lea a reuşit să salveze la Congresul de Pace de la Münster cea mai mare parte a posesiunilor şi opera Contrareformei în Austria. El garanta, în schimb *libertăţile germanice* şi ceda Franţei patrimoniul său alsacian, în schimbul sumei de trei milioane de livre plătite de aceasta arhiducelui de Innsbruck. Regenţa Ensisheim-ului trecea sub autoritatea administraţiei franceze, iar Austria Anterioară avea să se limiteze de acum înainte la Rin.

În baza tratatului de la Münster, care autoriza pe Ferdinand al III-lea să aplice în teritoriile sale patrimoniale principiul *cujus regio*, *ejus religio*? *3*, aşa-numita *Pietas*

Austriacă va domina Monarhia austriacă până în Epoca Luminilor. Ferdinand al III-lea, la fel de pios ca şi tatăl său, consacrase întregul său stat Fecioarei Maria, pe care o proclamase *generalissima armatelor sale*, şi ar fi dorit chiar adoptarea dogmei imaculatei concepţiuni[2021]. După Pacea din Westfalia, el va impune reforma catolică supuşilor din Austria Inferioară (1652), recunoscând *libertatea de conştiinţă* numai luteranilor de origine nobilă, fără a le acorda însă şi libertatea exercitării cultului.

După 1670, Leopold I nu a putut impune supuşilor săi maghiari revenirea la catolicism şi, în ciuda violenţelor întreprinse contra pastorilor şi Bisericilor Reformate, el a trebuit să cedeze în faţa rebelilor sprijiniţi de regele Franţei, Ludovic al XIV-lea (în vremea războiului cu Olanda), apoi de către turci, începând cu 1682. împăratul a încercat negocierea unui compromis cu Dieta maghiară de la Szopron (1681), prin care confirma, în mod solemn, privilegiile confesionale acordate în 1606 şi reînnoite în 1655. Liderul nemulţumiţilor[22], Emeric Thököly, încurajat de Ludovic al XIV-lea, a refuzat să se supună şi s-a plasat sub protectorat otoman. În cele din urmă, rebeliunea maghiară a fost aceea care a condus armatele otomane în faţa zidurilor Vienei (1683). Marele plan al lui Ferdinand al II-lea şi al succesorilor săi imediaţi – acela de a asigura

---

20 Principiu adoptat la Congresul de Pace de la Westfalia (1648) care încheie Războiul de 30 de ani. Se consfințea dreptul fiecărui suveran de a impune confesiunea dorită în teritoriile pe care le deține. în traducere liberă, celui căruia îi aparține stăpânirea ii aparține și dreptul de a impune religia.

21 Spre deosebire de Biserica de Răsărit, Biserica Romană nu a adoptat decât foarte târziu și după numeroase ezitări dogma imaculatei concepțiuni. De aceea, în terminologia catolică se preferă mai degrabă denumirea de Sfânta Fecioară pentru Maica Domnului.

22 Este vorba despre așa-numita revoltă a curuților, care a bântuit endemic Transilvania și Ungaria până în prima jumătate a veacului al XVIII-lea, punând probleme deosebite administrației imperiale.

unitatea absolută a provinciilor patrimoniale prin intermediul religiei – eşuase definitiv şi acest eşec avea să cântărească greu în destinul ulterior al Austriei.

Opera lui Leopold 1 (1657 – 1705)

Prin perseverenţa şi inteligenţa sa politică, Leopold I a făcut din Monarhia austriacă o mare putere, în vreme ce Viena a devenit unul din centrele de frunte ale culturii europene. Leopold a fost, alături de Wilhelm al III-lea de Orania, adversarul cel mai redutabil al lui Ludovic al XIV-lea al Franţei. El a desăvârşit reconstrucţia economică a provinciilor ereditare şi, în scopul reducerii fiscalităţii, a urmat, în prima parte a domniei sale, o politică de pace cu orice preţ, recurgând chiar la o apropiere de Franţa în momentul Războiului de Devoluţie[23] (tratatul secret de împărţire a succesiunii la tronul Spaniei, în 1668).

Camerali ştii[24]

Leopold s-a înconjurat de o mică echipă de savanţi şi economişti, grupaţi în jurul bibliotecarului imperial Peter Lambeck şi al viitorului cardinal Spinola. Cel mai strălucit dintre ei a fost probabil Becher. Născut în Renania în 1635, Johann Joachim Becher (1635 – 1682) s-a inspirat din modelul olandez, fără a neglija însă nici modelul economic francez şi politica lui Colbert. În 1668 el publica la Frankfurt opera sa esenţială. *Discursul politic* (*Politischer Discurs*) unde dezvolta o teorie populaţionistă[25] şi pleda

---

23 Război inițiat de Ludovic al XlV-lea al Franței împotriva unei coaliții europene, în problema succesiunii la domeniul patrimonial al Habsburgilor spanioli (1667).

24 Reprezentanții cameralismului, orientare în economia politică și politica economică din spațiul german în secolele XVII-XVIII. Susținea patemalismul statului și implicarea acestuia în dezvoltarea activității economice; de la lat. camera și germ. Kammer, termeni ce desemnau tezaurul statului.

25 Orientare în istoria economică și economia politică ce punea accentul pe creșterea potențialului demografic, considerat principala avuție a unui stat.

pentru dezvoltarea manufacturilor, în scopul echilibrării balanţei de cheltuieli şi creşterii progresive a veniturilor statului. Criticând luxul – principala cauză a dezvoltării importurilor –, preponderenţa aristocraţiei şi societatea Ordinelor, el vedea salvarea economică a ţării numai în dezvoltarea categoriilor producătoare de bunuri materiale. Ideile lui Becher au fost aplicate în câteva manufacturi privilegiate, dar viziunea sa economică se limita numai la producţia de lux (mătăsuri, în special), căci Austria deţinea deja numeroase manufacturi rurale, dispersate pe domeniile aristocratice, unde se produceau din abundenţă postavuri şi pânzeturi, fără a mai socoti armele şi articolele de fierărie. Teoriile sale au fost difuzate într-o formă mai simplă de către cumnatul său, Philip von Hörnigk, în manualul de economie politică intitulat *Oesterreich über alles, wann es nur will* (*Austria deasupra tuturor, numai s-o şi vrea*), a cărui primă ediţie apărea la 1684. Această gândire economică i-a inspirat apoi pe Sonnenfels, Maria Thereza şi Iosif al II-lea în Secolul Luminilor.

Cu toate că guvernul austriac se confrunta cu o conjunctură mondială defavorabilă, economia a profitat de schimbarea de orientare politică ce a coincis cu finalul pericolului otoman. Dacă lăsăm deoparte perioada anterioară anului 1680, marcată de o relativă prosperitate – în ciuda crizelor datorate dezordinii monetare (1659) sau războiului (1664) –, constatăm, după 1680 şi până în 1720, o creştere lentă şi regulată a preţurilor cerealelor, fenomen ce corespunde unei creşteri economice şi demografice reale.

În problemele fiscale, împăratul s-a confruntat cu rezistenţa Dietelor ale căror contribuţii reprezentau 80% din veniturile Tezaurului. Singurele impozite care depindeau direct de voinţa suveranului erau impozitul turc, veniturile din *cameralia* şi împrumuturile negociate

cu evreii de la Curte (Samuel Oppenheimer). Cu toate acestea, încasările de venituri, inferioare cifrei de 5 milioane de florini în 1660, crescuseră deja de patru ori către finele veacului, ajungând la 1700 să oscileze între 20 şi 22 milioane de florini pe an. Bunele rezultate pe plan financiar au permis creşterea efectivelor armatei: de la 10.000 de oameni în 1618, ele ajung la peste 120.000 în 1705, la moartea lui Leopold I, şi aceasta numai pentru trupele regulate, fără a număra garnizoanele de frontieră. După 1649, se poate discuta de o armată permanentă, căci efectivele nu au mai scăzut niciodată sub 30.000 de oameni. Plasată sub autoritatea directă a împăratului, care numea principalii comandanţi, armata imperială a fost reorganizată de către Montecuccoli[26], care a ştiut să introducă foarte devreme inovaţiile tehnice ale epocii (puşca şi baioneta, în locul muschetei şi al suliţei), a încurajat dezvoltarea flotilei danubiene şi a acordat o atenţie deosebită logisticii. Cu toate acestea, cadrele de carieră, recrutate îndeosebi din Germania, Italia şi Ţările de Jos (40% din efectivele totale), rămâneau puţin numeroase (doar trei ofiţeri la o companie de 200 de oameni). Soldele trupei erau mediocre, aprovizionarea mereu insuficientă, iar serviciul medical inexistent. Asta nu împiedica însă armata imperială să fie, către finele veacului, una din cele mai redutabile maşini de război din Europa.

Conflictul austro-turc

După o jumătate de secol de pace relativă, întreruptă doar de încăierări de frontieră în Ungaria, ostilităţile au reînceput în 1661, miza fiind Transilvania – provincie istorică a regatului maghiar, plasată sub protectorat otoman din 1568. Principele Transilvaniei, Gheorghe Râkoczi al II-lea, atacat de turci şi tătari, a solicitat sprijin

26 Celebru general imperial de origine italiană (1609-1680). S-a ilustrat în campaniile antiotomane și în războaiele contra Franței.

compatrioţilor săi maghiari şi Curţii de la Viena, ceea ce a provocat reacţia ostilă a Porţii, ce-şi regăsise capacităţile ofensive sub autoritatea *vizirilor albanezi*. În 1661, intervenţia lui Montecuccoli în Transilvania s-a soldat cu un usturător eşec, din cauza lipsei întăririlor. În septembrie 1663, Ahmet Köprülü cucereşte Neuhäust (Nove Zámky), o fortăreaţă ce asigura securitatea Presburgului, provocând astfel o panică deosebită la Viena – semn al renaşterii coşmarului otoman, după un veac de relativă linişte. Ca urmare a cererii pe care împăratul Leopold o adresase principilor Imperiului, contingente germane şi franceze (8.000 de oameni trimişi de Ludovic al XIV-lea al Franţei) au venit în 1664, în ajutorul său. Înfruntarea cu armata otomană a avut loc la Sankt-Gotthard Moggersdorf, la 1 august 1664 şi s-a soldat cu victoria strălucită a armatelor creştine comandate de Montecuccoli. Spiritele optimiste începeau să spere la recucerirea întregii Ungarii, care ar fi putut începe chiar în 1664, dacă împăratul nu ar fi semnat la Vasvar, la 10 august 1664, un armistiţiu pe 20 de ani cu Poarta (cedarea cetăţilor Oradea şi Neuhäust).

Tratatul de la Vasvar a provocat indignarea ungurilor care s-au simţit abandonaţi de Habsburgi şi au urzit o conjuraţie menită să aleagă un rege dintre ei; după negocierile purtate cu Ludovic al XIV-lea, ei au simţit aceeaşi frustrare şi din atitudinea Franţei, iar liderul lor, contele Peter Zrínyi, a cerut la 1670 protecţia Porţii. De îndată ce complotul a fost descoperit, o cumplită represiune s-a abătut asupra conjuraţilor. Constituţia acordată Ungariei a fost suspendată (1671), dar nobilimea şi armata s-au revoltat împotriva împăratului care nu a putut înăbuşi mişcarea curuţilor. Îndemnat de diplomaţia franceză, marele vizir a făcut din şeful curuţilor, Emeric Thököly, un rege al Ungariei vasal Porţii şi, pentru a-l susţine, a decis o intervenţie deschisă în 1683.

Asediul Vienei din 1683

Campania, foarte îndrăzneaţă, a fost hotărâtă de marele vizir Kara Mustafa Paşa, comandantul şef al armatelor otomane, împotriva ordinelor sultanului Mehmed al IV-lea. Kara Mustafa, încurajat de primele succese ale campaniei, s-a îndreptat apoi spre Viena, al cărei asediu a durat două luni: din 14 iulie până în 12 septembrie. Oraşul, înconjurat de o incintă fortificată ce data din veacul al XVI-lea, poseda o solidă garnizoană (12.000 de Infanterişti), o artilerie numeroasă, provizii suficiente şi un comandant experimentat, contele de Starhemberg. Armata imperială (40.000 de oameni), comandată de Carol de Lorena, s-a menţinut la distanţă de teatrul de război, aşteptând întăririle din zona germană (contingente de saxoni, suabi, bavarezi şi franconi) şi îndeosebi sosirea armatei poloneze (50.000 de oameni). Turcii au reuşit să producă o breşă în sistemul de apărare al cetăţii şi au întreprins mai multe asalturi la finele lunii august, dar armata de sprijin, comandată de regele polonez Jan al III-lea Sobieski, a spulberat efectivele otomane pe pantele de la Kahlenberg, în duminica de 12 septembrie 1683. Marele vizir a fugit împreună cu resturile armatei sale, lăsând pe câmpul de bătălie o pradă uriaşă, încăpută astfel în mâinile creştinilor. Victoria de la Kahlenberg, obţinută graţie aportului esenţial al trupelor poloneze, înseamnă sfârşitul unui coşmar pentru Viena şi pentru întreaga Austrie.

Din momentul în care pericolul otoman este definitiv îndepărtat, Austria încetează de a mai fi o provincie de margine a lumii germanice, pentru a redeveni inima Monarhiei de Habsburg, iar Viena, din punct de frontieră, îşi va asuma curând rolul unei mari metropole, intersecţie a influenţelor germane, italiene şi franceze, rămânând însă un bastion al Contrareformei. După un veac de ezitări şi pluralism confesional, Habsburgii au optat pentru un

catolicism combatant. Triumful definitiv al *pietăţii austriece* a dat Austriei catolice o cultură religioasă care opunea în mod fundamental locuitorii provinciilor ereditare germanilor din nord.

Capitolul III

DE LA BAROC LA EPOCA LUMINILOR (1683 – 1792)

Victoria de la Kahlenberg marchează o etapă decisivă în istoria Austriei. Viena şi provinciile ereditare vor trăi în linişte după dispariţia pericolului otoman şi vor cunoaşte simultan o remarcabilă înflorire, în vreme ce Monarhia va deveni, după 1715, o mare putere.

Austria ca mare putere

Afirmarea puterii austriece s-a săvârşit în trei etape: recucerirea Ungariei (1684 – 1699), războiul de succesiune la tronul Spaniei (1701 – 1714) şi, în sfârşit, războiul austroturc (1716 – 1718). Constituind, în 1684, Liga Sfântă, împreună cu Veneţia, Polonia şi Sfântul Scaun, şi obţinând ajutorul principilor germani (de Bavaria, Saxa şi Brandenburg), Leopold I a angajat Monarhia într-un conflict de durată împotriva Imperiului Otoman. În 1688, ducele Carol al V-lea de Lorena, generalissimul imperialilor, a recucerit Buda – poziţie strategică în inima câmpiei maghiare. În 1687, imperialii zdrobesc armatele otomane la Mohács şi Transilvania este plasată sub dominaţia habsburgică. În 1688, Max-Emanuel al Bavariei pune stăpânire pe Belgrad care era deţinut de turci încă din 1521. În cinci ani, Sublima Poartă pierdea astfel controlul asupra câmpiei maghiare. Doar perseverenţa rezistenţei otomane şi războiul Ligii de la Augsburg vor mai întârzia, până în 1699, încheierea păcii care consfinţea retrocedarea regatului Ungariei Casei de Habsburg.

Arhiducele Carol, fiul cel mai mic al împăratului Leopold, fusese desemnat să domnească asupra Spaniei, dar testamentul regelui spaniol Carol al II-lea, ultimul Habsburg de la Madrid, desemna în ultimul moment pe

unul dintre Bourbon! ca legatar universal. Prin urmare, Leopold I, aliat cu puterile maritime (Marea Alianţă de la Haga cu Anglia şi Olanda), îi declară război lui Ludovic al XIV-lea, provocând astfel un nou conflict european. După ce i-a zdrobit pe franco-bavarezi la Hochstaedt (1704) şi a ocupat Bavaria, prinţul Eugeniu de Savoia şi-a continuat seria succeselor militare şi în Ţările de Jos (luarea oraşului Lille, 1708, victoria de la Malplaquet, 1709), graţie unei strânse colaborări cu generalul englez Marlborough. După tentative eşuate de a cuceri Peninsula Iberică în faţa armatelor lui Filip al V-lea, arhiducele Carol se instalează la Barcelona, când moartea brutală a fratelui său, Iosif I (1711), îl pune pe neaşteptate în posesia Monarhiei austriece şi a coroanei imperiale. Cum puterile maritime nu doreau refacerea imperiului universal al lui Carol Quintul în beneficiul lui Carol al VI-lea, Marea Britanie a semnat cu Franţa Pacea de la Utrecht (1713), prin care era recunoscut Filip al V-lea de Bourbon ca rege al Spaniei. Carol al VI-lea primea prin Pacea de la Rastadt (1714) importante compensaţii în Italia (Milano, Napoli şi Sicilia) şi în Ţările de Jos.

În 1716, Carol al VI-lea redeschide ostilităţile împotriva turcilor şi prinţul Eugen cucereşte Belgradul (ce fusese pierdut din nou în 1689) şi Banatul de Timişoara care sunt anexate prin Tratatul de la Passarowitz, astfel încât, în 1718, Monarhia austriacă cunoaşte cea mai mare extindere teritorială – un conglomerat de principate a căror unificare e neglijată de împărat.

Domnia lui Carol al VI-lea (1711 – 1740)

Carol al VI-lea s-a mulţumit, de fapt, să decreteze o uniune personală între regatele sale, impunând adoptarea de către diferitele Diete a Pragmaticei Sancţiuni din 1713[27]. Principii germani şi marile puteri europene o

27 Act dat de împăratul Carol al Vl-lea prin care se afirmă că provinciile imperiale sunt indivizibile și inseparabile și se asigură

aprobă pe rând: Spania în 1725, Rusia în 1726, Prusia în 1728, Marea Britanie în 1731, Franţa în 1738. Garanţiile diplomatice astfel oferite s-au dovedit însă destul de fragile şi criza din 1740 a arătat că toată această politică era practic iluzorie, anii 1740 însemnând un net declin al puterii austriece, sancţionată de înfrângerile din războiul de succesiune la tronul Poloniei (1733 – 1735), apoi din acela împotriva Porţii (1737 – 1739). Deşi preliminariile păcii negociate la Viena, în 1735, permiteau schimbul ducatului de Lorena contra Toscanei, Casa de Austria pierdea totuşi Napoli şi Sicilia, în vreme ce înfrângerile din Serbia se traduceau prin restituirea Belgradului Imperiului Otoman (Pacea de la Belgrad, 1739). Dezastrul era însă mai puţin amplu decât părea. Între 1718 – 1738, prinţul de Saxa-Hildburghausen reuşise să edifice în Slavonia o zonă de frontiere militarizate asigurate de colonii sârbi, beneficiari ai unui statut de ţărani liberi şi care, conduşi de un solid corp de ofiţeri, supravegheau în permanenţă mişcările turcilor în Bosnia.

Apogeul culturii baroce

Carol al VI-lea – care avea mari planuri economice – a favorizat colonizarea Banatului de Timişoara, repopularea Câmpiei Maghiare şi s-a lansat în marele comerţ maritim, fiind însă repede nevoit să reducă activitatea proaspăt înfiinţatei companii maritime de la Ostende.

El a rămas în istorie mai ales ca ultimul suveran baroc, ostil protestanţilor pe care i-a exclus *de facto* din funcţiile publice în Ungaria (1732). În vremea domniei sale a fost canonizat Jan Nepomuceny, martirul secret al confesiunii, simbolul de pietate propriu Contrareformei. Carol al VI-lea a întreprins amenajarea, la Hofburg, a Bibliotecii Naţionale, a Sălii balurilor, a Manejului spaniol, ca şi a bazilicii Sfântul Carol Borromeo (*Kariskirche*). În exteriorul capitalei, Habsburgii au construit palatul

---

dreptul de succesiune pe linie feminină la tronul Imperiului.

Favorita, în timpul lui Leopold I, apoi complexul monumental de la Schönbrunn, conceput după planurile lui Johann Fischer von Erlach, complex ce avea să devină reşedinţa favorită a Mariei Thereza. Începând din anii 1690, aristocraţii au continuat, la rândul lor, să construiască palate care domină peisajul urban, precum şi reşedinţe secundare sau de sezon.

Prinţul Eugeniu de Savoia

Preşedinte al Consiliului de Război, ministru al Consiliului Secret şi generalissim al Imperiului, el a jucat şi rolul de mecena deosebit de activ. Posesor al unei imense averi, a pus să se construiască în 1698, la Viena, palatul Himmelpfortsgasse şi mai ales palatul Belvedere, care rivaliza cu Schönbrunn. Mare colecţionar, protectorul oamenilor de litere (Leibniz, Jean-Jacques Rousseau), prinţul a favorizat adoptarea limbii franceze ca limbă de cultură. Foarte rezervat faţă de cultura tradiţională germană (nu vorbea germana decât cu soldaţi! săi), el accentuează, astfel, caracterul cosmopolit al culturii vieneze.

Criza anului 1740

Criza succesorală, provocată de moartea lui Carol al VI-lea, a declanşat în 1740 un război european (războiul pentru succesiunea Austriei), punând în discuţie însăşi existenţa Monarhiei. Maria Thereza (1717 – 1780) nu era, din punct de vedere legitim, decât regină a Boemiei şi Ungariei. Ea nu putea pretinde coroana imperială, dar avea posibilitatea de a susţine alegerea soţului său, Francisc Stefan de Lorena, mare duce al Toscanei (din 1738). Posibilităţile imediate erau însă nule: îi lipseau banii, creditul financiar şi politic, dată fiind condiţia ei de femeie, şi mai ales experienţa – toate astea în vreme ce Frédéric al II-lea al Prusiei invada Silezia, dând astfel semnalul confruntării. El pretindea Silezia, în schimbul sprijinului acordat alegerii lui Francisc de Lorena. Celălalt

adversar ireductibil, Carol-Albert, principele elector de Bavaria, revendica, la rândul său, regatul Boemiei şi titlul imperial.

Dacă la 1741 cuplul de Habsburg-Lorena ar fi satisfăcut pretenţiile tuturor principilor germani (Saxa, Bavaria, Brandenburg) nu ar mai fi rămas decât cu Toscana şi Ungaria. Călcându-şi promisiunile făcute, cardinalul de Fleury, primul ministru al Franţei, se alătură lui Carol-Albert al Bavariei, sperând în impunerea un împărat profrancez şi în resorbirea, pe această cale, a vechilor resentimente ale Franţei la adresa Monarhiei austriece. În replică, Maria Thereza putea conta pe sprijinul englez, care se concretiza în subsidii, în vreme ce maghiarii, reconciliaţi cu dinastia, îi acordau bani şi soldaţi. Frédéric al II-lea iese din coaliţia antiaustriacă de îndată ce capătă Silezia, una din cele mai bogate şi mai dens populate provincii ale Imperiului, prin Tratatul de la Berlin (iulie 1742).

Cum Silezia număra peste un milion de locuitori, importante manufacturi şi 12% din cifra totală a sumelor provenite din impozite, această cedare avea proporţii catastrofale pentru Monarhie, din punct de vedere strategic, economic şi demografic.

Echilibrul de forţe în Europa Centrală a fost, astfel, sensibil modificat în favoarea Prusiei care se va afirma curând ca o mare putere. De cealaltă parte, Maria Thereza va face tot posibilul pentru a compensa pierderea Sileziei, dar rămâne să ne întrebăm ce a avut de câştigat Franţa din această afacere, în afară de *a-şi fi realizat marele său program politic – umilirea Casei de Austria*. În 1745, moartea subită a împăratului Carol al VII-lea (fost duce al Bavariei, sub numele de Carol-Albert) a permis alegerea lui Francisc-Stefan de Lorena ca împărat.

Pacea de la Aachen (1748) a pus capăt conflictului european. Deşi a reuşit să salveze ceea ce era mai

important (patrimoniul familiei şi coroana imperială), Maria Thereza a trebuit să cedeze Bourbonilor Parma şi Piacenza şi să confirme cedarea Sileziei către Prusia.

Personalitatea Mariei Thereza în timpul acestei crize care a pus în pericol existenţa Monarhiei, Maria Thereza şi-a dezvăluit caracterul, tenacitatea şi inteligenţa şi, la drept vorbind, calităţile sale de om de stat. Stilul său de viaţă, combinând fastul cu simplitatea vieţii familiale, era în armonie cu sensibilitatea supuşilor pe care-i conducea. Puternica sa personalitate, dârzenia, inteligenţa sa politică, dublate de o autoritate naturală, au impus respect atât contemporanilor, cât şi posterităţii. Este motivul pentru care ea a rămas în istoria Austriei ca *Mamă a patriei*. Pe de altă parte, căsătoria sa a fost una deosebit de fecundă, iar grija cea mai mare a suveranului a încetat să mai fie asigurarea descendenţilor, devenind înzestrarea lor convenabilă. Dacă lui Iosif îi era destinat Imperiul, Leopold a devenit mare duce de Toscana, Maximilian, arhiepiscop elector de Köln, Maria-Carolina, regină de Neapole, iar Maria Antoaneta, regină a Franţei. Ajutată de soţul ei, Francisc I, şi, după 1765, de fiul său cel mare, Iosif al II-lea, ea s-a sprijinit, în special, pe cancelarul Kaunitz şi pe o întreagă pleiadă de oameni cu vederi largi, precum medicul său personal, van Swieten, ministrul Haugwitz sau abatele Ignatius Felbiger.

Reformele lui Haugwitz

Odată Monarhia salvată, Maria Thereza îşi pregăteşte revanşa asupra Prusiei, întreprinzând reformarea, devenită indispensabilă, atât a armatei, cât şi a administraţiei. Pentru a putea asigura întreţinerea şi finanţarea unei armate pe timp de pace (108.000 oameni) s-au copiat măsurile lui Frederic-Wilhelm I, regele-sergent al Prusiei.[28] Originar din Saxonia, Haugwitz îşi începe

28 Rege al Prusiei (1688-1740), celebru pentru măsurile sale care pregătesc Prusia pentru rolul de mare putere asumat în vremea lui

cariera în 1745 în Silezia Austriacă (cele trei districte din Silezia Superioară care nu fuseseră anexate de Prusia), unde reuşeşte să retragă din competenţa nobilimii perceperea contribuţiilor votate de Dietă. În 1747, el aplică o reformă de acelaşi tip în Carniolia şi este chemat la Viena în calitate de Consilier de Stat. Urmând sfaturile sale, Maria Thereza impune în 1749 o reaşezare completă a administraţiei centrale. De acum înainte, justiţia va fi separată de administraţie, finanţele încredinţate unui Directorat, condus de către Haugwitz însuşi, iar Dietele convinse să voteze o contribuţie în avans, pe zece ani, destinată întreţinerii armatei permanente. Administrarea justiţiei a fost încredinţată unei Curţi Supreme, cancelariile Boemiei şi Austriei au fuzionat, în vreme ce Ungariei, Ţârilor de Jos şi Milanului li s-a acordat o mai largă autonomie. Dietele pierd cu această ocazie o parte din competenţele lor administrative şi se creează nucleul unei birocraţii specializate care se va dezvolta treptat. Chiar dacă aceste reforme, contestate de aristocraţie (*Khevenhüller*), nu s-au dovedit până la urmă atât de fructuoase pe cât o afirma promotorul lor, ele au permis totuşi constituirea unei administraţii de stat şi reorganizarea armatei. În 1761, reformele lui Kaunitz vor ameliora punctele slabe ale sistemului fondat de Haugwitz, prin înfiinţarea unui Consiliu de Stat menit să dirijeze politica generală.

Cancelarul Kaunitz (1711 – 1794)

Cancelarul Kaunitz (1711 – 1794), care aparţinea unei familii aristocratice din Moravia, a fost îndreptat de tânăr către o carieră politică. După solide studii şi o călătorie prin întreaga Europă, el o reprezintă pe Maria Thereza la Torino, în vremea războiului de succesiune la tronul Austriei, apoi, ca plenipotenţiar, la Congresul de la Aachen, între 1747 – 1748. La întoarcere a fost desemnat

---

Frédéric al ll-lea cel Mare, fiul său.

ambasador la Paris în vederea realizării unei apropieri de Bourboni. Numit cancelar în 1752, va ocupa acest post până la moarte, servind patru suverani, însărcinat cu politica externă, în 1756 el este artizanul răsturnării alianţelor. Chiar dacă Războiul de 7 ani (1756 – 1763) nu a permis Austriei recuperarea Sileziei, Kaunitz a profitat totuşi de răstimpul de pace pentru a impune aici, în 1761, o reformă administrativă inspirată de modelul francez. De acum înainte el va îndeplini rolul de principal ministru al Monarhiei, fără să poarte acest titlu. Aristocrat cultivat, spirit rafinat şi ostil clericalismului, era, în acelaşi timp, deschis ideilor noi. Baza sistemului său diplomatic a rămas mereu alianţa cu Franţa care oferea cele mai bune garanţii intereselor austriece. Maria Thereza, care-i aprecia calităţile şi devotamentul, îl utilizează după 1765 pentru a tempera iniţiativele intempestive ale lui Iosif al II-lea. Începând cu 1792, Kaunitz se retrage treptat din viaţa publică, iar una dintre nepoatele sale se căsătoreşte cu tânărul Metternich, viitorul cancelar.

În ciuda incontestabilelor succese militare (victoria de la Kolin, 1757), obţinute de generalii Mariei Thereza (Daun, Browne, Lacy, Laudon, O'Donnell), operaţiunile din Războiul de 7 ani s-au dovedit mai degrabă dezamăgitoare. Întoarcerea la *statu-quo* apărea ca soluţia cea mai bună pentru beligeranţii epuizaţi. Prin Pacea de la Hubertsburg (13 februarie 1763), Maria Thereza pierdea a doua oară Silezia – eşec cu care nu s-a consolat niciodată – în vreme ce Frédéric al II-lea susţinea alegerea ca împărat a arhiducelui Iosif, care va urma fără dificultate tatălui său (1765). Austria intra, prin aceasta, într-o lungă perioadă de pace (1763 – 1792), tulburată doar de câteva conflicte locale: războiul cartofilor (1777 – 1778) şi cel austro-turc (1787 – 1791).

Epoca Luminilor (1750 – 1790)

Din jurul anului 1750, cultura austriacă a cunoscut o

înnoire extraordinară prin deschiderea către marile curente europene, francez şi englez, dar şi italian şi german. Napoli şi Milano au influenţat considerabil viaţa intelectuală austriacă, iar preponderenţa pe plan muzical a spaţiului italian a continuat să se afirme, în ciuda eforturilor lui Mozart şi Iosif al II-lea de a crea o operă germană, la nivel de repertoriu şi instituţii.

Maria Thereza i-a favorizat pe jansenişti[29] şi curentul catolic renovator care, născut către 1720 la Roma, la Collegium Germanicum, i-a influenţat pe viitorii *episcopi reformatori*, între care arhiepiscopul de Viena, cardinalul Migazzi (1757 – 1799). În 1759, împărăteasa a retras iezuiţilor monopolul asupra cenzurii pe care-l deţineau de peste un secol. Sfătuită de medicul său personal, van Swieten, un olandez convertit la catolicism, Maria Thereza a modernizat învăţământul superior. van Swieten a reorganizat studiile de medicină prin crearea de catedre de chirurgie, botanică (condusă de Jacquin) şi farmacie. Aceste eforturi au permis, mai târziu, naşterea şcolii vieneze de medicină.

Reforma şcolară din 1773 a situat Austria pe acelaşi plan cu statele germane (Prusia, Electoratele Renane). Operă a Mariei Thereza şi a prelatului Ignatius Felbiger, reforma a modernizat programele şcolare şi a înfiinţat şcoli primare superioare (*Realschulen*), pe lângă liceele şi şcolile normale. Instrucţia şcolară primară devenea obligatorie, fiind plasată sub controlul clerului, în vreme ce franceza înlocuia definitiv italiana ca limbă de curte, germana, favorizată de progresele birocraţiei şi ale sistemului de instrucţie publică, se substituia latinei ca limbă de comunicare între diferitele naţionalităţi.

Maria Thereza a încercat ameliorarea condiţiei

---

29 Curent teologic și intelectual ce-și trage numele de la teologul olandez Jansenius. Susținea revenirea la valorile originare ale catolicismului și simplificarea cultului.

ţărănimii, limitând numărul zilelor de muncă (*Urbanalregulation*) şi sprijinind, în paralel, dezvoltarea manufacturilor. Creşterea demografică (dublarea populaţiei Ungariei) şi economică a făcut din domnia sa unul din marile momente ale istoriei Austriei. La moartea ei, în 1780, Monarhia-austriacă, profund transformată, devenise un stat de 22 de milioane de locuitori, mai bogată, mai întinsă şi mai bine administrată decât în 1740. Acestea sunt şi motivele pentru care împărăteasa a rămas atât de populară printre supuşii săi.

Viena Epocii Luminilor a devenit O metropolă europeană (250.000 de locuitori), dublându-şi rolul de capitală politică cu acela de puternic centru manufacturier. Industria mătăsii a cunoscut o dezvoltare deosebită în cartierul Schottenfeld şi pe malul de nord al Dunării, chiar dacă, până la 1792, producătorii de mătase au trebuit să facă faţă concurenţei lioneze. Manufactura de porţelan, trecută sub controlul statului în 1744, a fost instalată de către Iosif al II –, ea în cartierul Augarten din Leopoldstadt. S-a înfiinţat o manufactură de hârtie, devenită necesară în urma dezvoltării caselor de editură (*Trattnei*). Tot în această epocă apar marile fabrici de bere Dreher şi Gösser. Tapiţerii şi ebeniştii rămân concentraţi în oraş pentru a putea răspunde cererii pentru produsele lor. În 1789, activităţile economice erau încă dominate de către cei 233 de comercianţi (dintre care 97 greci[30]) care alăturau activităţile bancare (precum aşa-numita *banco delgiro*, din 1703, sau *Wiener Stadtbank*, din 1705) comerţului cu produse textile. În acelaşi timp, Viena îşi afirma rolul de capitală culturală a Austriei şi a spaţiului german, făcând concurenţă pentru o vreme unor oraşe ca

30 Este vorba de companiile de negustori balcanici care in documentele epocii sunt desemnați ca greci, datorită apartenenței la confesiunea ortodoxă, dar și a utilizării predilecte a limbii grecești, limbă de circulație în Sud-Estul european.

Weimar, Dresda sau Berlin. Este motivul pentru care Mozart s-a stabilit definitiv aici, fără a putea să-şi impună însă concepţia despre opera în limba germană.

Iosif al II-lea, despot luminat

Succedând tatălui său în 1765 ca împărat al Sfântului Imperiu, Iosif s-a ocupat îndeaproape de armată şi diplomaţie, împărţind puterea cu mama sa, căreia i-a impus, în 1772, anexarea Galiţiei la Austria, cu ocazia primei împărţiri a Poloniei. Nerăbdător să-i succeadă mamei sale, el a pregătit un program de reforme din care nu a rămas însă mare lucru după moartea sa, în afară de Edictul de Toleranţă (1781) care acorda statut legal protestanţilor şi evreilor, menţinând însă catolicismul ca religie *dominantă* în stat. Evreii erau astfel autorizaţi să practice îndeletniciri lucrative, să fondeze întreprinderi cu caracter industrial şi să frecventeze universităţile, discriminările vestimentare fiind, de asemenea, abolite. Pachetul de reforme religioase (cu deosebire secularizarea a peste 400 de mănăstiri), primite cu ostilitate de către cler şi ţărani, a determinat un conflict cu Papalitatea, conflict rezolvat prin compromisul din 1782 (vizita Papei Pius al VI-lea la Viena, de Paşte). Odată eliminate cele mai neplăcute aspecte ale iosefinismului (propaganda anticlericală, seminariile generale[31]), Monarhia redevenea, după 1792, un bastion al catolicismului.

Iosif al II-lea a continuat politica educaţională începută de mama sa. Începând cu 1783, supravegherea corpului pedagogic a fost încredinţată unui corp de inspectori, învăţământul păstrând însă un caracter confesional, căci religia, după Iosif al II-lea, oferea cea mai solidă bază morală. Sistemul s-a dovedit însă catastrofal pentru universităţi: concepute de împărat ca şcoli profesionale, ele vor pierde pentru multă vreme orice

31 Instituții menite să asigure controlul statului asupra formării și perfecționării preoților.

libertate şi orice spirit creativ.

În 1781, el a decis eliberarea ţăranilor de servitutea personală, altminteri nu foarte apăsătoare în Austria. La finele domniei sale, intenţiona chiar introducerea răscumpărării corvezilor în muncă şi eliberarea completă a ţărănimii aservite, dar cum toate aceste măsuri au fost anunţate doar pe patul de moarte, ele se vor materializa abia în urma Revoluţiei de la 1848.

Prin impunerea limbii germane ca limbă administrativă comună pe tot cuprinsul Monarhiei, Iosif al II-lea a provocat revolta nobilimii maghiare care se pronunţa pentru utilizarea latinei şi pentru autonomia administrativă a propriului regat. Provinciile flamande şi valone s-au revoltat, la rândul lor, atunci când li s-au impus seminariile generale. După 1789, nemulţumirea s-a dovedit cu atât mai mare, cu cât la toate acestea s-au adăugat raidurile armatelor otomane în zona Banatului de Timişoara în vremea inutilului război austro-turc. împăratul nu avea ca bază de susţinere decât câteva mii de nobili şi intelectuali, rarii prelaţi de orientare iluministă şi o burghezie vieneză încă puţin dezvoltată, grupaţi cu toţii în francmasonerie.

Francmasoneria austriacă nu avea nimic revoluţionar şi cuprindea mai degrabă aristocraţia decât burghezia, în ciuda principiilor de egalitate prevăzute de loje. Partizană a fraternităţii, a progresului şi fericirii umane, ea a contribuit la răspândirea ideilor filosofice în rândul elitelor, Iosif însuşi s-a înconjurat de francmasoni, care l-au susţinut în faţa opoziţiei conservatoare. Cu toate acestea, împăratul rămânea rezervat, chiar temător, faţă de un tip de organizaţie care era doar foarte greu compatibilă cu concepţia sa autocratică de guvernare. Astfel, prin decretul din 1785, el i-a obligat pe francmasoni să se organizeze într-o lojă unică pentru fiecare provincie, care *să* nu depăşească 180 de membri (adică mai puţin de 3.000

pentru toată Monarhia). În ciuda acestor restricţii, decretul a reprezentat un progres net în raport cu interdicţiile din vremea Mariei Thereza şi cu persecuţiile ce vor urma.

Sfârşitul Epocii Luminilor

Al doilea fiu al împăratului Francisc I şi al Mariei Thereza, Leopold, născut în 1747, mare duce al Toscanei din 1765, i-a succedat fratelui său Iosif al II-lea, mort în 1790 fără copii şi cu sentimentul de a fi eşuat în opera sa de regenerare a societăţii austriece. Scurta domnie a lui Leopold al II-lea (1790 – 1792) marchează finalul Epocii Luminilor. Pe noul împărat îl aştepta o sarcină dificilă la Viena: aceea de a înlătura nemulţumirile provocate de predecesorul său, prin reconcilierea dinastiei cu nobilimea nemulţumită de ştirbirea privilegiilor sale politice. Dotat cu simţul politic al mamei sale, Leopold nu a întârziat să găsească un compromis cu nobilii maghiari aflaţi în pragul revoltei, ca şi cu supuşii din Ţările de Jos. Cu totul ostil tendinţelor contrarevoluţionare care câştigau teren la Viena, el era mai degrabă preocupat să evite orice conflict cu Franţa. În corespondenţa sa personală le recomanda lui Ludovic al XVI-lea şi Mariei-Antoaneta un compromis cu reprezentanţii naţiunii, Declaraţia de la Pillnitz din 1791 nefiind decât un act de propagandă. Moartea sa subită (a fost victima unei pleurezii la 1 martie 1792) a fost o catastrofă pentru Austria, ca şi pentru întreaga Europă, lăsând astfel cale liberă partidei războinice şi reacţionare al cărei şef era arhiducele Ferdinand.

Capitolul IV

REVOLUŢIE ŞI CONTRAREVOLUŢIE (1792 – 1867)

Sprijinindu-se pe cler, nobilime şi pe masele ţărăneşti, Francisc al II-lea (1792 – 1835) a pus imediat capăt politicii iluministe, transformând Austria într-o citadelă a Contrarevoluţiei, rol pe care-l va juca până în 1860, fără a socoti scurtul interval marcat de Revoluţia de

la 1848.

Austria şi Contrarevoluţia

Austria s-a dovedit într-adevăr campioana Contrarevoluţiei, atât în plan intern, cât şi în exterior. Din aprilie 1792, Francisc al II-lea s-a angajat în război contra Franţei, întărind în acelaşi timp aparatul represiv intern. Nu a ezitat să restabilească cenzura în deplinătatea drepturilor sale, ceea ce făcea din prefectul poliţiei vieneze un personaj de primă importanţă. Cu sprijinul opiniei publice, ostilă Franţei şi ideilor revoluţionare, el a pus să fie supravegheate toate elementele liberale, calificate nepotrivit drept *iacobini*. În 1794, conducătorii lor au fost arestaţi şi judecaţi la Viena, sub pretextul organizării unui complot antimonarhic. Opozanţii s-au retras din viaţa publică, iar francmasoneria şi-a încetat existenţa.

În exterior, armatele austriece, revenite fără entuziasm din războiul cu Imperiul Otoman, au suferit înfrângeri usturătoare în Ţările de Jos, Germania şi mai ales în Italia. Francisc al II-lea nu a reuşit să-l oprească pe Napoleon în drumul său spre Viena decât semnând Pacea de la Campo Formio prin care ceda Republicii Franceze Belgia, în schimbul Veneţiei, fără a considera însă niciun moment acest episod ca definitiv. După eşecul celei de-a doua coaliţii, a cedat Brisgau primind în compensaţie Arhiepiscopia de Salzburg. Austria a participat cu tenacitate la toate coaliţiile antifranceze instrumentate de Marea Britanie, ceea ce i-a adus numeroase deziluzii. În timpul celei de-a treia coaliţii, Viena a fost ocupată de Napoleon, şi armata austriacă, deşi întărită cu trupe ruseşti, a fost zdrobită la Austerlitz, în Moravia (2 decembrie 1805). Pacea obţinută la Pressburg i-a costat pe austrieci sacrificii deosebite. Înfrângerile militare au avut repercusiuni asupra structurii Monarhiei şi, prin dispariţia Sfântului Imperiu Roman de Neam Germanic (1806), au determinat apariţia Imperiului Austriac.

Imperiul austriac este o creaţie recentă şi efemeră, pentru că Monarhia de Habsburg nu a purtat acest nume decât între 1806 şi 1867. În 1804, când Napoleon se proclama împărat al francezilor, Francisc al II-lea îşi atribuia la rândul său titlul de împărat ereditar al Austriei, astfel încât, timp de doi ani, a purtat dublul titlu de împărat roman de neam germanic şi de împărat al Austriei. În 1806, după Pacea de la Pressburg, Napoleon a regrupat „clienţii" germani ai Franţei în Confederaţia Rinului, privită cu teamă de Francisc. În noua situaţie, acesta a proclamat dizolvarea Sfântului Imperiu, ale cărui insigne au fost depuse în tezaurul imperial din Viena (*Schatzkammer*) unde se găsesc până azi. Aşa a luat naştere un stat unitar care va dura, sub această formă, până la compromisul de la 1867. Această importantă reformă constituţională nu a însemnat totuşi – cel puţin până în 1849 – fuziunea diferitelor regate şi provincii într-un stat centralizat.

În ciuda eforturilor depuse de către arhiducele Johann, nu se constată vreun progres al conştiinţei naţionale austriece, căci germanii din provinciile ereditare se simţeau ei înşişi în mod esenţial stirieni sau tirolezi.

Sentimentul naţional austriac

După 1806, arhiducele Johann, fratele mai mic al împăratului, ajutat de baronul Hormayr, a încercat crearea în opinia publică a unui curent naţional panaustriac care să depăşească sentimentul de apartenenţă la un grup etno-lingvistic anume şi să consolideze tradiţionala fidelitate monarhică. O campanie de presă, crearea unei miliţii şi, dincolo de toate, dorinţa de revanşă împotriva inamicului francez, ar fi putut fi liantul acestei noi stări de spirit. Numai că împăratul nu era deloc dispus să facă apel la sentimentul popular, iar eşecul războiului din 1809, început prea devreme de partida politică favorabilă revanşei, i-a fost până la urmă fatal. Insurecţia populară

tiroleză contra francobavarezilor a fost brutal reprimată şi conducătorul ei, Andreas Hofer, abandonat de împărat, a fost executat de francezi la Mantova, în 1810. Doar simbolurile vor rămâne din vechiul imperiu: drapelul negru-auriu, decorat cu acvila bicefală, şi imnul imperial *Gott erhalte den Kaiser* (Dumnezeu să-l apere pe împărat), compus în 1797 de Joseph Haydn, după modelul celui englez.

y Date fiind eşecurile lui Napoleon în Spania, Austria a încercat să-şi ia revanşa în 1809, dar Viena a fost din nou ocupată de trupele francez» şi, după lupte dure (victoria austriacă de la Aspem), armata arhiducelui Carol a fost zdrobită la Wagram. Francisc I l-a demis pe ministrul Stadion, l-a numit pe Metternich cancelar şi, pentru a câştiga timp, a trecut de partea lui Napoleon, căruia i-a acordat mâna fiicei sale, Maria Luizaun 1812, un corp de armată austriac a participat, sub comanda lui

Schwarzenberg, la campania din Rusiajn 1813, după ce propusese un compromis lui Napoleon, Austria a schimbat iar tabăraA. acelaşi Schwarzenberg câştigând *Bătălia Naţiunilor de* la Leipzig (17 – 18 octombrie 1813) pentru ca în martie 1814 trupele austriece să intre în Paris. Congresul de la Viena a fost un triumf pentru împăratul Francisc şi cancelarul Metternichs în 1815, Imperiul Austriac devenea, alături de Rusia, prima putere continentală, atât prin întindere, cât şi prin populaţie şi forţă armată în timpul războaielor Revoluţiei Franceze, Austria a trebuit să facă faţă unor grele cheltuieli militare, cu toate că Marea Britanie îi acordase, între 1794 şi 1797, în afara câtorva subsidii, un împrumut de 65 de milioane de florini. Cum creşterea substanţială a impozitelor nu era posibilă, a fost necesară recurgerea la credite şi mai ales la emisiuni masive de hârtie-monedă ce nu va înceta să se deprecieze. Austria a cunoscut la rândul său o *mare inflaţie*; din 1797, hârtiei-monedă i s-a impus curs forţat,

aşa încât la 1800 monedele de calitate dispăruseră practic din circulaţie. În 1809 toţi deţinătorii de monedă metalică au fost obligaţi să o convertească în monedă de hârtie. În ciuda perceperii, în 1810, a unui impozit destinat amortizării datoriei publice, statul se găsea în plină bancrută. În anul imediat următor biletele de bancă pierduseră 80% din valoarea lor nominală. Reinstaurarea păcii a permis asanarea situaţiei prin crearea, în 1816, a unei *Bănci Naţionale a Austriei* care, după modelul Băncii Franţei, a căpătat privilegiul de a emite monedă de hârtie şi de a practica scontarea efectelor de comerţ.

În măsura în care ele au stimulat producţia, războaiele napoleoniene nu au avut numai consecinţe negative pentru viaţa economică. Graţie Blocadei continentale, manufacturile textile, scăpate de concurenţa engleză, şi-au continuat dezvoltarea începută sub domnia lui Iosif al II-lea. Pe de altă parte, preţurile cerealelor nu au încetat să crească, agricultura având acum un debuşeu suplimentar în întreţinerea armatei; ca o consecinţă, prosperitatea agricolă a favorizat simultan vânzarea produselor manufacturate. Tendinţa favorabilă defrişărilor, manifestă încă la finele secolului al XVIII-lea, a fost acum pusă în practică aducând în exploatare noi terenuri.

Epoca lui Metternich (1815 – 1848)

După 1815, Francisc I nu a ştiut să profite de victoria asupra Franţei revoluţionare. Ataşat principiilor legitimităţii dinastice, n-a dorit nici restabilirea Sfântului Imperiu Roman de Neam Germanic, nici realizarea unificării Germaniei în favoarea sa. El se va sprijini exclusiv pe Metternich – cancelar al Austriei între 1809 şi 1848 – care-şi va consacra întregul efort menţinerii sistemului statuat în 1815 şi luptei contra ideilor revoluţionare pe care le considera sincer periculoase pentru Austria şi pentru întreaga Europă. Metternich a lăsat administraţia provincială pe seama aristocraţiei

locale şi i-a îndepărtat pe liberali. Austria respira acum liniştită, în vreme ce creşterea culturală şi economică pregătea, pe nesimţite, brutala explozie din martie 184 & Co fapt, guvernarea imperiului se baza, mai mult decât oricând, pe dinastie, Biserica Catolică, armată şi birocraţie şi, în epoca Biedermeier, pe cenzură şi poliţie.

Viena în epoca Biedermeier

Perioada dintre 1815 şi 1848 corespunde în Austria ascensiunii burgheziei, traducându-se în arta mobilierului printr-un stil original, funcţional şi plin de afecţiune. Viena se distinge prin industria sa de lux, stimulată de prezenţa Curţii şi a aristocraţiei. Instrumentele muzicale (pianele Bösendorfer), porţelanul din manufactura Augarten, moda, mătâsurile fac din Viena o rivală a Parisului sau a Londrei. Populaţia vieneză, chiar cea săracă, frecventează balurile sau teatrele. Simbolul culturii vieneze, valsul. apare către 1815 prin transformarea dansului tradiţional tirolez (*Ländlei*). În numeroasele săli de dans de cartier sunt prelucrate piese muzicale în dialect vienez (Ferdinand Raimund şi Nestroy). Clasele superioare organizau baluri şi petreceri în propriile palate, îndeosebi în perioada carnavalului, şi se întâlneau în locurile de promenadă publică (parcul Augarten şi Praterul). Viena este o metropolă a muzicii până la dispariţia lui Beethoven şi a lui Franz Schubert, dar scena vieneză rămânea încă ataşată operei italiene, Rossini cunoscând aici numeroase succese după 1820. Nu mai exista acum nicio diferenţă între capitala austriacă şi Paris sau Londra.

Metternich era convins că opinia publică era sub controlul său direct, cu ajutorul ministrului Poliţiei, contele Sedinitzky, care pusese în funcţiune în capitală o vastă reţea de agenţi informatori. Din 1819, cenzura se întindea şi asupra publicaţiilor ştiinţifice, fiind puşi la index Goethe, Schiller, Lessing şi, bineînţeles, Fichte şi Hegel, învăţământul superior, strict supravegheat chiar de

instructori, a cunoscut totuşi un aflux de studenţi. Universităţile erau destinate să formeze preoţi, funcţionari, profesori sau medici. Învăţământul tehnic era privilegiat – s-au creat şcoli politehnice la Viena şi Gratz.

Viaţa economică

Din 1825, Austria intra în epoca industrială. Dacă guvernarea Metternich nu a făcut nimic pentru a favoriza dezvoltarea industriei, este adevărat că nici nu a obstrucţionat-o. Revoluţia industrială s-a manifestat, în primul rând, în domeniul prelucrării textilelor. Producţia de mătase, concentrată în metropola vieneză, a rămas apanajul atelierelor artizanale a căror mână de lucru, înalt calificată dar mediocru retribuită, era supusă influenţelor conjuncturale. Apariţia căilor ferate a contribuit, de asemenea, substanţial, încă înainte de 1848, la progresul economic al imperiului. Din 1832 s-a început construcţia unei căi ferate de 130 de km, cu tracţiune hipomobilă, între Linz şi České Budějovice, pentru a lega Dunărea de Boemia. În 1841, un decret imperial autoriza construirea a patru alte mari artere feroviare: Viena-Gratz, Viena-Brno-Praga, Viena-Salzburg şi Milano-Veneţia. În 1848 reţeaua austriacă a drumurilor de fier număra deja 1622 km daţi în exploatare.

Agricultura a cunoscut o creştere medie anuală de 1% în prima jumătate a secolului al XIX-lea. S-a abandonat progresiv asolamentul simplu în zonele cu terenuri de bună calitate. Ponderea cerealelor a scăzut treptat în raport cu aceea a culturilor prâşitoare şi a cartofului care, plecând din Austria Inferioară, a cucerit treptat Stiria şi Tirolul. Trifoiul a intrat în asolament la începutul secolului al XIX-lea, coasa înlocuind astfel secera, în vreme ce carele se modernizau, la rândul lor, iar caii luau locul boilor, ca animale de tracţiune.

Conjunctura economică s-a dovedit, în general, favorabilă, cu excepţia crizelor dintre 1816 – 1818 şi 1846

– 1848. Prima se explică prin redeschiderea pieţei continentale pentru produsele manufacturate englezeşti şi cerealele ruseşti. Începând cu 1820, creşterea agricolă a fost proporţional stimulată de avântul demografic. După 1834, uniunea vamală germană (*Zollverein*), din care Austria era exclusă, i-a obligat pe producătorii industriali să-şi concentreze eforturile către piaţa internă şi către exportul înspre Imperiul Otoman. Oriza din 1846, datorată unei recolte dezastruoase (conjunctură meteorologică defavorabilă), a fost resimţită, în special, la Viena – unde se înregistrează scăderea vânzărilor de produse manufacturate, falimentul întreprinderilor mici, şomaj şi mizerie în rândurile proletariatului de cartier. ĂChiar dacă această criză a furnizat voluntari revoluţionarilor de la 1848, ea nu a afectat totuşi tendinţa economică ascendentă care va atinge un vârf în 1850.

Revoluţia de la 1848

Istoricii consideră că Revoluţia de la 1848 este la fel de importantă pentru Europa Centrală ca şi Revoluţia din 1789 pentru Franţa, datorită desfiinţării sistemului seniorial şi abolirii vechiului regim social. Triumful spontan al ideii naţionale a pus în discuţie însăşi existenţa Imperiului Austriac, care risca să se prăbuşească în favoarea unei mari Germanii unite, a unei Italii unificate şi a unei Ungarii devenite independente.

Criza a izbucnit în martie 1848 şi energiile contestatare, ţinute până atunci în frâu de sistemul represiv al lui Metternich, s-au eliberat brusc. Dar această societate, predominant rurală, fărâmiţată în numeroase grupuri etno-lingvistice, nu era pregătită pentru constituirea unor state naţionale. Criza revoluţionară a suscitat o violentă reacţiune, care a permis finalmente armatei, birocraţiei şi, firește, dinastiei să înăbuşe din nou forţele liberale.

Burghezia germană suporta greu supravegherea

strictă a vieţii intelectuale şi măruntele şicane birocratice. Ea reclama mai ales instituirea unui *stat de drept* în care legea să fie respectată şi individul protejat efectiv. Se dorea desăvârşirea idealurilor politice anunţate de gândirea iluministă şi abandonate în 1792. Burghezia germană avea, de asemenea, aspiraţii naţionale, puţin compatibile cu cele ale altor naţionalităţi, în special cu cehii, italienii sau ungurii. Chiar dacă litigiul austro-italian a jucat un rol important în timpul crizei de la 1848, frustrările cehilor şi iredentismul maghiar s-au dovedit mult mai periculoase pentru viitorul imperiului.

Evenimentele din 13 martie de la Viena au dat semnalul Revoluţiei. Totul a început printr-o manifestaţie banală, dar care i-a determinat pe soldaţi, depăşiţi de situaţie, să deschidă focul şi să facă peste cincizeci de victime printre manifestanţi, ceea ce a adus Viena în stare de insurecţiekfuria populară, alimentată de agitaţiile liberale, s-a revărsat asupra maşinilor – acuzate de a fi provocat creşterea şomajului. Cum suveranul, prea îngăduitorul împărat Ferdinand, nu fusese deloc contestat de manifestanţi. gruparea de la Curte l-a sacrificat pe Metternich, care a ales calea exilului. Curtea imperială a permis crearea unei gărzi naţionale recrutate dintre orăşeni şi a unei legiuni academice, s-a acordat libertate presei, s-a promis o constituţie şi a luat fiinţă un guvern provizoriu, compus din conservatori moderaţi.

Sistemul Metternich, abolit de mişcarea insurecţională din 13 martie, a închis un capitol în istoria Austriei?

— La 25 aprilie 1848, baronul Pillersdorf, şeful guvernului imperial, a dat publicităţii la Viena o constituţie după modelul Constituţiei Belgiene din 1831, valabilă pentru partea austriacă a Imperiului, prin care se instituiau sufragiul censitar şi Parlament bicameral. Încă şi mai grav, forţele revoluţionare se implantaseră solid în

capitală (exista un Comitet al Studenţilor, un Comitet Central, compus din reprezentanţii gărzii naţionale), substituind treptat autoritatea Consiliului de Miniştri, tocmai în momentul în care

Ungaria şi Italia îşi proclamau secesiunea. La 15 mai, guvernul Pillersdorf era obligat să cedeze în faţa protestatarilor şi să admită instituirea sufragiului universal. Curtea s-a mutat, din raţiuni de prudenţă, la Innsbruck; guvernul Pillersdorf a demisionat la 8 iulie şi arhiducele Johann a acordat investitura unui nou cabinet, dominat de puternica personalitate a lui Alexander Bach, un jurist liberal căruia i se întrevedea o strălucită carieră.

În acelaşi timp, poziţia Austriei era serios compromisă în Germania, unde Parlamentul de la Frankfurt dorea cuprinderea tuturor germanilor într-un stat naţional omogen care să integreze şi pe germanii din Austria, respingând însă monarhia constituţională propusă de Habsburgi. În iunie 1848, Windischgraetz, comandantul armatei din Boemia, cucerea Praga. Acest succes local nu a putut masca însă gravitatea situaţiei Imperiului în Ungaria, unde nobilimea – dispusă să accepte doar o simplă uniune personală cu Austria – avea de înfruntat opoziţia celorlalte naţionalităţi (croaţi, sârbi, români, slovaci, ucraineni). După execuţia grăbită a contelui Lamberg la Pesta (28 septembrie), ungurii au rupt relaţiile cu guvernul austriac, iar stânga radicală, minoritară în Parlament şi în opinia publică, l-a propulsat la putere pe Kossuth care va încerca o alianţă cu democraţii vienezit

Revoluţia democratică din Viena (octombrie 1848)

Autoritatea guvernului austriac nu încetează să se degradeze în capitală – a încă din vară nemulţumirile iau proporţii, iar revoluţia maghiară agravează starea de tensiune. Ziua de 8 octombrie a însemnat o adevărată zi revoluţionară: în culmea entuziasmului, masele au luat cu asalt Ministerul de Război, l-au asasinat pe ministru,

bătrânul conte Latour, şi au pus stăpânire pe Arsenal/Curtea, revenită în capitală în august, s-a retras la Olmütz (Olomouc), în Moravia de Nord. A fost urmată curând de

Guvern şi apoi de Parlamentul ales în iulie, care s-a instalat la Kremsier, un mic oraş din apropiere. Capitala era cuprinsă în întregime de febra insurecţiei. Revoluţia din octombrie 1848 nu mai era condusă de intelectualii burghezi, ci de lucrătorii din cartiere care au oferit comanda militară generalului polonez Joseph Bem, unul din eroii insurecţiei de la Varşovia din 1831. El avea la dispoziţie garda oraşului, legiunea academică şi o seamă de ofiţeri din armata imperială. Mişcarea vieneză, slab organizată, cu un caracter spontan şi adesea întâmplător, conta pe sprijinul forţelor revoluţionare germane şi maghiare, dar primii nu au răspuns cererilor de ajutor, iar intervenţia militară maghiară s-a soldat cu un eşec în faţa forţelor combinate ale lui Windischgraetz, venit din Boemia, şi Jellacic, sosit din zona transdanubiană (bătălia de la Schwechat, 30 octombrie). Vienezii, izolaţi rapid, se găseau în poziţie de inferioritate atunci când armatele lui Windischgraetz intrau în capitală, unde vor organiza o represiune brutală a liderilor democraţi (deputatul Robert Blum a fost executat fără proces).

Zdrobirea insurecţiei vieneze a deschis calea unei politici reacţionare. Numirea cabinetului Schwarzenberg şi abdicarea împăratului Ferdinand în favoarea nepotului său, Franz Joseph (2 decembrie 1848), au permis lichidarea revoluţiei politicexparlamentul de la Kremsier a fost dizolvat, iar aplicarea Constituţiei adoptată în august amânată *sine die*, singurul pericol rămas fiind secesiunea maghiară care nu va fi definitiv înfrântă decât în august 1849, cu ajutorul Rusiei?

În fond, Revoluţia de la 1848, care pusese în pericol existenţa Imperiului, a pus mult mai multe probleme decât

a încercat să rezolve: cea a unificării spaţiului german, a locului Ungariei în Imperiu sau a destinului naţionalităţilor din componenţa statului maghiari în schimb, a reuşit să lichideze definitiv vechiul regim social, să abolească servitutea ţărănimii şi regimul seniorial. L

Meoabsolutismul (1849 – 1860)

Experienţa neoabsolutistă a debutat în decembrie 1848, statul autoritar şi centralizat fiind idealul politic al împăratului Franz Joseph şi al prinţului Felix Schwarzenberg, cel care a reuşit să consolideze imperiul, atât pe plan intern, cât şi internaţional.

Cabinetul Schwarzenberg (1848 – 1851) a dus o politică de represiune care n-ar fi fost de imaginat nici pe vremea lui Metternich. În martie 1849, Parlamentul a fost dizolvat şi s-a acordat o nouă Constituţie care nu a fost, însă, aplicată niciodată. Ungaria a fost supusă unui adevărat asediu pentru a fi apoi încorporată pur şi simplu Imperiului. În Italia de Nord, Schwarzenberg a guvernat cu ajutorul generalului Radetzky – veritabil proconsul militar – care a prelungit starea de asediu, împăratul considerând că rebeliunea merita o pedeapsă pe măsură. În Germania, Schwarzenberg a repurtat ultimele succese ale Austriei în faţa Prusiei, restabilind Confederaţia Germanică din 1815 (compromisul de la Olmütz, 1850). Opera cabinetului lui Schwarzenberg a fost realmente impresionantă: pentru prima oară în istorie, Austria devenea o monarhie cu adevărat absolută, complet independentă de aristocraţie, în ceea ce priveşte controlul afacerilor de stat, unde germana era singura limbă oficială, armata şi birocraţia sprijineau dinastia, în timp ce Biserica Catolică redobândea, prin Concordatul din 1855, puterea pe care o pierduse în Epoca Luminilor.

Linia politică neoabsolutistă a fost continuată de cabinetul Bach; care a reglat definitiv soarta ţărănimii, prin aplicarea Legii din 7 septembrie 1848 şi acordarea

unor indemnizaţii proprietarilor nobili. În Austria, statul distribuia, astfel, 290 de milioane de florini, ceea ce a făcut ca problema agrară să dispară pentru Imperiu. Sistemul fiscal a fost unificat şi modernizat. S-a introdus impozitul funciar asupra tuturor categoriilor de proprietăţi agricole, o contribuţie asupra chiriilor percepute în marile oraşe şi s-a statuat, pentru prima dată, un impozit general real pe venituri, plătibil de către toţi locuitorii) S-au diminuat corespunzător impozitele indirecte (33% din sumele globale) şi s-a continuat politica de credite pentru a acoperi deficitul bugetar. Guvernul a favorizat totodată dezvoltarea creditului bancar – premisă necesară pentru dezvoltarea corespunzătoare a marii industrii – autorizând în 1855 crearea unui organism central, *Creditanstalt*, cu un capital de 100 de milioane de florini. Administraţia austriacă funcţiona paradoxal: se admitea liberalismul economic, respingându-se însă orice manifestare de liberalism politic. Cu toate acestea, nu situaţia internă va duce la prăbuşirea sistemului, ci eşecurile repetate ale politicii externe dusă de Franz Joseph.

Înfrângerile militare (1859) au antrenat căderea neoabsolutismului. Câtă vreme politica generală a Imperiului a fost controlată de Schwarzenberg, Austria a rămas fidelă alianţei cu Rusia dar Războiul Crimeii (1854) a provocat încordarea relaţiilor dintre cele două puteri. În 1854, Franz Joseph l-a somat pe ţarul Nicolae I, cel care-l ajutase în 1849, să evacueze principatele româneşti, într-un moment în care trupele ruseşti erau deja imobilizate la Sevastopol. împăratul austriac avea convingerea profundă că Rusia era inamicul principal al Austriei în Orient, că eliberarea creştinilor din Balcani nu ar fi făcut decât să înmulţească clientela politică a Rusiei, iar eventualitatea unei împărţiri a influenţei în zonă i se părea o păcăleală. Această atitudine exagerat de prudentă a cruţat Europa de un conflict generalizat, dar l-a lipsit pe Franz Joseph de cel

mai sigur aliat al său – ceea ce a făcut ca în 1859 Austria să se găsească izolată în faţa Piemontului, susţinut de Franţa, care reclama realizarea unificării Italiei.

Campania italiană din 1859 a reliefat falimentul complet a zece ani de politică neoabsolutistă, atât pe plan militar, cât şi la nivel politic. După înfrângerile de la Magenta şi Solferino, Franz Joseph a preferat semnarea cu Napoleon al III-lea a armistiţiului de la Villafranca. Imperiul Austriac ceda Lombardia şi abandona dreptul tradiţional de succesiune secundară pentru ramurile familiei de Habsburg din Modena şi Toscana, înlăturate de altfel de mişcările liberale locale. După această ruşinoasă înfrângere, Franz Joseph a fost întâmpinat în capitală cu strigăte de *Jos împăratul*! *Trăiască Maximilian*! (Maximilian fiind fratele său mai mic, de orientare liberală). Pentru a salva Monarhia, el s-a debarasat de miniştrii cei mai impopulari şi, prin *Manifestul de la Laxenburg* (15 iulie 1859), a promis ameliorarea cât mai urgentă a administraţiei şi legislaţiei. Era, în fapt, certificatul de deces al neoabsolutismului care, la drept vorbind, fusese ucis mai degrabă pe câmpurile de luptă din Lombardia şi pe care împăratul nu ştia prea bine cu ce-l va înlocui. Soluţia a fost găsită în formula unei monarhii constituţionale ce satisfăcea revendicările liberalilor maghiari şi austrieci.

Reformele constituţionale (1860 – 1867)

Naşterea monarhiei constituţionale austriece presupune trei experienţe politice succesive: experienţa federalistă (1860), experienţa centralizatoare, combinată cu un regim reprezentativ (1861), şi compromisul de la 1867.

Experienţa federalistă

Franz Joseph a apelat, mai întâi, la aristocraţii conservatori, pe care nu-i agrea, însă, cu nimic mai mult, decât pe liberaliinaţionali germani, şi a promulgat o nouă

Constituţie, la 20 octombrie 1860.

Diploma din octombrie a fost o *lege fundamentală*, *permanentă* şi *irevocabilă* ce recunoştea calitatea de stat şi dreptul constituţional al provinciilor. Dietele provinciale – compuse din reprezentanţii proprietarilor funciari, ai marilor industriaşi şi ai camerelor de comerţ – recăpătau prerogativele lor tradiţionale pe care urmau să le împartă cu Reichsratul (Consiliul Imperial). Acestuia îi revenea gestionarea afacerilor comune (credit şi monedă, vămi, comerţ şi căi de comunicaţie, examinarea bugetului). Diploma făcea, de asemenea, largi concesii maghiarilor şi restabilea instituţiile locale *anterioare anului 1848*.

Actul împăratului a fost însă foarte prost receptat de către toate orientările politice. Pentru burghezia liberală germană textul era insuficient, pentru că el nu restabilea regimul parlamentar, compromiţând, în acelaşi timp, centralizarea statului, critică avansată şi de conservatorii de la guvernare.

Revenirea la centralism

Foarte rapid, Franz Joseph a înlocuit acest text inaplicabil cu Patenta din februarie 1861 care însemna revenirea la centralism, sistem controlat, de această dată, de o adunare reprezentativă (*Reichsrat*), în conformitate cu doleanţele marii burghezii, devenită, de aici înainte, elementul cel mai dinamic al regimului.

Patenta din februarie 1861

Împăratul păstra întreaga putere executivă, în vreme ce competenţele Consiliului Imperial (*Reichsrat*) cuprindeau afacerile militare, moneda, vămile, comerţul, controlul cheltuielilor publice, votarea impozitelor şi ratificarea tratatelor. Consiliul Imperial îngloba o Cameră a Seniorilor sau Camera Superioară, şi una a Deputaţilor. Camera Seniorilor (*Herrenhaus*) era compusă din arhiducii majori, şefii familiilor aristocratice, arhiepiscopi şi 38 de membri numiţi, dintr-un total de 130. Camera Inferioară

era formată din deputaţi aleşi de către Diete, ele însele alese prin vot censitar (cu un barem de 10 florini pe an contribuţie directă). Electorii erau repartizaţi în patru colegii (marii proprietari nobili, oraşele, corporaţiile şi comunităţile rurale), ceea ce avantaja, în mod evident, păturile superioare ale societăţii.

Ungurii, croaţii şi italienii au refuzat să-şi trimită deputăţii la Viena, iar opoziţia maghiară a cerut restabilirea Constituţiei din aprilie 1848. Franz Joseph a răspuns impunând un regim neoabsolutist în Ungaria (1861 – 1865). Considerând că o Ungarie independentă nu ar fi avut nicio şansă de supravieţuire cu un vecin ca Rusia, Déak, liderul liberalilor maghiari, a preferat să colaboreze mai degrabă cu austriecii, decât să facă apel la sprijinul minorităţilor, cum sugerase Kossuth. Negocierile, începute în primăvara lui 1865, s-au finalizat prin compromisul din 1867, stabilit după înfrângerea de la Sadowa.

1866 – anul destinului în ianuarie 1866, cancelarul Bismarck, susţinut de liberalii germani, a decis excluderea definitivă a Austriei din Confederaţia Germană. La 7 iunie 1866, Wilhelm I al Prusiei invada provincia Holstein, aflată sub administraţie comună, prusiană şi austriacă, după victoria din războiul cu Danemarca (1865). Austria care nu putea conta decât pe Confederaţia Germană şi era angajată simultan în războiul din Italia a declarat totuşi război Prusiei, la 15 iunie 1866, *pentru salvarea onoarei*.

Războiul din 1866

Dispozitivul militar austriac număra 10 corpuri de armată (dintre care trei se aflau în Italia), dar armata din Boemia (7 corpuri de armată şi 23.000 de saxoni) era slab condusă de Benedek, câtă vreme armata prusiană, reorganizată de Moltke, îşi surclasa net adversarii, îndeosebi prin puterea sa de foc (puşti Dreyss cu tragere rapidă). Cei 70.000 de prusieni angajaţi împotriva

armatelor Confederaţiei au reuşit să le neutralizeze rapid, înaintea sfârşitului lunii iunie. În Boemia, unde Moltke decisese concentrarea principală a efortului militar, cele două armate ale sale au făcut fără dificultate joncţiunea la 3 iulie la Koeniggraetz, unde le aştepta Benedek cu armata sa. Aceasta a fost *bătălia de la Sadowa*, unde austriecii au pierdut 20.000 de soldaţi şi 150 de tunuri. Franz Joseph, după oarecare ezitări, s-a hotărât să negocieze cu Bismarck, în ciuda victoriilor răsunătoare ale armatei din Italia ia Custozza şi ale marinei austriece la Lissa, la 20 iulie.

Pacea de la Praga (23 august 1866) a ratificat clauzele armistiţiului semnat la Nikolsburg (Mikulov), în Moravia, la 2 august 1866. Cum Napoleon al III-lea îi refuzase colaborarea armată, Franz Joseph a crezut că poate rezolva rezonabil situaţia acceptând hegemonia Prusiei asupra Confederaţiei Germaniei de Nord. Chiar dacă Prusia a obţinut, în afara unei indemnizaţii de război de 50 de milioane de franci francezi, câştiguri teritoriale (Hanovra, Hessa-Cassel, Frankfurt, Schleswig şi Holstein), cea mai gravă prevedere a tratatului rămâne totuşi dizolvarea Confederaţiei Germane şi excluderea Austriei din spaţiul politic german.

Problema pusă de Parlamentul de la Frankfurt în 1848 se rezolva, în cele din urmă, în favoarea Prusiei şi în detrimentul Austriei: în 1866, Franz Joseph suferea cel mai grav eşec din întreaga sa domnie. Habsburgii erau astfel izgoniţi din Germania, leagănul formării dinastiei, unde jucaseră sute de ani un rol esenţial. Cum pierduseră şi Veneţia, cedată din 15 iunie 1866, nu le mai rămânea decât să se replieze în zona bazinului danubian şi să rezolve problema maghiară, ceea ce au şi făcut în anul imediat următor.

Capitolul V
PERIOADA COMPROMISULUI (1867 – 1914)

După o lungă serie de eşecuri, Franz Joseph a trecut la reorganizarea Imperiului, colaborând mai degrabă cu liberalii decât cu austro-slavii şi cu aristocraţia conservatoare. Compromisul a normalizat viaţa politică internă, în conformitate cu aspiraţiile elitelor, garantând, totodată, Austro-Ungariei (noul nume al Monarhiei Habsburgice), statutul său de mare putere europeană, alături de imperiile german şi rus. În noua organizare, fiecare dintre provinciile ereditare a devenit – alături de Boemia, Galiţia şi Dalmaţia – una dintre componentele *Cisleithaniei*[32].

Compromisul din 1867

Actul din 1867 a juxtapus două tipuri de centralism: cel riguros, ce funcţiona în Ungaria, şi cel deschis orientărilor federaliste, din Cisleithania, punând capăt crizei deschise în primăvara lui 1848. Franz Joseph a confirmat punctele esenţiale ale Constituţiei maghiare din aprilie 1848: existenţa unui Parlament bicameral şi a unui ministeriat responsabil (Legea XII din 1867). Ungaria recupera, astfel, în beneficiul propriu, provinciile separate (Croaţia-Slavonia şi Transilvania), şi îşi reînfiinţa armata sub forma regimentelor teritoriale. Frontierele vamale au fost restabilite între Austria şi Ungaria şi, în semn de deplină reconciliere, Franz Joseph s-a încoronat solemn ca rege al Ungariei la Pesta (8 iunie 1867).

Instituţiile comune

Compromisul presupunea elemente originale, ministere comune (Externe, Apărare şi Finanţe), ale căror titulari, numiţi de împăratul-rege, erau liberi de orice control parlamentar şi puteau delibera împreună cu preşedinţii Consiliilor Maghiar şi Austriac. Ministerele comune fixau orientările generale ale politicii externe (*Consiliul de Coroană* sau *Kronrat*) şi dispuneau de un

32 Denumire care desemnează teritoriile de dincoace (adică la vest) de Leitha (râu în Austria).

buget alimentat în proporţie de 30% de Ungaria şi 70% de Cisleithania. Bugetul era votat de un Parlament comun „surd şi mut”, în sensul că delegaţiile, compuse din 120 de reprezentanţi, numiţi de Parlamentele de la Viena şi Budapesta, nu puteau interpela şi cenzura ministerul comun.

Constituţia austriacă din 1867

Deputăţii din Reichsrat au votat în septembrie 1867 documentele care au acordat Austriei un statut apropiat de regimurile parlamentare. împăratul păstra puterea executivă reală, dar cabinetul, responsabil în faţa suveranului, trebuia susţinut şi de o majoritate parlamentară. În situaţii deosebite, împăratul putea guverna în mod legal împreună cu un cabinet extraparlamentar (§ 14). Franz Joseph a continuat să-şi aleagă miniştrii dintre înalţii funcţionari care-i erau devotaţi şi care se bucurau totodată de încrederea Reichsratului. Acest sistem nu putea totuşi să asigure o stabilitate guvernamentală reală, dacă ţinem seama că în Cisleithania s-au succedat, între 1867 şi 1914, 28 de ministere, excepţia fiind, e adevărat, cabinetul Taaffe, în funcţiune de la 1879 la 1893.

Dualismul, în aparenţă original, se bizuia pe tradiţionala practică a Monarhiei de a respecta autonomia Ungariei. El a favorizat, vreme de o jumătate de secol, o creştere economică şi culturală spectaculoasă a popoarelor din Europa Centrală, fără ca disputele politice cu referire la drepturile naţionalităţilor să fi împiedicat, în mod esenţial, convieţuirea în diversitate a acestora, solidare în faţa Rusiei şi a Imperiului German.

Viaţa politică începând din 1867, Austria a cunoscut o viaţă politică comparabilă cu a celorlalte puteri europene. Marea noutate a constituit-o libertatea acordată presei. *Neue Freie Presse*, fondat în 1864 de Max Friedländer şi Michel Étienne, a devenit, sub energica

conducere a lui Marius Benedikt, o instituţie vieneză. De orientare naţional-liberală, discret anticlericală, rubricile sale economice şi informaţiile sale de peste hotare au devenit de referinţă. împreună cu alt cotidian liberal, *Neue Wiener Taghlatt*, fondat în 1867 de Marius Szeps, *Neue Freie Presse* – ţintă a atacurilor antisemite – a exercitat o mare influenţă asupra publicului din clasa de mijloc.

Pe lângă cotidienele regionale, celelalte ziare erau: organul grupării social-democrate, *Arbeiterzeitung*, fondat în 1884, foaia antisemită *Deutsche Volksblatt*, întemeiată în 1888 de Ernest Vergani, şi cotidianul conservator *Das Vaterland* care, înfiinţat în 1875, a fost absorbit în 1911 de jurnalul grupării creştin-sociale, *Die Reichspost*.

Până în 1880, viaţa politică s-a axat pe un sistem bipartit: liberali/conservatori, cărora li se adăugau partidele *naţionale* ceh sau polonez. În rândul conservatorilor austrieci predomina aristocraţia funciară; favorabili Bisericii Catolice şi autonomiilor provinciale, ei manifestau o anumită bunăvoinţă faţă de naţionalităţi. Liberalii, favorabili centralizării, ar fi dorit, dimpotrivă, reducerea influenţei Bisericii.

Acestor forţe politice, izvorâte din Revoluţia de la 1848, li se adăugau două partide democratice: social-democraţii şi creştin-socialii, precum şi o grupare pangermanică – apariţie de dată recentă pe scena politică. Partidul naţional german, dominat de demagogul Georg von Schönerer, considera unirea cu Germania lui Bismarck în interesul germanilor din Austria. *Programul de la Linz* reclama abolirea Compromisului din 1867, abandonarea provinciilor anexate începând cu anul 1772 (Dalmaţia, Bosnia-Herţegovina, Galiţia şi Bucovina), realizarea unei uniuni vamale cu Imperiul German, Ungaria şi statele balcanice, altfel spus materializarea vechiului vis de *Mitteleuropa*. Acest program politic – care a atras o parte din tineretul universitar – nu corespundea sentimentelor

profunde ale populaţiei, ceea ce s-a tradus în numărul redus de deputaţi pe care pangermaniştii i-au avut în Reichsrat.

Mişcarea muncitorească nu va accepta tezele marxiste decât la Congresul de la Hainfeld (1888), al cărui program, influenţat de Kautsky, respingea politica naţionalistă şi reclama dreptul de vot universal. Treptat, Partidul Social-Democrat a devenit aliatul obiectiv al Monarhiei Austro-ungare. Lărgirea dreptului de vot în 1893 i-a permis să se afirme în regiunile industriale din Austria Inferioară şi Stiria, iar introducerea votului universal avea să-l transforme într-un partid de masă. Dacă în 1897 el nu obţinuse decât 15 mandate pentru Reichsrat, alegerile generale din 1907 îi vor aduce 87 de mandate, în pofida concurenţei cu un alt partid de masă, Partidul Social-Creştin.

Acesta din urmă era un partid catolic, ostil liberalilor, evreilor şi societăţii capitaliste, care a găsit sprijin în tabăra conservatorilor catolici şi a naţionaliştilor germani. Karl Luegger – cel care transformase în 1891 asociaţia socialereştină într-un veritabil partid politic – a rămas fidel dinastiei şi statului, respingând, din principiu, naţionalismul agresiv. Ca şi social-democraţia, el considera că monarhia reprezenta garanţia prosperităţii austriece şi a păcii europene. Cu toate că Viena devenea, începând cu 1895, un bastion al social-creştinilor, partidul, dezavantajat de sistemul colegiilor electorale, nu a obţinut decât 26 de mandate în 1897, dar în 1907 aproape 100 şi 74 în 1911.

Era liberală (1867 – 1879)

Împotriva convingerilor personale, Franz Joseph a colaborat loial cu majoritatea liberală din *Reichsrat*, ataşată centralismului şi solidarităţii statului. În ianuarie 1868, împăratul l-a numit preşedinte al Consiliului de Miniştri pe prinţul Carlos Auersperg care a constituit un *cabinet burghez* şi a îndeplinit importanta misiune de a

reorganiza armata şi sistemul de învăţământ. Legea militară din 1868 introducea serviciul militar obligatoriu după modelul prusian, urmând să se efectueze trei ani în armata activă (armata imperială şi regală) şi nouă ani în cea de rezervă (*Landwehr*), subordonată ministrului austriac al apărării. Pentru tinerii din clasa burgheză era prevăzut un ciclu de voluntariat de un an în scopul de a forma cadre de rezervă. Noua legislaţie şcolară instituia durata de opt ani pentru şcoala elementară; ea devenea obligatorie şi laică, chiar dacă preoţii introduseseră învăţarea catehismului în localul şcolilor.

Guvernul s-a grăbit să abolească prevederile Concordatului din 1855, restabilind căsătoria civilă şi autorizând din nou divorţul. Controlul instituţiilor de învăţământ era preluat iarăşi de către stat; doar predarea catehismului în şcoală a rămas de competenţa autorităţilor religioase. Papa Pius al IX-lea a condamnat *legile din mai*, episcopatul austriac a reacţionat şi el (aşa încât episcopul de Linz a fost condamnat la o lună de închisoare), dar niciodată Austria nu a cunoscut o mişcare comparabilă cu *lupta culturală* (*Kulturkampf-6*, chiar dacă cei şase deputaţi de Tirol, de exemplu, au boicotat lucrările Reichsratului în 1870.

În 1871, Franz Joseph a numit un minister de orientare federalistă, cabinetul Hohenwart-Schaeffle, care a acordat un statut privilegiat polonezilor şi a încercat negocierea chestiunii cehe – negocieri eşuate în octombrie acelaşi an, ceea ce a blocat soluţionarea problemei naţionale în Boemia. Eşecul cabinetului Hohenwarth i-a adus la putere pe liberalii conduşi de prinţul Alfred Auersperg, fratele prinţului Carlos, care s-au menţinut la guvern până la alegerile din 1879 când, pierzând majoritatea în Reichsrat, au fost înlocuiţi definitiv de conservatori.

Cabinetele conservatoare (1879 – 1918)

Guvernul Taaffe – sprijinit de conservatori şi de grupurile parlamentare slave din Reichsrat (*Vechii Cehiş*\ polonezii) – a rămas la putere până în 1893. Prieten personal al împăratului, Eduard Taaffe s-a angajat într-o politică socială copiată după aceea a lui Bismarck. Prin regulamentul meseriilor (*Gewerbeordnung*) din 11 martie 1885, ziua de lucru a fost limitată la 11 ore, s-au interzis folosirea muncii copiilor şi munca de noapte pentru femei. Legea din 1887 înfiinţa asigurările obligatorii pentru toţi muncitorii şi le acorda acestora dreptul de reprezentare

36 Denumire dată politicii cultural-religioase duse de cancelarul german Bismarck pentru laicizarea completă a statului german.

egală. Victor Adler putea astfel să declare la al II-lea Congres al Internaţionalei Socialiste că *Austria posedă cea mai bună legislaţie socială din lume, după Germania şi Elveţia*.

În 1890, Taaffe a depus un proiect de lege care ar fi acordat tuturor cetăţenilor de vârstă majoră dreptul de vot în sistemul colegiilor, ceea ce a dus *la dizolvarea* coaliţiei guvernamentale. Succesorul său, contele Casimir Baden! un aristocrat polonez, a realizat reforma electorală constituind un al cincilea colegiu, numit şi *colegiul general*, în care erau înscrişi toţi bărbaţii de peste 24 de ani, dar care nu avea dreptul să aleagă decât 72 de deputaţi din totalul de 425. Guvernul Badeni avea să cadă în 1897 din cauza politicii sale naţionale în Boemia, foarte favorabilă cehilor. *Ordonanţele Badeni* au provocat tulburări la Viena şi chiar închiderea provizorie a Parlamentului.

După căderea lui Badeni, Austria a cunoscut o mare instabilitate ministerială. După eşecul unui al doilea cabinet Gautsch, baronul Beck a putut impune adoptarea, în 1906, a sufragiului universal în Cisleithania, graţie sprijinului lui Franz Joseph care vedea în favorizarea

partidelor de orientare democratică mijlocul de a trece pe planul secund problemele naţionale.

În 1905 izbucneşte însă conflictul austro-ungar. Naţionaliştii maghiari voiau transformarea sistemului original al Compromisului din 1867 într-o simplă uniune personală între Viena şi Budapesta. Alegerile maghiare din 1905 au însemnat sancţionarea drastică a politicii lui István Tisza, care se bucurase de încrederea lui Franz Joseph. Au fost aleşi doar 159 de liberali, fideli principiilor statuate în 1867, faţă de cei 244 de deputaţi ce formau coaliţia de opoziţie (amalgam de naţionalişti, *Partidul Independenţei*, conservatori şi unii reprezentanţi ai naţionalităţilor nemaghiare). Regele a răspuns prin numirea unui cabinet extraparlamentar, pe care l-a încredinţat unui fost ministru de război maghiar – generalul Géza Fejervary. Nobilimea provincială a făcut greva impozitelor în iarna 1905 – 1906, iar socialiştii au început manifestaţii pentru obţinerea sufragiului universal. După noi alegeri – sub ameninţarea introducerii votului universal – s-a ajuns la un compromis: noua Cameră urma să renunţe la organizarea unei armate maghiare independente, iar Franz Joseph l-a numit preşedinte al Consiliului de Miniştri pe Alexander Wekerlé, şeful coaliţiei antiliberale.

Între 1879 şi 1908 opinia publică a fost prea puţin preocupată de politica externă, concentrându-se asupra celor patru mari probleme ale politicii interne: lărgirea dreptului de vot, protecţia socială a clasei muncitoreşti, raporturile dintre Viena şi Budapesta şi conflictele între diferitele naţionalităţi din cuprinsul Monarhiei.

Problema naţionalităţilor – pusă încă de Revoluţia de la 1848 – nu a încetat să tensioneze viaţa politică austriacă până la 1918, fără să fie rezolvată pe deplin nici de către statele ce i-au succedat. Constituţia din 1867, reluând spiritul celei din 1849, conţinea, în articolul 19, dispoziţii

cu orientare liberală, dar a căror aplicare a pus, până în 1914, probleme considerabile, în special în Boemia, unde conflictul dintre cehi şi germani se dovedea insolubil în practică. Germanii din Boemia (36% din populaţie) refuzau categoric învăţarea limbii cehe şi respingeau principiul bilingvismului prevăzut de Constituţia din 1867, afişând un dispreţ evident la adresa limbii şi culturii cehe. La rândul lor, slovenii – simplu grup etno-lingvistic – au căpătat treptat conştiinţa propriei individualităţi, urmând iniţiativele unei elite formate din burghezie, clerul local şi învăţători. În fine, Austria trebuia să ţină seama de iredentismul italian în zonele Triest şi Trente. *Minorităţile* din statul maghiar (peste 50% din populaţie) şi-au văzut treptat drepturile naţionale reduse printr-o politică de asimilare. Românii, sârbii şi croaţii îşi exprimau la 1914 profunda nemulţumire, dar guvernul maghiar refuza net acordarea sufragiului universal şi o constituire mai onestă a circumscripţiilor electorale. Alături de problemele ridicate de sârbii din Bosnia, toate aceste tensiuni au contribuit la deteriorarea relaţiilor Austriei cu Serbia şi Rusia.

Dezvoltarea economică

Până în 1913, Austro-Ungaria rămâne o putere economică; producţia sa industrială reprezenta 6% din producţia totală a Europei, situând-o pe locul al patrulea între marile puteri industriale, după Marea Britanie, Germania şi Franţa, cu puţin înaintea Rusiei. Ocupa locul al treilea la producţia de cărbune, al cincilea între producătorii de minereu de fier şi produse textile şi producea 2, 7 milioane tone de oţel, adică 6, 3% din producţia europeană. Cu toate acestea – ca şi Franţa, spre exemplu – în 1914 Austro-Ungaria era încă o ţară predominant rurală, chiar dacă se dotase cu industrie modernă.

Dacă perioada anterioară Revoluţiei de la 1848 a

însemnat începutul politicii de industrializare, perioada ce a urmat Compromisului austro-maghiar din 1867 a rămas în istoria Monarhiei ca *epoca fondatorilor* (*Gründerzeit*) [33]. Asistăm acum la înfiinţarea de noi întreprinderi; dacă în 1850 Monarhia nu dispunea decât de 35 de societăţi anonime pe acţiuni, în 1872, 376 de astfel de societăţi mobilizau un capital de aproape 2 milioane de florini.

Intensa speculaţie bursieră a provocat însă o catastrofă – crahul bursier de la 1873 care a antrenat o severă recesiune ce va dura până în 1880.

Crahul din 9 mai 1873 a marcat viaţa economică austriacă din a doua jumătate a secolului. El s-a produs în chiar preziua deschiderii Expoziţiei Universale, în urma falimentului unui agent de schimb. Numeroase aşezăminte bancare şi industriale au dat faliment, iar cele care au subzistat au procedat la concedieri masive pe fondul unei reduceri substanţiale a salariilor lucrătorilor. Economiile populaţiei se orientează de aici înainte mai degrabă către titlurile de stat decât spre investiţiile în acţiuni şi principala slăbiciune a economiei austro-ungare nu va înceta să fie dependenţa sa de capitalul străin (în 1912, din 12 milioane de coroane investiţii străine, 60% erau germane şi 30% franceze). Marile bănci vieneze (Casa de Sconturi din Austria Inferioară şi *Creditanstalf*) care supravieţuiseră crahului, au asigurat Vienei rolul de capitală financiară, înfiinţând sucursale pe tot cuprinsul Imperiului.

Construcţia reţelei de cale ferată austro-ungare s-a înfăptuit în trei faze: prima, de la origini (1830) până către 1854; a doua, de la 1854 la marea recesiune ce a urmat crahului din 1873, şi ultima. Începând de la 1879, până la începutul secolului nostru. Faza iniţială a luat sfârşit în 1854, prin concesionarea lucrărilor către grupurile de companii private, cu garantarea dobânzilor minime

33 Literal epoca întemeierilor, în Ib. germană în original.

datorate investitorilor. La acea dată, Viena era deja legată prin drum de fier de principalele oraşe dezvoltate din Occident, iar linia Viena-Triest, terminată în 1854, era o bună ilustrare a priceperii austriece în domeniul tehnologic.

A doua perioadă – corespunzând activităţii companiilor private – se încheie în 1878, când statul reia iniţiativa în domeniul căilor ferate, într-un moment în care cea mai mare parte a reţelei era deja dată în exploatare. Începând din 1880, companiile au fost cumpărate de către stat, urmare a falimentelor în lanţ.

În Austria, procentul agricultorilor scăzuse de la 64% în 1869 la 48, 4% în 1910. Aceste cifre traduc creşterea regulată a producţiei industriale cu 2 până la 2, 5% în fiecare an, începând cu 1830. Ponderea industriei textile scăzuse de la 41% la 24% din totalul activităţilor sectorului secundar, în profitul industriei metalurgice, al celei chimice şi agroalimentare. Asistăm în această perioadă la un recul relativ al industriei din Stiria. Cum aici lipsea cocsul metalurgic, în marile furnale Siemens se utiliza lignitul local. S-au operat restructurări financiare; în 1868, capitalul majoritar de la Innerberg[34] a fost cedat de stat societăţii *Creditanstalt* care şi-a concentrat toate activităţile într-o *Societate Anonimă Austro-alpină de Metalurgie*.

Producţia de ţesături a părăsit Viena şi provinciile alpine cu destinaţia Boemia, în vreme ce marile filaturi vieneze şi din Austria Inferioară rivalizau cu cele boemiene, utilizând bumbacul din Egipt, importat prin Triest. Industriile mecanice ocupau un loc onorabil: atelierele de fierărie stiriene exportau 60% din producţia lor de secere şi coase. Pe lângă aceste centre de producţie meşteşugărească, apar deja marile firme constructoare de maşini: se înfiinţează uzine pentru construcţia de

34 incipala exploatare de minereu de fier. in Austria Centrală.

locomotive la Viena (Florisdorf, Simmering), la Wiener Neustadt şi la Graz. Steyr, oraş în Austria Inferioară, devine, prin patronul Joseph Wemdl, capitala industriei de armament uşor (puşti de vânătoare şi arme de luptă individuale), iar firma Wertheim din Krems se specializează în case de bani. /Austria dobândeşte o excelentă poziţie pe piaţa mondială a porţelanului şi sticlăriei. Monarhia exporta de zece ori mai multă sticlărie decât importa. Tirolul, Stiria şi Austria Inferioară reuşeau să facă faţă concurenţei Boemiei, în schimb, porţelanul vienez trebuia să recunoască superioritatea produselor cehe, favorizate de prezenţa unui zăcământ de caolin la Karlovy Vary (Karlsbad).

38

În 1892, Austrio-Ungaria – după modelul tuturor celorlalte ţări dezvoltate – a adoptat etalonul-aur şi o nouă unitate monetară, coroana (din germanul Krone), a cărei valoare era jumătate din aceea a tradiţionalului florin (în germană *Gulden*). Această reformă a fost posibilă în contextul lichidării deficitului bugetar şi al unei bune gestiuni a finanţelor publice, în contrast evident cu situaţia din trecut.

Evoluţia societăţii austriece

Odată cu apariţia clasei muncitoreşti, burghezia intrase deja în concurenţă cu aristocraţia care pierduse suportul puterii sale economice datorită lichidării regimului seniorial în agricultură. Funcţiile aulice şi cele din înalta administraţie bisericească rămâneau însă un apanaj aproape exclusiv al aristocraţiei. Ea păstra monopolul portofoliilor ministeriale şi al posturilor de guvernator şi ambasador, domina Camera Superioară a Parlamentului (Herrenhaus), rămânând, graţie sistemului electoral al colegiilor, preponderentă în Diete şi în Reichsrat. În schimb, nobilimea şi-a pierdut ponderea pe care o deţinuse în armată: în 1896, din 15.500 de ofiţeri de

carieră doar 3.500 mai erau nobili, pentru ca în 1918, 75% dintre generali să fie de origine nenobilă. Aristocraţii cei mai bogaţi şi cei mai dinamici s-au orientat către afacerile financiare sau industriale. Până la crahul din 1873, ei au colecţionat practic funcţiile administrative în marile bănci şi în companiile ce administrau construcţia şi exploatarea căilor ferate.

Dezvoltarea proletariatului este legată de creşterea demografică a Vienei, a cărei populaţie s-a mărit de patru ori de la finele neoabsolutismului până la 1914, trecând de la o jumătate de milion la două milioane de locuitori. Viena devenea astfel a patra metropolă europeană, după Londra, Paris şi Berlin. Majoritatea imigranţilor – în afara soldaţilor garnizoanei locale – erau lucrători în construcţii, în uzine, dar şi personal casnic sau meşteşugari la domiciliu (croitori); ei reprezintă pentru multă vreme cea mai mare parte a clasei lucrătorilor. Aceşti imigranţi, utilizaţi adesea în mici întreprinderi, scăpau reglementărilor legislaţiei muncii, având astfel sentimentul că sunt exploataţi. Două grupe de muncitori imigranţi au suscitat interesul unor studii speciale; cehii (7% din locuitorii Vienei la 1900) şi evreii (8, 6% din populaţie). Cehii constituiau o populaţie săracă de artizani (cizmari, tâmplari, croitori sau zidari) sau personal casnic şi locuiau în cartierele proletare. Imigranţii evrei proveneau din Boemia, Moravia, Galiţia, Bucovina şi, mai ales, din Ungaria. Comunitatea evreiască nu era omogenă, marea burghezie asimilată în rândurile burgheziei locale nesimţind nicio afinitate cu imigranţii de condiţie modestă. Evreii erau concentraţi în trei arondismente (I, II şi IX); cei cu o situaţie materială mai precară se îndeletniceau în special cu negoţul.

Burghezia evreiască înstărită şi cultivată provenea în special din provinciile cehe de unde erau originari marii proprietari de bănci, universitarii (Sigmund Freud), scriitorii (Karl Kraus) sau artiştii (Gustav Mahler). Ei

constítuiau, alături de funcţionari şi ofiţerii de carieră recent înnobilaţi, *a doua societate* (*zweite Gesellschaft*), serviciul pentru stat conducând aproape automat la înnobilare (2 517 funcţionari şi 4300 ofiţeri înnobilaţi între 1 804 şi 1 914). Deşi ţinuţi la distanţă de palatele aristocratice, ei au constituit elementul dinamic al vieţii culturale, în măsura în care aristocraţia şi dinastia însăşi renunţaseră deja la rolul lor tradiţional de mecena.

Cultura austriacă în perioada Compromisului de la 1867, Viena a redevenit, precum în timpurile lui Mozart, unul dintre locurile de frunte ale culturii europene. Se pot distinge două etape de evoluţie culturală: *era liberală*, ce cuprinde perioada dinainte de 1880, şi *Viena sfârşitului de secol*.

Era liberală (1860 – 1880)

Liberalii au remodelat Viena după propriile lor principii, municipalitatea punând accent pe înfiinţarea spaţiilor verzi, a regularizării cursului Dunării, pe construcţia reţelelor de canalizare şi pe sistemul de sănătate publică, neglijând însă cartierele cu locuinţe muncitoreşti. După 1858, distrugerea fortificaţiilor a permis speculaţiile cu terenuri şi construirea unor imobile pentru închiriat pe un mare bulevard, *Ring* sau *Ringstrasse*, unde vor locui noile elite (bancheri, înalţi funcţionari, cei cu profesiuni liberale). Aspectul monumental al bulevardului a fost accentuat prin construirea de monumente publice de cultură (Opera, Teatrul Municipal – *Burgtheater*, muzee) sau ştiinţifice (Universitatea) şi politice (Parlamentul. Primăria) care, în pofida crahului din 1873, au fost terminate în anii 1880, politica de lucrări publice a statului contribuind, astfel, la relansarea economică. Toate aceste clădiri poartă amprenta istoricismului: a Renaşterii italiene, pentru Universitate, a goticului flamand, în cazul clădirii Consiliului (*Rathaus*) sau a stilului Parthenonului atenian

pentru Parlament. Pictorul Makart, care a cunoscut un succes extraordinar între 1870 şi 1884, a impus un stil decorativ bogat ornamentat, foarte diferit de simplitatea epocii Biedermeier. Sala *Societăţii Prietenilor Muzicii* (*Musikvereiri*) era – alături de Operă, care-şi va regăsi strălucirea după 1869, şi de saloanele aşa-numitei *societăţi de rang secund*[35] (*precum cel al* chirurgului Billroth) – unul dintre locurile cele mai importante ale vieţii muzicale.

Viena îl atrăsese pe compozitorul hamburghez Johannes Brahms care, adoptat îndată de publicul local, a fost susţinut şi de criticul muzical Hanslick. Nu s-a renunţat însă nici la muzica de dans. Johann Strauss fiul (1825 – 1899), *regele valsului* (e suficient să ne gândim la *Dunărea albastră*, *Povestiri din pădurea vieneză* sau *Marşul Radetzky*), se impune acum în muzica lirică cu *Liliacul* şi *Voievodul ţiganilor*. Muzica populară deţinea, la rândul ei, un rol important prin cântecele în dialect, sentimentale şi nostalgice care, acompaniate la chitară, animau cârciumile din suburbii.

Ştiinţele au atins un nivel foarte înalt, toate disciplinele având acum ceasul lor de glorie (istoria, prin Arnold von Arneth); medicina a obţinut o reputaţie internaţională prin Semmelweiss, chirurgul Billroth şi celelalte glorii ale Şcolii de la Viena şi, fireşte, prin doctorul Freud.

Sigmund Freud

Omul cel mai celebru al Vienei de la 1900 a fost, fără îndoială, fondatorul psihanalizei. El a întâmpinat mari dificultăţi până să obţină un post de profesor titular la Facultatea de Medicină din Viena, dificultăţi pe care le-a pus în seama curentului antisemit. Frustrările sale

---

353 9 Este vorba despre noua elită social-culturalâ care grupa elemente cu profesiuni liberale, artiști sau finanțiști ce nu proveneau din marile familii nobile.

personale l-au ajutat să elaboreze treptat o teorie proprie de interpretare a viselor şi de explorare a inconştientului pacienţilor, ceea ce a dus finalmente la fundamentarea metodei clinice a psihanalizei. Freud era convins de importanţa complexului lui Oedip, de dorinţa inconştientă a adultului de a-şi ucide tatăl pentru a se elibera, într-un fel. toţi intelectualii vienezi erau atinşi de complexul lui Oedip în dorinţa lor de a lichida experienţa convenţională oferită de Ringstrasse şi de a deveni ei înşişi. Psihanaliza a avut un răsunet deosebit, mai întâi printre discipolii vienezi ai maestrului, apoi în Europa Centrală, pentru ca în final să cuprindă întreaga lume. Catastrofa din 1918 nu a întrerupt activitatea lui Freud; abia anexarea Austriei de către Germania nazistă (Anschluss-ul din 1938) l-a obligat să se refugieze în Anglia.

Viena sfârşitului de secol

Noua generaţie, compusă din toţi acei care resimţiseră liberalismul ca pe un eşec, tulburată de reapariţia antisemitismului, a contribuit la făurirea *Vienei de la 1900*. Dacă unii intelectuali şi-au găsit refugiul în idealul social-democrat (Victor Adler, Otto Bauer) sau în mişcarea sionistă (Theodor Herzl), alţii s-au refugiat în cultul *artei pentru artă* şi în obsesia *inventării* modernităţii.

Noua generaţie de scriitori s-a regrupat sub numele de *Tânăra Vienă*. Hugo von Hofmannsthal (1874 – 1929) a făcut carieră îndeosebi ca dramaturg, contribuţia sa la reînvierea teatrului baroc fiind decisivă. Colaborarea cu Richard Strauss, deosebit de reuşită, a dus la o creaţie de excepţie precum *Cavalerul Rozelor* (*Der Rosenkavalier*)

Dramaturgul Arthur Schnitzler, de formaţie medic neurolog, manifestă o înţelegere marcată de un pesimism profund la adresa umanităţii. Comediile sale sunt o critică a societăţii vieneze, a codurilor sale morale şi a barierelor pe care le impune. Mai tânărul Stefan Zweig îşi afirmă

acum talentul de romancier şi eseist, pe care-l va dezvolta deplin după 1918.

Pictorul Gustav Klimt, născut în 1862, artist deja confirmat, a luat conducerea *secesiunii* – echivalentul vienez al fenomenului *Art Nouveau*. Grupul său, care respingea tradiţia realistă, a început căutarea *omului modern*, fără a nega însă meritele Epocii Biedermeier. Arhitectura a cunoscut o înnoire completă odată cu Otto Wagner care, la 70 de ani, construia primul imobil din beton – casa grupării secesioniste a artiştilor –, şi Adolf Loos care a generat un mare scandal prin renunţarea la decoraţia barocă.

Tinerii compozitori au reacţionat cu hotărâre împotriva tradiţiei muzicale wagneriene ce inspira încă opera unui Gustav Mahler sau contra neoclasicismului lui Richard Strauss. Tânărul Arnold Schoenberg era pe cale să producă o adevărată revoluţie în domeniul muzical prin renunţarea la sistemul tonal tradiţional. Schoenberg – alături de Alban Berg şi Anton von Webern – a creat, încă de pe acum, *A Doua Şcoală de la Viena*, la fel de importantă ca şi psihanaliza lui Freud.

Primul Război Mondial şi dizolvarea Monarhiei Austro-ungare au dat prima lovitură fatală culturii austriece, pregătind-o pe cea de-a doua – dispariţia mediului intelectual evreiesc după 1938.

Politica externă (1867 – 1914)

Teoretic, politica externă era, ca şi armata, domeniul de competenţă rezervat împăratului, care nu acceptase Compromisul decât cu această condiţie. În practică, el trebuia să ţină cont de opinia publică, de presă şi de liberali, care nu doreau deloc revanşa împotriva Prusiei.

Iată de ce, până la Războiul Franco-German din 1870, Franz Joseph a dus o politică prudentă, impusă de necesitatea de a reorganiza statul şi armata, ceea ce a făcut ca negocierile cu Franţa să nu poată duce la o alianţă

ofensivă dirijată contra Prusiei. Cum, după înfrângerea francezilor la Sedan, orice speranţă de revanşă se spulbera pentru Austria, Beust i-a sugerat împăratului o apropiere *de* noul Imperiu German, pentru a închide pentru totdeauna capitolul rivalităţii austro-prusiene.

Alianţa celor trei împăraţi (Wilhelm I al Germaniei, Alexandru al II-lea al Rusiei şi Franz Joseph) a consacrat în 1873 apropierea dintre cele trei mari puteri conservatoare ale Europei. Austro-Ungaria şi Rusia se angajau să respecte starea de fapt în Balcani şi să se consulte între ele în caz de nevoie. În Criza Orientală (1876 – 1878), Andrassy, şeful diplomaţiei austriece, a adoptat totuşi o atitudine de neutralitate binevoitoare faţă de Constantinopol, temându-se de înfiinţarea unor protectorate ruse în Balcani.

La Congresul de la Berlin (iunie 1878), *concertul Marilor Puteri* a obligat Rusia să restituie o parte din cuceririle sale din 1877, în vreme ce Andrassy obţinea pentru Austro-Ungaria dreptul de a administra Bosnia-Herţegovina, suveranitatea Porţii asupra provinciei fiind însă recunoscută. Ocuparea Bosniei-Herţegovina (vara lui 1878) s-a dovedit inoportună: sârbii şi turcii au opus o rezistenţă tenace trupelor austriece. Devenită o putere balcanică, Austro-Ungaria îşi adăuga încă 2 milioane de slavi (sârbi şi musulmani din Bosnia) cu riscul încordării relaţiilor cu Serbia care ar fi vrut să anexeze ea Bosnia. Pentru moment însă. Franz Joseph şi Andrassy au considerat anexiunea ca o compensaţie pentru pierderea provinciilor austriece din Italia şi Germania.

Prin semnarea, în octombrie 1879, a unui tratat de alianţă defensivă cu Germania – îndreptat cu deosebire împotriva Rusiei, Franz Joseph devenea aliatul lui Wilhelm I, pentru a fi, mai târziu, *ilustrul secund*, al lui Wilhelm al II-lea –, în vremea războiului din 1914. *Dubla Alianţă* din 1879, extinsă prin cooptarea Italiei în 1882 (*Tripla Alianţă*)

şi reînnoită constant, a devenit fundamentul diplomaţiei lui Franz Joseph. Dacă alianţa cu Germania a permis consolidarea poziţiilor Monarhiei şi limitarea cheltuielilor militare, sângeroasa lovitură de stat de la Belgrad, prin care familia Karagheorghevici a înlocuit, în 1903, dinastia Obrenovici, a făcut din Serbia duşmanul ireductibil al Austriei. În octombrie 1908, politica agresivă a lui Aerenthal a provocat anexarea Bosniei-Herţegovina. Acest gest inutil şi periculos părea să ducă la război în Europa. Rusia şi-a exprimat indignarea, Serbia a trecut la mobilizare generală, dar mecanismul alianţelor nu a funcţionat efectiv. Nicio mare putere nu era dispusă să înceapă o confruntare din pricina unei hărţuieli balcanice, astfel încât au rămas numai resentimentele, considerabile atât la Viena, cât şi la Belgrad.

Războaiele balcanice (1911 – 1913) au adus la lumină interesele contradictorii ale marilor puteri, dar, cu toate declaraţiile războinice ale generalului Conrad, partida favorabilă războiului nu a îndrăznit angajarea unui război preventiv contra Serbiei, deşi Europa era deja divizată în două blocuri militare opuse: Antanta (Franţa, Rusia.

Marea Britanie) şi Tripla Alianţă. Abia asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, la 28 iunie 1914, la Sarajevo, a furnizat guvernului austriac pretextul pentru declaraţia de război.

Astfel, prin eroarea comisă de câţiva politicieni iresponsabili, una dintre cele mai strălucite perioade din istoria Austriei se va încheia cu o tragedie.

Capitolul VI

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1914 – 1918)

În încercarea de regla chestiunea slavilor de sud printr-un război preventiv, guvernanţii austro-ungari şi-au asumat greaua responsabilitate de a declanşa un război european, provocând riposta Rusiei. Fără *ilustrul său secund*, Wilhelm al II-lea nu ar fi atacat Rusia, la adresa

căreia nu avea niciun reproş serios. Urmând aceeaşi logică, fără intervenţia rusă, Franţa nu s-ar fi implicat niciodată în conflictul balcanic. Declarând război, Franz Joseph a semnat, de fapt, condamnarea la moarte a Monarhiei pe care credea că o va salva. În locul unei scurte campanii de vară împotriva Serbiei, Monarhia va avea de purtat vreme de patru ani un război pe trei fronturi, care o va conduce către catastrofa finală. împăratul a angajat Monarhia într-un război lung, ucigător, fără o miză psihologică clară, într-un context în care statul său nu avea mijloacele de a suporta blocada decretată de Antanta. Imperiul nu a putut rezista tensiunilor extraordinare şi suferinţelor inutile pe care suveranul le-a impus popoarelor sale. Dizolvarea finală a venit însă din spatele frontului, de la populaţia civilă – armata, căreia altminteri îi fusese prezisă o soartă tristă, rezistând, totuşi, pe parcursul celor patru ani de război.

Capacitatea militară a Austro-Ungariei în 1914, Austro-Ungaria era încă o mare putere militară, chiar dacă armata sa era subdimensionată în comparaţie cu capacităţile demografice şi economice ale ţării.

La o populaţie totală de 52 de milioane de locuitori, ea nu alinia practic decât 1 800.000 de oameni sub arme, repartizaţi în 48 de divizii de infanterie (80 de regimente de linie şi 33 de batalioane de vânători) şi 11 divizii de cavalerie (dragoni, husari şi ulani). În urma adoptării în 1912 a serviciului militar de doi ani, infanteria era insuficient antrenată şi deţinea o putere de foc redusă, din cauza slabei dotări cu mitraliere. Cavaleria era, în schimb, bine dotată şi bine pregătită. În ciuda reputaţiei sale, artileria de câmp (13 regimente) era mai degrabă mediocră: din raţiuni de economie, echipamentele erau insuficiente (42 de piese pentru fiecare divizie de infanterie, faţă de 48 la ruşi şi 54 la germani). Doar artileria grea era superioară celorlalţi beligeranţi, graţie

obuzierelor Škoda de 305 mm. Generalul Conrad von Hoetzendorf dezvoltase, de asemenea, aeronautica de război.

Din 1912, armata activă (trupele imperiale şi regale) era întărită cu unităţi de rezervişti (*Landwehr* în Austria şi *Honvedm* Ungaria). Armata, deşi multinaţională, manifesta totuşi o remarcabilă coeziune, datorată în special calităţii deosebite a cadrelor (ofiţeri şi subofiţeri devotaţi împăratului). S-au înregistrat mai puţine revolte decât în armatele rusă sau franceză şi mai puţine dezertări decât în cea germană, armata făcându-şi datoria până la dispariţia Monarhiei, în ciuda aprovizionării precare şi a obiectivelor militare destul de vagi.

Austro-Ungaria poseda o flotă maritimă atingând 264.000 tdw care, modernizată la începutul secolului, nu era departe ca performanţe de cea italiană. Ea număra 4 distrugătoare de 20.000 t, armate cu 12 piese de artilerie grea de 305 mm (*Viribus unitis*, *Szent István*, *Tegetthofşi Prinz Eugen*), 8 cuirasate mai vechi, 7 crucişătoare, 55 de torpiloare şi 6 submarine. Având pri: cipalele baze pe coasta dalmată, la Rola şi Kotor, echipajele flotei erau în proporţie de 35% formate din croaţi, în vreme ce cadrele proveneau din toate regiunile Monarhiei (maghiarul Horthy, spre exemplu). Principala misiune a flotei era de a bloca orice ofensivă a marinei franceze în Adriatica. La fel de importantă era flotila danubiană, indispensabilă în atacul prevăzut asupra Belgradului. Ea cuprindea 6 monitoare între 300 şi 500 tdw, armate cu piese de artilerie de 120 mm, şi 10 vedete cu motor de 30 tdw.

Înaltul Comandament

Şeful Statului Major, generalul Conrad von Hoetzendorf, ocupant al acestei funcţii până în 1917, a fost criticat adesea. Dacă opţiunile sale strategice (obsesia războiului preventiv) erau discutabile, ele erau de fapt inspirate de slăbiciunea relativă a armatelor imperiale şi

regale, capabile să susţină un război balcanic local, dar complet nepregătite pentru un conflict generalizat. Protejat al arhiducelui Franz Ferdinand, el a fost numit şef al Statului Major în 1906 şi a încercat să recupereze rapid timpul pierdut de predecesorul său. generalul Beck. Sub comanda lui se modernizează armamentul şi se reorganizează artileria, ceea ce l-a pus în conflict cu liberalii germani, cu slavii, maghiarii şi chiar cu împăratul Franz Joseph. Comandantul onorific al armatei era arhiducele Frédéric, apoi, din 1917, însuşi împăratul Carol. Comanda frontului din Balcani revenea generalului Potiorek, guvernatorul Bosniei, înlocuit în 1917 de mareşalul maghiar Kövess.

Derularea operaţiunilor militare

La începutul ostilităţilor, armata austro-ungară avea de înfruntat trupele ruse, pe când trupele germane îşi propuseseră, prin aplicarea planului Schlieffen, să zdrobească rezistenţa celor franceze. Această schimbare de obiectiv – Rusia în locul Serbiei – a dezorganizat atât mobilizarea, cât şi concentrarea forţelor. Primele campanii s-au dovedit foarte dure, tocmai din incapacitatea de a alege inamicul prioritar. După succese locale în Galiţia, la finele lui august, armata austriacă a capotat în faţa superiorităţii numerice a ruşilor şi, la mijlocul lui septembrie, a evacuat Bucovina şi Galiţia Orientală, lăsând în urmă 150.000 de oameni pe câmpul fortificat de la Přzemyšl. Vechea armată de profesionişti pierdea, astfel, 450.000 de oameni pe frontul rus. Ofensiva din Serbia, încredinţată trupelor de acoperire şi incompetentului Potiorek, a dus, de asemenea, la un umilitor dezastru: Belgradul, luat de austrieci la 2 decembrie 1914, a fost pierdut din nou, fiind definitiv ocupat abia în 1915, datorită intervenţiei bulgare.

În acelaşi timp, blocada economică dăduse conflictului caracterul unui război total, urmând, pe

termen lung, să sfărâme rezistenţa Austro-Ungariei al cărei potenţial industrial nu era suficient pentru a acoperi necesarul în producţia de arme şi maşini. În logica ce funcţionase întreg secolul trecut, evenimentele din 1914 ar fi condus la o *pace albă*, dar guvernanţii, singurii care fuseseră pentru declanşarea războiului, nu erau deloc dispuşi să accepte pacea, admiţând că Statul Major German ar fi acceptat-o la rândul său. Guvernele – prizoniere ale unei opinii publice practic isterizate – au fost imediat gata să reconstituie efectivele făcând apel la rezervişti: în 1916 armata austro-maghiară devenise, astfel, de o calitate superioară celei din 1914. Este la fel de adevărat însă că războiul de poziţii nu reclama aceleaşi calităţi ca războiul de mişcare dus în august 1914.

Războiul de poziţii

Anul 1915 a fost marcat de Intrarea în război a Italiei de partea Antantei, după lungi târguieli încheiate prin Tratatul de la

Londra (1915), prin care aliaţii promiteau Italiei Triestul şi Dalmaţia (unde populaţia de origine italiană era de doar circa 3%!), Tirolul meridional populat de germani, zonele Trente şi Frâul. Angajamentele luate la Londra au atârnat greu în dezvoltarea politică ulterioară a Europei Centrale, împiedicând încheierea unei păci separate cu Monarhia în 1917. Deşi războiul contra Italiei a suscitat entuziasmul tirolezilor, nu e mai puţin adevărat că, între iunie 1915 şi octombrie 1917, cele 12 bătălii date pe Isonzo i-au costat pe adversari pierderi enorme în oameni şi material de război.

1915 a fost, de asemenea, un an de succese militare. Pe frontul de est, reuşita ofensivei de primăvară a permis eliberarea Galiţiei şi a Bucovinei şi ocuparea Varşoviei, în august 1915. S-a putut spera, pentru o clipă, în terminarea rapidă şi victorioasă a războiului. În octombrie, armata austro-ungară izbutea, în fine, să cucerească Belgradul şi

să ocupe Serbia şi Muntenegrul, dar armata şi guvernul sârb au scăpat din încercuire şi au reuşit să se refugieze în Corfu (insulă aparţinând Greciei), sub protecţia flotei franceze din Mediterana. Reînarmată şi reechipată, armata sârbă va fi în curând gata să reintre în luptă.

Anul 1916 a fost marcat de un dezastru – ofensiva mareşalului rus Brussilov în Galiţia –, compensat de un succes, îndeosebi pe al patrulea front, cel românesc. În iunie 1916, patru armate ruse zdrobeau armata a IV-a austriacă şi o împrăştiau serios pe a VII-a, soldaţii cehi şi ucraineni predându-se în masă inamicului (380.000 de prizonieri). Ruşii intră din nou în Galiţia şi ameninţă trecătorile Carpaţilor în direcţia câmpiei maghiare. În cele din urmă, Conrad a reuşit, cu ajutorul întăririlor germane, să umple breşa produsă şi ofensiva Brussilov, ultima victorie a armatelor ţariste, s-a dovedit a nu fi decisivă, chiar dacă armatele austriece pierdeau 750.000 de oameni şi trebuiau să treacă sub comandament german. România a considerat, la rândul ei, că venise momentul obţinerii unui succes facil împotriva Puterilor Centrale, dar s-a găsit curând izolată în faţa a 600.000 de austrieci şi germani, sprijiniţi de trupe turce şi bulgare. După căderea Bucureştiului, în toamna lui 1916, România a încheiat armistiţiu[36].

În 1917, războiul uzase într-atât dispozitivul austriac încât Statul Major Imperial începuse să se teamă de o spargere a frontului italian. Până la urmă, armata italiană a fost cea zdrobită, după bătălia de la Caporetto, din 24 octombrie. Pe de altă parte, revoluţia rusă din 1917 a determinat încetinirea operaţiunilor pe frontul oriental, în aşteptarea retragerii definitive a Rusiei bolşevice din război. Aceste victorii, deşi importante, nu au adus însă nicio clarificare a situaţiei, dat fiind caracterul de uzură al

36 Autorul se referă probabil la Pacea de la Buftea-București, pe care însă România o încheie abia în mai 1918.

războiului, în contextul în care economia Puterilor Centrale era mai vulnerabilă decât cea a puterilor occidentale care profitau de blocadă.

După Pacea de la Brest-Litovsk (martie 1918), armata imperială, deblocată de pe frontul oriental, a putut să-şi concentreze eforturile pe frontul italian, autorităţile vieneze punându-şi mari speranţe în ofensiva declanşată în vara lui 1918, soldată însă cu un grav eşec. Iniţiativa operaţiunilor a fost, astfel, preluată de armata aliată de pe frontul oriental, compusă din trupe sârbe şi franceze. Sub comanda generalului Franchet d'Espèrey, aceasta a zdrobit rezistenţa inamicului în Macedonia şi a început eliberarea Serbiei. Cum întăririle austriece şi germane nu au putut restabili situaţia, guvernul bulgar a semnat armistiţiul cu aliaţii la 26 septembrie 1918, în vreme ce România a reluat armele de partea Antantei pentru a participa la obţinerea victoriei. Trei săptămâni mai târziu, Imperiul Otoman semna armistiţiul de la Mudros. Nimic nu mai putea opri armata orientală a aliaţilor, cu toate eforturile mareşalului Kövess.

Când italienii declanşau o ofensivă generală contra armatei austro-ungare şi străpungeau frontul la

Vittorio-Veneto, la 24 octombrie 1918, prăbuşirea politică, consecinţă a celei economice, era deja un fapt împlinit. În aceste condiţii nu mai rămânea decât negocierea unui armistiţiu, care a şi fost semnat la 3 noiembrie la Padova, reşedinţa cartierului general italian. El a impus austriecilor evacuarea regiunii Trente, a Tirolului de Sud, a Istriei şi Dalmaţiei, ca şi demobilizarea imediată a armatei austro-ungare. În câteva zile, armata imperială s-a văzut desfiinţată, nu atât din raţiuni militare, cât din pricina unei erodări interne care se explică prin falimentul economic, dar şi prin agitaţia politică, tardivă dar decisivă.

Economia de război în 1918, austriecii şi mai ales

vienezii erau în pragul foametei; recolta din anul respectiv nu atingea nici 50% din cea a anului 1913, iar producţia industrială, în afara celei destinate frontului, scăzuse la 40% din nivelul atins dinainte de război. În plus, mobilizarea a 8 milioane de oameni a provocat, ca peste tot, scăderea unei producţii care apela încă, în mare măsură, la o mână de lucru cândva abundentă şi ieftină. Din 1917, producţia de cereale a scăzut la jumătate, iar în Cisleithania a ajuns la doar 30% din cea a anului 1913. Ungaria, mare producătoare agricolă, dar autonomă din punct de vedere economic şi politic, a refuzat să livreze grâne vecinilor ameninţaţi de foamete. Germania, care trecea prin aceleaşi dificultăţi, nu avea nici ea cum să-şi ajute aliaţii. Producţia industrială a cunoscut o evoluţie la fel de catastrofală, în special cea de cărbune, unica sursă de energie. În trei ani ea a scăzut cu 95%, astfel încât civilii din marile centre urbane nu aveau de înfruntat numai foamea, dar şi frigul şi întunericul, electricitatea provenind din centrale termice alimentate cu cărbune. Tot efortul economic a fost direcţionat către producţia de război, dar, chiar şi în acest domeniu, anul 1917 a marcat o cădere vertiginoasă.

Paralizarea aparatului de producţie a avut drept consecinţă creşterea preţurilor nominale – Monarhia rămăsese în sistemul economiei de piaţă, scăderea catastrofală a ofertei fiind astfel dublată de o creştere spectaculoasă a preţurilor, alimentată de inflaţia pe care guvernul o întreţinea artificial, în vederea acoperirii cheltuielilor de război. Finanţarea pe baza impozitelor fiind de neconceput, s-a făcut apel la plăţi în avans ale Băncii Austro-Ungariei, adică la emisiuni masive de hârtiemonedă. Cheltuielile din ultimul an bugetar (1917 – 1918) au atins cifra de 24 miliarde de coroane, adică de şase ori mai mari decât întregul buget al anului 1913. Inflaţia a provocat o creştere spectaculoasă a preţurilor şi

o severă depreciere a monedei care va atinge punctul culminant în 1919, după reinstalarea păcii. În ciuda raţionalizărilor, cheltuielile unei familii vieneze s-au mărit de 15 ori în doar patru ani, în vreme ce salariile nominale nu au crescut decât cu mare zgârcenie. A rezultat o cădere vertiginoasă a indicelui puterii de cumpărare a salariaţilor (muncitori, funcţionari), ceea ce a dus la agitaţiile din primăvara lui 1918.

Masele nu mai erau dispuse să susţină un efort a cărui soluţionare nu se întrezărea şi un sistem care provocase o asemenea catastrofă. Popoarele, până atunci loiale, suferiseră prea mult apărând un regim care le adusese, în locul unui război de trei luni, un conflict de patru ani şi pierderi umane ireparabile. Din 8 milioane de oameni mobilizaţi de la începutul războiului, 5, 2 milioane s-au aflat în permanenţă sub arme, 1, 2 milioane au fost ucişi, iar aproape 3 milioane răniţi mai mult sau mai puţin grav, unii rămânând invalizi pentru tot restul vieţii.

Evoluţia politică în august 1914, proclamarea stării de asediu suspendase orice activitate politică în Cisleithania, presa fusese supusă unei cenzuri încă şi mai dure decât în celelalte state beligerante şi Reichsratul fusese închis. În semn de protest, la începutul lui 1916, fiul lui Victor Adler l-a asasinat pe contele Ştiirgkh, preşedintele Consiliului austriac. Dar cel mai important eveniment politic al anului a fost moartea bătrânului împărat Franz Joseph, în luna noiembrie, moarte care a deblocat situaţia politică.

Împăratul Carol I, succesor şi nepot de frate al lui Franz Joseph (de asemenea, nepot al arhiducelui Franz Ferdinand), se ţinuse departe de viaţa politică şi participase activ la luptele de pe front. Posesor al unei alte. viziuni asupra lumii şi susţinut de tânăra sa soţie Zita de Bourbon-Parma, el era plin de bune intenţii care vizau salvarea Monarhiei cât mai era încă posibil, prin trecerea

la măsuri profunde de reformă şi încheierea războiului. Proclamaţia pe care a adresat-o popoarelor sale contrasta evident cu manifestul războinic al lui Franz Joseph din iulie 1914. împăratul Carol îşi începea domnia prin revenirea la o viaţă politică normală. Redeschiderea Reischratului şi schimbarea personajelor politice au fost percepute ca fiind zorii unei epoci noi. Tânărul împărat l-a demis pe Berchtold şi l-a numit pe contele Czernin ministru de Externe, iar preşedinte al Consiliului de Miniştri pe un alt aristocrat din Boemia, contele Clam-Martinic. Alegerile nu s-au dovedit a fi însă cele mai bune, ambele personaje fiind favorabile alianţei cu Germania. Dacă deputăţii cehi îl vor susţine pe noul suveran până în 1918, cei social-democraţi, preluând sloganurile partidelor de aceeaşi orientare, se pronunţau încă din 1916 pentru o pace imediată, fără anexiuni şi indemnizaţii de război. Pe lângă toate acestea, suveranul a fost înşelat de contele Tisza şi de politicienii maghiari care l-au obligat să se încoroneze solemn rege al

Ungariei la sfârşitul lui decembrie 1916 şi să jure pe Constituţie, ceea ce făcea dificilă orice încercare de restructurare a Monarhiei. Puţin după aceasta, monarhul, conştient de miza acestui act, a înlocuit cabinetul Tisza cu unul condus de Wekerle. Dar, mai presus de toate, împăratul Carol I a încercat salvarea Monarhiei prin încheierea unei păci separate cu Antanta.

Opinia publică evoluase foarte rapid pe parcursul anilor de război. Entuziasmul colectiv din august 1914 făcuse loc, încă din 1916, unei dorinţe reale de pace care se traducea prin manifestaţii de stradă şi, la nivel guvernamental, prin negocieri secrete. Intelectualii exercitau o influenţă mai degrabă slabă, ceea ce nu i-a împiedicat să-şi exprime deschis ura faţă de slavi şi de „celţi” (francezi), rămânând totuşi anglofili. Revoluţia din octombrie 1917 a trezit mari speranţe în rândul maselor, ca şi pacea separată încheiată de Puterile Centrale cu

Rusia la Brest-Litovsk, în martie 1918. Prizonierii de război eliberaţi de ruşi, câştigaţi de propaganda bolşevică, au contribuit şi ei la demoralizarea populaţiei civile, prin răspândirea ideilor pacifiste şi comuniste.

De altfel, scopurile Austro-Ungariei în război deveniseră deja din ce în ce mai vagi şi nu se mai ştia prea bine pentru ce are loc lupta. La Viena apăruseră chiar suspiciuni privind importanţa crescândă a aliatului german, mai ales după apariţia în 1915 a cărţii lui Friedrich Naumann, un pastor saxon, despre *Mitteleuropa* (Europa Centrală). Cartea, de orientare pangermană, imagina transformarea Europei continentale într-o mare piaţă comună de expresie germană, reluând şi adâncind teoriile exprimate încă în 1840 de Friedrich List.

Încă de la urcarea sa pe tron, Carol I nu a fost preocupat decât de ieşirea, cât de cât onorabilă, a ţării sale din conflict, printr-o pace separată. Tratativele de pace purtate pe parcursul Primului Război Mondial au fost considerate multă vreme neserioase, deşi a fost vorba, de fapt, de tentative diplomatice consistente, chiar dacă ele nu s-au materializat până la urmă. Două asemenea evenimente merită a fi reţinute: negocierile purtate de Sixt de Bourbon-Parma (martie 1917) şi cele între comandantul Armand şi contele de Revertera (august 1917).

Tratativele purtate de Sixt de Bourbon-Parma au avut loc prin mijlocirea cumnatului împăratului care era ofiţer în armata belgiană. Sub pretextul unei vizite făcute mamei sale care se afla în Elveţia, el a făcut mai multe drumuri discrete între Paris şi Viena. A fost bine primit de preşedintele Franţei, Raymond Poincaré, cu care a discutat eventualitatea restituirii către Franţa a Alsaciei şi Lorenei, dar pacea separată implica şi consultarea celorlalţi Aliaţi. În vreme ce guvernul Marii Britanii se arăta favorabil continuării negocierilor, acestea au fost blocate de Italia care nu ar fi obţinut nimic în afară de Trento, fapt ce

contravenea înţelegerii parafate de Tratatul de la Londra. În fapt, pacea nu era posibilă decât dacă Franţa renunţa la Alsacia şi Lorena, iar Italia la Triest, ceea ce opinia publică din cele două ţări nu ar fi putut admite, după atâtea sacrificii. În plus, negocierea separată era percepută de germani ca o trădare, chiar dacă Guvernul german nu ar fi fost nici el ostil unei păci albe în primăvara lui 1917 – se pare că demersurile făcute de Habsburgi fuseseră aprobate de Kronprinz.

negocierile Armand-Revertera în august 1917, Paul Painlevé, devenit preşedinte al Consiliului de Miniştri francez, a utilizat raportul Biroului 2 (Afacerile Externe), favorabil unui compromis cu Austro-Ungaria, ca bază de plecare pentru tratativele ce au fost încredinţate comandantului Armand. Acesta l-a întâlnit pe contele Revertera, omul de încredere al împăratului Carol I. Negocierile, desfăşurate cu acordul lui Clemenceau, s-au poticnit, în februarie 1918, în chestiunea Alsaciei şi Lorenei. La 25 februarie, Revertera remitea francezilor o notă prin care Austro-Ungaria se arăta favorabilă reluării negocierilor de îndată ce guvernul francez ar fi renunţat la orice anexiune teritorială şi ar fi acceptat ca bază a tratativelor *statu-quo-ul*.

În primăvara lui 1918, Wilhelm al II-lea şi Ludendorf impuneau Habsburgilor întărirea alianţei, însoţită de un plan economic şi de punerea la punct a armatelor imperială şi regală. Aliaţii au tras astfel concluzia că Monarhia era un fel de Bavarie, autonomă din punct de vedere militar dar practic la dispoziţia cabinetului şi a Statului Major de la Berlin. Austro-Ungaria era acum obligată să împărtăşească soarta Reichului german şi nimic nu-i mai putea împiedica destrămarea în profitul statelor succesoare.

Destrămarea Austro-Ungariei (octombrie 1918)

Dacă până în vara lui 1918 opoziţia naţionalităţilor

rămăsese destul de timidă, ea va lua avânt după victoria aliată şi ruperea frontului în Serbia, odată cu adoptarea tezelor radicale ale comitetelor naţionale stabilite în exil, care dispuneau de organe de presă regulate (la Paris funcţiona ziarul *Naţiunea cehă* condus de Masaryk), şi, mai ales, de mijloace militare – legiunea cehoslovacă, compusă din foşti prizonieri din armata austro-ungară. În iulie 1917, Conferinţa de la Corfu fixase graniţele viitoarei Iugoslavii printr-un acord între preşedintele Consiliului de Miniştri sârb, Pašić, şi Trumbici, preşedintele Comitetului Emigraţiei Iugoslave la Londra, comitet care reprezenta sârbii, croaţii şi slovenii din Monarhie. Toţi slavii de sud care trăiau în cuprinsul acesteia au acceptat să-şi unească destinele cu cel al sârbilor care, astfel, renunţau la proiectul, mai rezonabil, al Serbiei Mari. În luna mai 1918, s-a ţinut la Roma Congresul Naţionalităţilor care se considerau oprimate de către Habsburgi. Câteva săptămâni mai târziu, cabinetul Clemenceau recunoştea Comitetul Naţional Cehoslovac ca bază a unui viitor guvern independent, reprezentând interesele cehoslovacilor. În fine, în Ungaria, social-democraţii şi stânga liberală, sub conducerea contelui Miklós Károlyi, cereau independenţa completă a ţării. Declaraţia americană din 5 septembrie 1918 demonstra clar că preşedintele Wilson se ralia punctului de vedere exprimat de Clemenceau şi Lloyd George şi că nu intenţiona să se opună constituirii unor state independente în locul Austro-Ungariei.

Astfel, reformele anunţate de împăratul Carol I în octombrie 1918 veneau prea târziu. La 4 octombrie, Reichsratul a votat rezoluţia propusă de socialistul Victor Adler prin care se recunoştea tuturor popoarelor din Cisleithania dreptul la autodeterminare. La 17 octombrie, împăratul publica un manifest prin care Monarhia era transformată într-o federaţie de state naţionale. Această

măsură, dacă ar fi fost luată un an mai devreme, s-ar fi dovedit poate salvatoare. În octombrie 1918 însă, manifestul imperial, interpretat ca un semn de slăbiciune, a precipitat mişcările centrifuge: în numai zece zile, din 21 în 31 octombrie, Monarhia a dat naştere aşa-numitelor *state succesoare*.

La 21 octombrie, germanii din Austria, reuniţi în palatul Dietei din Austria Inferioară (*Landhaus*), îşi proclamau dreptul la autodeterminare, deschizând drumul procesului de destrămare a Monarhiei. La 25 octombrie, Consiliul Naţional Maghiar adopta un program în 12 puncte prin care se cerea vot universal şi recunoştea statele cehoslovac, polonez şi iugoslav. La 27 octombrie, Consiliul Naţional Român proclama unirea Transilvaniei cu Regatul României. La 28 octombrie, la Praga a izbucnit o revoltă populară care a acordat puterea Comitetului Naţional Ceh, compus din personalităţi care vor convoca la 30 noiembrie o Adunare Naţională reprezentativă. La 29 octombrie, Dieta Croaţiei anunţa abolirea legăturilor cu Ungaria şi Austria şi unirea cu statul iugoslav unificat. La

30 octombrie, regele Carol al IV-lea al Ungariei[37] acorda investitura lui Miklós Kârolyi, al cărui guvern dorea independenţa ţării. La 30 octombrie, Consiliul Naţional Slovac anunţa crearea unui stat cehoslovac independent. La

31 octombrie, Lammasch, preşedintele Consiliului de Miniştri austriac, transmitea puterea unui guvern provizoriu ce fusese constituit de germanii din Austria, iar în aceeaşi zi ucrainenii din Galiţia proclamau despărţirea lor de Monarhie. Se înţelege acum de ce era absolut urgent ca armata imperială şi regală să înceteze luptele, căci ea singură, împreună cu monarhul, mai reprezenta defuncta Austro-Ungarie.

---

37 Este vorba de chiar împăratul Carol I care deținea și coroana Ungariei in calitate de rege.

Procesul de disoluţie – care, cu sprijinul tardiv, dar ferm, al Antantei – evoluase extraordinar de rapid, era de acum ireversibil. Tratatele de pace care au însoţit Tratatul de la Versailles nu au făcut decât să sancţioneze o stare deja existentă, în dispreţul marilor principii ale lui Wilson. S-au reconstituit de fapt mici Austro-ungarii, niciunul dintre statele autoproclamate în ultima decadă a lui octombrie 1918 nefiind omogen din punct de vedere naţional, ci corespunzând mai degrabă dorinţelor echipelor conducătoare de la Praga (Cehoslovacia), Bucureşti sau Belgrad sau intereselor strategice ale

Antantei[38]. Austro-Ungaria nu mai exista şi, pentru prima oară din 1526, germanii din Austria îşi vor constitui un stat autonom.

La 12 noiembrie 1918, Adunarea Naţională Provizorie a Germanilor din Austria proclama republica, în vreme ce împăratul Carol se retrăgea în castelul său de la Eckartsau. Fără a abdica în mod formal, el a plecat pentru un timp în exil în Elveţia. Astfel, pe durata unei singure luni, s-a prăbuşit una din cele mai vechi monarhii din Europa.

Tratatul de la Saint-Germain, semnat în septembrie 1919, a ratificat dezmembrarea operată în octombrie 1918. Ca şi în cazul Germaniei, pacea a fost impusă de aliaţi, Austria declarată responsabilă pentru izbucnirea războiului şi condamnată la plata unor reparaţii care depăşeau mult capacităţile sale economice. Alipirea Austriei la Germania (*Anschluss*), dorită de social-

38 Afirmație discutabilă, dacă ar fi să ținem cont numai de situația României, Ungariei sau Poloniei. De altfel, e greu de sesizat ce anume înțelege autorul prin stat omogen din punct de vedere național. Practic nici un stat european nu îndeplinea in mod absolut, nici la momentul acela și nici azi, o atare condiție, ceea ce nu alterează cu nimic caracterul național al unui stat sau altuia. Evident, ideea că s-ar fi constituit mici Austro-Ungarii este la fel de discutabilă și derivă dintr-un prea mare atașament al autorului față de obiectul său de studiu.

democraţii şi naţionaliştii austrieci (declaraţia Adunării Naţionale Provizorii din 12 noiembrie 1918), era interzisă de aliaţi, Franţa considerând contrar intereselor sale acordarea unui cadou de 6, 5 milioane de locuitori cu un teritoriu de 84.000 km² unei Germanii învinse. Aliaţii au schimbat chiar numele oficial al ţării: cel acceptat provizoriu în octombrie 1918 de *Austria Germană* (*Deutsch-Osterreich*) a fost înlocuit cu acela de Republica Austria (*Republik Österreich*). Armata era limitată la 30.000 de oameni destinaţi menţinerii ordinii şi serviciul militar obligatoriu era desfiinţat. În fine, era interzisă restaurarea Habsburgilor, ca şi orice formulă de unificare cu vreunul dintre statele succesoare.

Frontierele impuse noului stat, cu totul arbitrare, nu corespundeau deloc principiilor preşedintelui american Wilson. Cea mai dureroasă a fost cedarea Tirolului meridional către Regatul Italiei, pentru a onora promisiunile făcute de aliaţi prin Tratatul de la Londra şi pentru a asigura Italiei controlul pasului Brenner. Or, dacă regiunea Trento era populată în majoritate de italieni, Tirolul era, din punct de vedere istoric şi etnic, parte integrantă a Austriei. Problema germanilor de pe cursul superior al râului Adige avea să tensioneze relaţiile dintre cele două state vreme de o jumătate de veac. A fost interzis, firește, germanilor din Boemia să se unească cu statul austriac, aşa cum ar fi dorit. Adunarea Naţională a fost nevoită să se mulţumească cu un protest solemn la 22 septembrie 1918, iar germanii din zona sudetă cu efemera revanşă de a furniza lui Hitler pretextul pentru intervenţia sa în Cehoslovacia.

Fixarea frontierelor cu Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor a fost la fel de delicată, aceştia din urmă dorind să anexeze toată Carinthia, unde trăia o minoritate slovenă. Rezistenţa tenace a miliţiilor carintiene, moderaţia dovedită de guvernul de la Belgrad şi

onestitatea comisiei de armistiţiu au permis organizarea unui plebiscit la 10 octombrie 1920, prin care 50% din locuitori s-au declarat pentru alipirea la Austria. În schimb, Stiria de Sud (regiunea Maribor) a fost pierdută pentru Austria fără plebiscit, în vreme ce Carniolia îşi proclamase aderarea la noul stat iugoslav la 29 octombrie 1918. Austria a obţinut totuşi un succes alipind teritoriile populate de germani la est de Leitha, care înainte aparţinuseră Ungariei (actualul Burgenland). Această soluţie oferea aliaţilor un triplu avantaj: respectarea, măcar o dată, a principiului naţionalităţilor, sancţionarea, o dată în plus, a Ungariei şi tensionarea relaţiilor dintre cele două state pe viitor.

Conclude

Destrămarea Austro-Ungariei a fost rezultatul declaraţiei de război pronunţate cu prea mare uşurinţă de către Franz Joseph în iulie 1914. Cadrele statului şi ale armatei s-au dovedit destul de solide pentru a rezista la patru ani de război, dar tensiunile la care a fost supus poporul, mizeria, foametea au dat noi proporţii frustrărilor naţionale şi au permis crearea „spontană” a unui număr de state succesoare, pe care tratatele din 1919 nu au făcut decât să le confirme.

Istoricul François Fejtö, în strălucita sa lucrare *Requiem pentru un imperiu defunct* (Paris, 1989), a susţinut teza unui complot, criticând ideea disoluţiei naturale a Monarhiei. După el, Monarhia a fost asasinată de către occidentali, ostili unui stat monarhic şi catolic, responsabili fiind îndeosebi francmasonii, intelectualii parizieni şi însuşi Clemenceau. El acuză – mai îndreptăţit de data aceasta – ideologia iacobină a *statului naţiune* care a alimentat toate revendicările naţionalităţilor. Teza lui Fejtö este însă excesivă pentru că Monarhia era viabilă, cu condiţia reformării ei şi a neimplicării într-un război european. Guvernanţii vienezi au dovedit însă lipsă de

curaj şi de luciditate declarând război Serbiei care nu era un adversar cu adevărat periculos. Erorile fatale ale guvernului austriac îşi au rădăcinile încă la 1879, în ocuparea Bosniei-Herţegovina şi angajarea directă în Balcani, dublată de alianţa strânsă cu Germania. Astfel, Austro-Ungaria a răspândit treptat imaginea unui *secund ilustru* într-o viitoare *Mitteleuropa*, în care deciziile urmau a fi luate la Berlin.

Catastrofa finală nu se explică însă numai prin eşecurile militare şi acţiunile emigranţilor influenţi pe lângă guvernele aliate. Ea se explică prin indiferenţa, chiar ostilitatea popoarelor, la adresa unui regim care le antrenase, din cauza războiului, într-un veritabil dezastru economic şi uman. În tot cazul, nimeni nu mai acceptă astăzi imaginea Austriei ca închisoare a popoarelor, dezvoltată de slaviştii francezi din prima jumătate a secolului. În realitate, monarhia fusese fidelă vocaţiei sale: să facă să trăiască în pace, în prosperitate şi diversitate culturală mici naţiuni care altminteri nu ar fi putut supravieţui. Faptul că ele s-au lăsat seduse în 1918 de mitul statului naţional nu le-a adus, până astăzi, mai multă bogăţie sau fericire[39]. Cât despre germanii din Austria, ei îşi vor urma propriul lor destin într-un stat independent.

Capitolul VU
PRIMA REPUBLICA (1918 – 1938)

Social-democraţii, susţinuţi de majoritatea Adunării Naţionale, au preluat destinele ţării şi, în pofida atitudinii ostile a Antantei, au ştiut să menţină ordinea, au pregătit o Constituţie, au asigurat aprovizionarea populaţiei şi au semnat Tratatul de la Saint-Germain (septembrie 1919), dictat de învingători, tratat care nu lăsa nicio posibilitate de negociere. Niciun spirit serios nu credea în

39 Foarte atașat obiectului său de studiu, autorul riscă aici. ca și în alte părți, unele considerații neîntemeiate, dacă ar fi să ne gândim numai la situația politică a românilor din Transilvania.

supravieţuirea noului stat şi cu atât mai puţin proprii săi locuitori, care erau mai legaţi de regiunea lor de baştină decât de Republică şi, chiar atunci când depăşeau patriotismul local, se simţeau mai degrabă germani decât austrieci. Un alt handicap îl reprezenta antagonismul dintre o capitală hipertrofiată, *Viena roşie*[40], care deţinea circa 25% din populaţia totală, şi cele 7 provincii, catolice şi conservatoare.

Guvernarea social-democrată (1918 – 1920)

Guvernul provizoriu, dominat de puternica personalitate a cancelarului Karl Renner, a organizat la 16 februarie 1919 alegeri pentru Adunarea Constituantă. Rezultatele echilibrate aduceau în Adunare 72 de social-democraţi, 69 de social-creştini, 26 de naţionalişti germani şi trei mandate independente. Se desenau astfel contururile unui peisaj politic ce avea să rămână extraordinar de stabil, marcând ruptura definitivă cu Austria lui Franz Joseph. Principalele caracteristici ale noului peisaj politic erau: predominarea celor două mari partide fondate către 1890, dificultatea pentru fiecare dintre ele de a câştiga singure alegerile, slăbiciunea relativă a naţionaliştilor germani, dispariţia completă a grupărilor liberale şi monarhiste. La 15 martie, Constituanta a ales un guvern de coaliţie condus de Karl Renner care s-a dovedit suficient de autoritar pentru a lichida o tentativă revoluţionară în momentul în care Bavaria lui Kurt Eisner şi Ungaria lui Béla Kun erau deja câştigate de curentul bolşevic. După eşecul tentativei de puci din 15 iunie 1919 şi al grevei generale din 21 iulie. Partidul Social-Democrat s-a transformat în partid muncitoresc, comuniştii fiind definitiv marginalizaţi.

În iulie 1920, cabinetul Renner a trecut puterea unei coaliţii de dreapta, condusă de social-creştini, care s-a

---

40 Aluzie la orientarea politică, preponderent de stânga, a populației vieneze.

menţinut la putere vreme de 18 ani, până la Anschluss. Sfârşitul uniunii naţionale a constituit una dintre cauzele fragilităţii noului stat, rivalitatea dintre *Negri* (socialereştinii) şi *Roşii* (social-democraţii) contribuind substanţial la eşecul final al Primei Republici. Constituţia din 1920, opera juristului Kelsen, a încercat concilierea principiului federal cu centralizarea şi valorile republicane: o lege a exilului lovea în toţii arhiducii Casei de Habsburg, pe când o alta, în vigoare şi acum, interzicea titlurile de nobleţe.

Constituţia austriacă în pofida dorinţei lui Renner de a crea un stat centralizat, s-au păstrat cele 9 provincii (landuri, de la germ. *Länder*), adică Viena, Vorariberg, Tirol. Salzburg, Austria Superioară, Austria Inferioară, Stiria, Carinthia şi Burgenland, fiecare având propria sa Dietă aleasă prin vot universal. Puterea executivă era încredinţată unui *căpitan de provincie* (*Landeshauptmann*), ales de Dietă şi ajutat de consilieri. Competenţele provinciilor erau limitate la lucrările publice, poştă şi învăţământ. La Viena, landurile erau reprezentate în Consiliul Federal (*Bundesrat*) care le apăra interesele şi participa, împreună cu Consiliul Naţional, la alegerea şefului statului (*Bundespräsident*). Aparenţele de descentralizare erau salvate de o Curte Constituţională (*Verfassungşi Verwaltungsgerichtshof*) însărcinată să regleze litigiile dintre provincii şi Guvernul Federal.

Executivul era încredinţat unui cabinet condus de cancelar (*Bundeskanzler*), responsabil în faţa Consiliului Naţional (*Nationalraf*), sursă a întregii puteri. Cancelarul s-a instalat în palatul Ballhausplatz unde lucraseră Kaunitz şi Metternich, miniştrii, cu ajutorul administraţiei centrale, erau, în fapt, motorul întregii vieţi publice. Chiar dacă guvernul avea capacitatea, în caz de necesitate, să guverneze prin decrete-legi, el trebuia totuşi să obţină încrederea majorităţii celor 165 de deputaţi din Consiliul

Naţional (aleşi pe palm ani de către toţi bărbaţii şi toate femeile ce aveau vârsta de cel puţin 20 de ani), organ care nu putea fi dizolvat: Austria poseda, de aici înainte, un adevărat regim parlamentar.

Edificiul constituţional era încoronat de un preşedinte al Republicii ales pe patru ani de către cele două camere ale Parlamentului (*Nationalrat* şi *Bundesrat*). Puterile sale erau la început foarte reduse, dar revizuirea constituţională operată în 1929 i-a restituit prerogativele unui adevărat şef de stat: era comandantul suprem al armatei şi deţinea dreptul de a numi cancelarul. El era ales pentru şase ani de către toţi cetăţenii, dar, urmare a vicisitudinilor istoriei, această decizie nu *a* fost aplicată decât în 1949.

Foitele politice

Nu mai există în spectrul politic austriac decât cele două mari partide înfiinţate în veacul trecut (social-democraţii şi social-creştinii) şi naţionaliştii germani, implantaţi regional (Stiria, Austria Inferioară, Salzburg).

Stânga era dominată de Partidul Social-Democrat care, în pofida unei creşteri constante, începând cu 1919, nu a obţinut niciodată majoritatea absolută în Parlament. Fidel programului de la Hainfeld din 1889, partidul a rămas marxist în principii, dar reformist în privinţa metodelor. Dominat de intelectuali, el era divizat în două tendinţe: una moderată, ilustrată de Karl Renner, şi alta radicală, condusă de Otto Bauer, teoreticianul austro-marxismului, care ar fi dorit unirea cu Germania social-democrată şi luarea puterii prin mijloace legale. În caz de rezistenţă a burgheziei, el reclama dictatura proletariatului, botezată *democraţie funcţională*, ceea ce a produs îngrijorare într-o mare parte a opiniei publice.

Până în 1934, socialiştii au pus în practică la Viena teoriile lor privind un *stat social* (*Wohifahrtstaaf*); s-au construit imobile luminoase şi spaţioase, cu grădini pentru

copii (*Karl Marx Hof*, spre exemplu/ au fost regândite programul şi sistemul de învăţământ: Otto Glöckl a impus metodele pedagogice active şi învăţământul profesional aplicat pentru toată lumea. Cum partidul dorea o separare completă de stat şi de Biserică, după modelul francez, asistăm la Viena la un fel de *Kulturkampf*. Clientela social-democrată a cuprins treptat şi mica burghezie şi meşteşugarii aflaţi în dificultate, până atunci electori ai social-creştinilor.

Aceştia din urmă, fără a fi obţinut nici ei majoritatea absolută în Parlament, s-au agăţat de putere prin toate mijloacele, inclusiv dictatura (de la 1933 la 1938). Moştenitor al creştinismului social din secolul al XIX-lea, partidul devenise o formaţiune de orientare clericală, care se sprijinea pe elementele provenite din cadrul armatei şi birocraţiei, pe Biserica Catolică, burghezie şi masele rurale. Partid reformator înainte de 1914, el şi-a găsit de acum înainte raţiunile de existenţă în conservatorism. Chiar dacă a abandonat, din considerente oportuniste, cauza Habsburgilor, el a constituit, de teama unei Germanii protestante, singurul mare partid ataşat independenţei austriece. Partid al ordinii, nu a ezitat să recurgă la violenţă şi nici să pună capăt democraţiei parlamentare prin inaugurarea unui regim de inspiraţie fascistă. Favorabilă Bisericii Catolice, formaţiunea a semnat în 1933 un Concordat cu Sfântul Scaun (numirea episcopilor de către Papă, instruirea preoţilor în universităţile de stat etc).

Partidul Social-Creştin nu a reuşit niciodată să-i integreze pe naţionalişti, care visau încă la unirea tuturor germanilor, reclamată la 1848 de Parlamentul de la Frankfurt. Cu doar 20 de mandate, ei sprijineau coaliţia de dreapta, iar liderul lor, Schober, a fost una din personalităţile marcante ale Primei Republici. Începând din 1931, naţional-socialiştii din Germania au găsit

simpatizanţi în Austria printre cei nemulţumiţi, şomeri şi naţionalişti care nu renunţaseră la visul lor legat de Anschluss. La origine, ei au găsit un ecou redus în rândurile populaţiei şi efectivele partidului au rămas modeste (4 466 membri în 1928, respectiv 43 129 în martie 1938), dar forţa grupării rezida în conducătorii săi, gata pentru orice acţiune revoluţionară, în oamenii săi de acţiune şi în cei de finanţe. Naziştii austrieci nu au devenit periculoşi decât odată cu martie 1933, constituind un soi de comando în mâinile lui Hitler.

Alături de ziarele cotidiene regionale, mai active ca niciodată, marile titluri ale presei politice (*Neue Freie Presse*, *Reichspost*, *Arbeitter Zeitung*) au supravieţuit furtunii. Din 1925, radiodifuziunea devenea un organism de stat, dar preţul ridicat al receptoarelor împiedica răspândirea radioului în mediile populare.

Elementul original al vieţii publice austriece îl reprezentau ligile parlamentare; create spontan după dizolvarea armatei imperiale, ele au devenit curând braţul secular al partidelor. Socialiştii au dat exemplul, punând pe picioare în 1920 *Liga Apărării Republicane* (*Republikanischer Schutzbund*), destinată împiedicării restaurării monarhiei. Pentru viitor, membrii ligii erau gata să apere cu arma în mână realizările socialismului, începând cu 1925, conservatorii organizează la rândul lor *Apărarea Patriei* (*Heimwehr*). Aceasta, condusă de prinţul Ernest Starhemberg, regrupa organizaţiile paramilitare din provinciile alpine, societăţi de gimnastică şi asociaţii ale foştilor combatanţi. Scopul ei era apărarea ordinii tradiţionale contra social-democraţilor şi s-a bucurat de sprijinul financiar al industriaşilor austrieci, ca şi de al fasciştilor italieni. După 1930, liga a devenit organul de ordine al Partidului Creştin-Social, în vreme ce mişcarea, cu tendinţe revoluţionare prea evidente, îşi pierdea orice importanţă politică, austriecii având prea puţină aplecare

către un ideal fascist al *principiului conducător* (*Führerprinzip*). Aceste ligi, responsabile pentru înfruntările armate de la Viena din 1927 şi 1934, au contribuit în mare măsură la eşecul Primei Republici.

Politica economică

Austria a suferit în 1922 o gravă inflaţie, datorată numărului disproporţionat de funcţionari de stat, plăţii reparaţiilor şi sechelelor economiei de război. În pofida celor două împrumuturi negociate la Paris şi Praga, moneda austriacă pierduse orice valoare reală (o coroană-aur ajunsese la 13 285 coroane-hârtie). Redresarea economică reclama o urgentă asanare monetară, ca şi reechilibrarea finanţelor publice, ceea ce s-a realizat de către Monseniorul Ignatius Seipel, cu ajutorul Societăţii Naţiunilor, prin practicarea unei politici deflaţioniste constând în reducerea cheltuielilor publice prin pensionarea a numeroşi funcţionari şi scăderea salarizării celor rămaşi. Şilingul, care înlocuieşte coroana în 1924, va deveni pentru un deceniu valuta forte a Europei, *dolarul Alpilor* (*Alpendollar*) – în 1925, balanţa cheltuielilor acuza un excedent de 76, 5 milioane de şilingi, iar în 1926 controlul schimburilor era abolit. Prin micşorarea veniturilor, politica monetară a întârziat relansarea economiei şi a dat naştere unui şomaj endemic, situaţia economică globală rămânând fragilă din considerente structurale. În vreme ce Austro-Ungaria se dezvoltase ca ansamblu coerent, tratatele de pace făcuseră din fiecare stat succesor o entitate economică, separată de vecinii săi prin bariere vamale.

În pofida condiţiilor geografice, potenţialul industrial al Austriei Inferioare permitea adaptarea la noua situaţie, iar posibilităţile agricole erau pe ansamblu încurajatoare. În provinciile alpine se practica policultura, ceea ce înlesnea dezvoltarea producţiei de lactate, iar bogatele terenuri din bazinul vienez favorizau dezvoltarea unei

culturi cerealiere modernizate (grâu, sfeclă roşie). Agricultorii austrieci profitau de piaţa care le era oferită de capitală, până atunci aprovizionată de maghiari. Dacă zăcămintele de huilă erau acum în mâinile cehilor, lignitul asigura 25% din consumul de cărbune al ţării (5 milioane de tone în 1930). Câmpurile petroliere de la Zistersdorf (date în exploatare în 1930) şi resursele hidroelectrice potenţiale ale provinciilor alpine puteau să acopere nevoile energetice ale ţării. Rezervele de materii prime erau diverse (2 milioane de tone de minereu de fier de înaltă calitate, sare, cupru, plumb şi zinc), veritabila bogăţie naturală rămânând pădurea care acoperea 37% din suprafaţa totală a ţării (49% în Stiria, 44% în Carinthia).

Dacă statul finanţa cheltuielile de echipament (construirea de baraje hidroenergetice şi electrificarea căilor ferate), sectorul secundar rămânea* dependent de străinătate, atât în ce priveşte finanţarea, cât şi exporturile. Piaţa naţională nu putea absorbi confecţiile, mobilele sau locomotivele fabricate la Viena, iar industriaşii depindeau în mare măsură, prin intermediul creditelor bancare, de capitalul străin. Salvarea a venit din turism, care a procurat valută şi a echilibrat balanţa plăţilor. Cu toată dezvoltarea modei sporturilor de iarnă, apărută în anii 1920, la concurenţă cu Elveţia, turismul rămânea prin excelenţă legat de anotimpul cald (drumeţii), depinzând, în bună măsură, de clientela germană.

Criza mondială din 1929 a lovit din plin economia austriacă aflată încă în convalescenţă. Crahul bursier de pe Wall Street a provocat falimentul băncii *Bodencreditanstalt*, care opera cu capital american. Timp de un an, o politică de mari lucrări publice şi un mare împrumut de stat (389 milioane de şilingi) au permis evitarea catastrofei, chiar dacă cabinetul Schober se gândea mai degrabă la combaterea inflaţiei decât la relansarea economică. În primăvara lui 1931, falimentul lui

Creditanstalf a marcat punctul de început al crizei în Austria. Paralizată de retragerile depozitelor de capital străine, banca respectivă, care dobândise în timp o situaţie de quasi-monopol pe piaţa austriacă de capital, a trebuit să-şi înceteze plăţile, antrenând în degringoladă o bună parte din întreprinderile industriale. Toate progresele realizate din 1924 înainte au fost spulberate în câteva luni, iar producţia şi consumul au scăzut din nou la un nivel inferior anului 1913. Politica defâaţionistă a cabinetului Vaugouin a avut un rezultat catastrofal: numărul de şomeri s-a dublat în comparaţie cu 1929, atingând cifra record de 400.000, iar şilingul a pierdut 25% din valoarea sa nominală.

Vlaa culturală

Sentimentul de decadenţă pe care Joseph Roth şi Robert Musil îl prezentau, după catastrofa din 1918, ca fiind o trăsătură distinctivă a culturii austriece dinainte de război, caracteriza într-adevăr Viena anilor 1920 care păstra totuşi o anumită strălucire, în pofida dificultăţilor economice. În realitate, vechea capitală a supravieţuit destrămării imperiului, veritabila catastrofă fiind provocată abia de Anschluss, când Austria a cunoscut un fenomen analog celui suferit de Germania nazistă: dispariţia unei bune părţi a elitei şi punerea sub supraveghere a oricărei activităţi creatoare. Cei care au putut au evadat din această adevărată *şcoală de corecţie*, alţii au fost întemniţaţi, iar o altă parte şi-au încetat activitatea în aşteptarea unor zile mai bune. În fapt, doar comedienii şi muzicienii care nu erau nici evrei, nici soldaţi au putut continua să joace repertoriul clasic, Hitler trimiţând chiar la Viena pe Baldur von Schirach pentru a reanima viaţa culturală pe cale să sucombe.

Cu toate că marile teatre au avut de înfruntat restricţiile bugetare, marele regizor Max Reinhardt a reuşit să fondeze teatrul Josefstadt pentru a evada astfel

din academismul care domina scenele oficiale. Festivalul de la Salzburg, conceput de către Hofmannsthal încă din 1917, a debutat în 1920, având loc, de acum înainte, în fiecare an şi bucurându-se de colaborarea aceluiaşi Max Reinhardt şi a unor prestigioşi şefi de orchestră (Bruno Walter şi Toscanini). Deşi piesele lui Mozart furnizau încă cea mai mare parte a repertoriului, Hofmannsthal a reuşit să pună în scenă şi operele lui Richard Strauss. După Anschluss, Max Reinhardt a emigrat, Toscanini a refuzat să mai dirijeze, iar festivalul s-a transformat în *stagiunea de vară a Operei din München*, cu un repertoriu limitat la Goethe, Mozart şi Wagner.

Austria nu a putut crea o industrie cinematografică durabilă, cu toate eforturile lui Sacha Kollovrat, care şi-a sacrificat întreaga avere acestui ideal. După moartea acestuia (1927), în pofida unor succese precum *Mascarada*, cinematograful austriac a căzut sub tutela celui german. Marii actori, precum Erich von Stroheim, sau marii regizori austrieci (Pabst, Joseph von Sternberg, Fritz Lang sau Lubitsch) au început să lucreze în studiourile din Berlin sau, după 1933, la Hollywood. Cinematograful austriac s-a cantonat prin urmare în filmul de divertisment, unde s-a ilustrat Magda Schneider (opereta filmată sau aşa-numitul *Heimatfilm*, comedie lacrimogenă cu accente folclorice).

Şcoala de muzică vieneză produce adevărate capodopere între 1920 şi 1930. Arnold Schoenberg îşi continuă acum cercetările asupra vieţii muzicale oficiale. În 1923, el face să se reprezinte o serie de piese (*Al treilea cvartet*, *Variaţiuni pentru orchestră*, *op. 31*, *Cinci piese pentru pian*) care puneau bazele tehnicii seriale – eveniment capital pentru muzica secolul al XX-lea – ale cărei posibilităţi au fost exploatate sistematic abia după 1945. În 1925 el era numit profesor la Berlin pe care a trebuit să-l părăsească la 1933. În 1921, Alban Berg

termina *Wozzeck*, dramă muzicală după opera lui Georg Büchner, a cărei premieră a fost însă la Berlin şi nu la Viena. Berg a compus apoi *Suita lirică pentru cvartet* (1926), *Concertul în memoria unui înger* (1935) şi o altă operă, neterminată, *Lulu* (1936). După 1920, Anton von Webern a compus, mai întâi, piese pentru o singură voce, acompaniată de câteva instrumente, apoi, după 1926, opere instrumentale (*Variaţiuni pentru pian*, 1936). Webern a rămas în Austria şi după 1938, dar Berg a dispărut din 1936. Anvergura internaţională a muzicii dodecafonice a scăpat vienezilor, care au preferat în continuare academismul, întinerit de un Joseph Marx sau Franz Schmidt (*Cartea celor şapte sigilii*, 1937).

În pictură, şcoala expresionistă nu a reuşit niciodată să se impună, în Viena dinainte de război nefiind nici cubişti, nici futurişti, nici suprarealişti. Oscar Kokoschka, ultimul reprezentant al curentului de la *Kunstschau*, fondat de Klimt în 1905, era singurul pictor modern austriac a cărui operă era cunoscută pe plan mondial. În 1938 el a plecat la Londra, de unde nu avea să mai revină niciodată.

Freud şi-a continuat cariera şi în 1920 a obţinut şi recunoaşterea universitară primind Catedra de Neuropatologie a Facultăţii de Medicină. Era înconjurat de un cerc din ce în ce mai numeros de elevi şi colaboratori, veniţi în special din lumea anglo-saxonă, şi conducea trei reviste de psihanaliză, două în germană şi una în engleză (*Journal of Psychoanalysis*), fondată în 1913. După Anschluss, s-a refugiat la Londra, unde avea să moară în 1939. De altfel, Anschluss-ul a provocat Facultăţii din Viena pierderea a numeroşi profesori şi declinul iremediabil al şcolii vieneze de medicină.

Evoluţia politică

Viaţa politică austriacă se poate împărţi în trei faze: din 1920 până în 1927 – o perioadă de coexistenţă între guvern şi opoziţia socialistă; din 1927 până în 1934 –

confruntarea brutală care se va încheia cu scoaterea Partidului Social-Democrat în afara legii, respectiv 1934

până în 1938 – perioada de dictatură a social-creştinilor, încheiată prin Anschluss.

După alegerile din 1920, social-creştinii au încredinţat puterea unor înalţi funcţionari oneşti şi competenţi (cabinetele Mayr şi Schober). În 1924, Monseniorul Ignatius Seipel a considerat necesar să aşeze Republica pe baze solide prin constituirea unui cabinet omogen format din social-creştini, impunând în acelaşi timp grele sacrificii compatrioţilor.

Monseniorul Ignatius Seipel credea în necesitatea unei Austrii independente. Profesor de teologie morală la Facultatea de Teologie, el şi-a anunţat intrarea pe scena politică printr-o activitate de reflecţie teoretică (cartea *Statul şi naţiunea*, *Nation und Staat*, 1916). A participat în cabinetul Redlich ca ministru al Asigurărilor Sociale; ales deputat în Adunarea Constituantă în 1919, el a devenit şeful de necontestat al partidului până la moartea sa în 1931. Dotat cu o puternică personalitate, Seipel s-a inspirat din ideologia Vogelsang[41] în vreme ce formaţia sa de preot l-a făcut să ţină mereu cont de interesele Bisericii Catolice – este motivul pentru care a abandonat cauza Habsburgilor şi a început lupta contra social-democraţilor, consideraţi prea anticlericali. Probabil tocmai tensiunile dintre el şi funcţionarii de carieră ai partidului l-au condus la conceperea unui *Stat autoritar* şi l-au convins să menţină o Austrie catolică, independentă de Reichul social-democrat dominat de tradiţia protestantă.

Nemulţumirea latentă s-a tradus printr-un recul al social-creştinilor la alegerile din 1924 şi Monseniorul

Seipel a cedat puterea unei coaliţii de social-creştini

41 După numele baronului Karl von Vogelsang, reformator al mișcării conservatoare din anii 70 ai secolului al XlX-lea, adeptul reformei social-creștine.

şi naţionali. El a revenit pe scena politică în 1927, pentru a înfrunta insurecţia social-democrată.

La originea tulburărilor vieneze a fost o încăierare între miliţiile rivale ale Ligii Republicane şi Frontului Patriotic în Burgenland, la 23 ianuarie 1927, incidentul provocând doi morţi printre socialişti. După achitarea membrilor Frontului Patriotic aduşi în faţa justiţiei, social-democraţii au organizat la 15 iulie o manifestaţie de protest care a degenerat într-o revoltă. Manifestanţii au luat cu asalt şi au dat foc Palatului de Justiţie, au incendiat clădiri de pe *Ring* – principalul bulevard al oraşului, iar poliţia, la ordinele prefectului de poliţie Schober şi ale cancelarului Seipel, a tras asupra mulţimii pentru a restabili ordinea. Evenimentul a marcat ruptura definitivă între guvern şi social-democraţi. Cu toate acestea, cei din urmă au ezitat să provoace un război civil (au refuzat înarmarea Ligii Republicane) şi s-au mulţumit doar cu declanşarea unei greve generale de 24 de ore. Existenţa Frontului Patriotic era de acum justificată în ochii cetăţenilor doritori de pace, iar Monseniorul Seipel apărea deja ca apărătorul ordinii de drept.

Monseniorul nu a demisionat decât în 1929, când situaţia părea deja consolidată, dar succesorii săi, Schober şi apoi Vaugouin, nu au putut face faţă crizei economice mondiale. În 1932 puterea a fost preluată de Dollfuss, în plină criză economică, după decesul lui Ignatius Seipel şi eşecul lui Starhemberg, Schober şi Vaugouin, într-un moment în care dreapta austriacă era în căutarea unui „braţ de fier”. Engelbert Dolfuss nu a ezitat deloc să se sprijine pe *Heimwehr* (miliţiile Frontului Patriotic) care cerea dizolvarea Partidului Social-Democrat. Din 1933, el a închis lucrările Parlamentului pentru o durată nedeterminată, conform viziunii sale asupra unui *stat corporatist*, inspirată de ideile social-creştine şi ale fascismului italian.

Insurecţia din 12 februarie 1934 a fost provocată de o percheziţie a Poliţiei la sediul Partidului Social-Democrat din Linz. În semn de protest, direcţia naţională a partidului a chemat la grevă generală şi a înarmat Liga Apărării Republicane (*Schutzbund*). Războiul civil, temut atâţia ani, rapid înăbuşit în 1927. a izbucnit în februarie 1934 la Viena şi în alte câteva oraşe industriale, mobilizând mai degrabă militanţii de profesie decât masele muncitoreşti. Membrii Ligii Republicane au rezistat mai multe zile forţelor poliţieneşti, în special în sediul din *Kart Marx Hof*, conceput acum nu numai ca o cetate ideală a muncitorilor, dar mai ales ca un bastion al proletariatului luptător. Trupele *Schutzbu*ndului au capitulat după o rezistenţă eroică, mulţi combatanţi au fost condamnaţi la moarte, în speranţa că aceste execuţii vor servi de exemplu, ca în toamna lui 1848. Cadrele partidului care nu au reuşit să fugă în străinătate (Otto Bauer s-a refugiat la Bino şi apoi la Paris) au fost aruncate în închisoare. După ce-şi asumase responsabilitatea unui război civil, Dollfuss a făcut să intre în clandestinitate un partid tradiţional, cu adevărat democratic.

Ziua de 12 februarie a marcat practic o cotitură decisivă în istoria primei Republici austriece: ţara se găsea acum ruptă în două, într-o perioadă de gravă criză economică, în faţa unei Germanii ameninţătoare care dispunea de propriii săi partizani în interior – naţionaliştii germani – şi de o coloană a cincea în naziştii austrieci, puţin numeroşi, dar agresivi. Dolfuss a profitat de acest succes pentru a impune, la 1 mai 1934, o Constituţie cu caracter corporatist prin care se suprimau alegerile şi se asigura monopolul puterii Frontului Patriotic şi a social-creştinilor.

Cancelarul a avut de înfruntat, din primul moment, extrema dreaptă, susţinută de Germania nazistă. Până în 1930, guvernul de la Berlin nu se interesase deloc de

Austria şi renunţase cu uşurinţă, în 1931, la un proiect de uniune vamală austro-germană care se izbise de opoziţia internaţională, dar venirea lui Hitler la putere, în martie 1933, a modificat radical situaţia. Este motivul pentru care Dolfuss, foarte ostil Germaniei şi regimului nazist, a interzis orice organizaţie naţional-socialistă, căci propaganda lor antisemită, anticlericală şi anticapitalistă risca să fie îmbrăţişată de populaţia austriacă, profund atinsă de criza economică. Guvernul de la Viena beneficia însă de susţinerea lui Mussolini, pe atunci încă aliat al Antantei şi puţin doritor să vadă trupele germane defilând la Brenner. În aceste condiţii, Hitler a recurs la o lovitură de stat pentru a prelua controlul asupra Austriei. La 25 iulie 1934, un comando condus de von Rintelen a pus stăpânire pe clădirea Consiliului de Miniştri, l-a asasinat pe Dolfuss, dar preşedintele Miklas a refuzat să cedeze, bazându-se pe sprijinul italian, ceea ce a făcut ca puciul să eşueze lamentabil.

Dolfuss a fost înlocuit de Schuschnigg care a guvernat în acelaşi stil, excluzând de la putere atât pe socialişti, cât şi pe nazişti, în vreme ce criza economică şi şomajul (350.000 de şomeri în 1936) minau în continuare autoritatea guvernului. În 1936, Schuschnigg a încercat, fără entuziasm de altfel, o politică de apropiere faţă de Germania pentru a obţine garanţii pentru independenţa statului, cu preţul amnistierii generale a naziştiilor austrieci care nu au întârziat să comită noi atentate. În 1937, el a făcut apel la arhiducele Otto de Habsburg, dar a fost nevoit să renunţe la ideea restaurării monarhiei în faţa opoziţiei formale a lui Hitler, a Italiei şi a Micii înţelegeri. În 1938 a încercat o reconciliere *in extremis* cu social-democraţii şi cu organizaţiile muncitoreşti.

Anschluss-ul (martie 1938)

Cuvântul german care înseamnă *alipire*, *anexare*, evocă atât criza diplomatică din primăvara lui 1938 –

prima victorie germană după 1918 –, cât şi sfârşitul Primei Republici austriece. Ideea anexării avea baze ideologice şi justificări economice. În lunga istorie a raporturilor germano-austriece, catastrofa de la 1918 readusese în actualitate teoria *Germaniei Mari*, într-un context în care mulţi austrieci vedeau în aceasta singura lor şansă de supravieţuire prin integrarea într-un mare spaţiu economic comun. Nici măcar pentru Dolfuss nu exista o *naţiune austriacă*, ci germanii din Austria, trăind într-un stat independent după formula *două state, o singură naţiune*.

După eşecul puciului din 1934, Hitler, din considerente de strategie diplomatică, a declarat în 1935 că nu ar avea intenţia să anexeze Austria. În toamna lui 1937, după remilitarizarea regiunii renane (1936) şi apropierea de Italia fascistă, el a înţeles că avea drum liber şi că Austria era de fapt abandonată de către Antantă, cu condiţia să acţioneze abil şi fără violenţă. Totuşi, scenariul luării puterii nu s-a desfăşurat atât de bine pe cât era prevăzut. Preşedintele Miklas a refuzat să acorde investitura unui cabinet condus de Seyss-lnquart, un avocat catolic vienez, guvernul acestuia constituindu-se ilegal, ceea ce a permis acreditarea tezei permanenţei statului austriac.

Operaţiunea Otto (Invadarea Austriei) fusese prevăzută de Hitler pentru primăvara lui 1938. În luna februarie, el l-a convocat pe cancelarul Schuschnigg la Berchtesgaden şi l-a somat, sub ameninţarea invaziei militare, să elibereze toţi naziştii întemniţaţi şi să-l numească pe Seyss-lnquart ministru de Interne. Schuschnigg a încercat, în repli-., a, organizarea unui plebiscit în duminica de 13 martie, ceea ce a precipitat intervenţia germană, naziştii austrieci minoritari realizând repede că nu ar fi putut câştiga niciodată prin alegeri libere. La 11 martie, punerea pe picior de război a armatei germane (*Wehrmacht*) a fost suficientă pentru anularea

alegerilor, dar Hitler a cerut de data aceasta îndepărtarea lui Schuschnigg şi înlocuirea sa cu Seyss-lnquart în postul de cancelar. Dacă Schuschnigg a demisionat în urma acestor presiuni, preşedintele Miklas, mai tenace, a refuzat numirea lui Seyss-lnquart care a luat puterea la 11 martie 1938 la orele 20, în lipsa oricărei baze legale. La 12 martie, trupele naziste intrau în Austria fără să întâlnească niciun fel de rezistenţă armată, iar la 13 martie Hitler îşi făcea o intrare triumfală în Viena, unde 200.000 de persoane îl primeau ca pe un eliberator. În aceeaşi zi s-a proclamat anexarea formală a Austriei, spre disperarea lui Seyss-lnquart care asista astfel la formarea unui stat autonom în cadrul Marii Germanii, ceea ce îl punea sub ordinele guvernului de la Berlin. Anexarea a fost sancţionată de plebiscitul din 20 aprilie 1938, organizat după metode totalitare.

Pe moment, anexarea Austriei nu a iscat niciun fel de proteste în străinătate, toată lumea fiind convinsă că e vorba de o afacere internă între germani, când, de fapt, era primul simptom de manifestare a imperialismului nazist. Londra şi Parisul îşi imaginau că astfel îşi asigurau recunoştinţa lui Hitler.

Primele victime ale anexării au fost evreii vienezi care reprezentau încă 10% din populaţia capitalei (180.000 de persoane): 10.000 au fost închişi, iar alţi 60.000 au reuşit să emigreze înainte de septembrie 1939, răscumpărându-şi libertatea de la nazişti. Cel mai celebru exemplu a fost Freud însuşi care va muri în exil la Londra. Deşi ruinaţi, emigrant» au reuşit cel puţin să scape de exterminarea care-i aştepta pe coreligionarii lor. *Noaptea de cristal* (9 noiembrie 1938) a provocat nimicirea patrimoniului cultural evreiesc din capitală, între care 42 de sinagogi.

Dar decepţia a luat curând locul entuziasmului din primele zile ale ocupaţiei naziste. Numele ţării a fost

desfiinţat, provinciile au devenit districte (Gaue) administrate de către *Gauleiter* (guvernatori) *prusieni*. Naziştii austrieci au fost îndepărtaţi sistematic din orice funcţie de răspundere şi transferaţi în Reich. Seyss-lnquart a fost numit ministru, fiind înlocuit la Viena de Bürckel. Ţara, deposedată de rezervele sale de aur (580 milioane de şilingi) şi devize, a fost integrată în economia de război nazistă. Germanii au preluat conducerea întreprinderilor industriale, dezvoltând siderurgia (Linz) şi construcţiile mecanice (Wiener Neustadt) şi, în general, au exploatat fără nicio reţinere toate resursele naturale ale Austriei. Dispariţia şomajului s-a datorat, de fapt, mobilizării tinerilor în *Arbeitsdienst* (tabere de muncă) şi, apoi, în *Wehrmacht*, precum şi trimiterii muncitorilor calificaţi în Germania.

Austria în timpul războiului în pofida adeziunii masive la Partidul Nazist (530.000 de membri în 1944), nemulţumirea nu a încetat să crească, în paralel cu organizarea treptată a mişcării de rezistenţă, animată de comunişti, monarhişti sau catolici. Unele reţele încercau demoralizarea soldaţilor, iar în Carinthia şi Tirol aveau să se constituie, către finele războiului, formaţii de partizani. 10.000 de emigranţi au participat ca soldaţi în forţele aliate, în vreme ce liderii politici, incapabili să se înţeleagă, nu au reuşit constituirea unui guvern în exil, pledând cauza naţională unii la Londra (socialiştii), alţii la Washington (monarhiştii). 6.000 de comunişti au fost denunţaţi şi urmăriţi penal la Viena, dar, în pofida unei severe represiuni, starea de nemulţumire nu a încetat să se adâncească, dând naştere conştiinţei naţionale austriece. Imensa majoritate a populaţiei era, astfel, convinsă de diferenţa ce o separa de germanii din Reich, convinsă că nu a avut nimic de câştigat în urma anexării şi că războiul mondial nu era deloc propriul său război (după cum arată rapoartele lui Kaltenbrunner, în 1945). Ultimele

luni de război au pricinuit mari suferinţe populaţiei austriece: în 1945, raţia alimentară cotidiană coborâse sub 2000 de calorii. Retragerea Wehrmachtului a fost însoţită de bombardamente aeriene dure, de lupte crâncene şi de distrugeri masive. Viena, bombardată cu începere din 1943, era pe jumătate în ruină în 15 aprilie 1945, când a fost eliberată de Armata Roşie. De aici înainte, ocupaţia nazistă a fost înlocuită de cea sovietică şi au fost necesari încă zece ani până la recâştigarea independenţei complete.

Războiul a făcut în total 600.000 de victime: 380.000 de oameni ucişi în cadrul armatei germane, 2 700 de partizani executaţi şi alţi 9 270 de austrieci asasinaţi în închisorile Gestapoului, 6 420 de austrieci morţi în închisorile din Europa ocupată, 16 493 de antifascişti asasinaţi în lagăre, 12 622 de vienezi ucişi în timpul bombardamentelor şi 130.000 de evrei exterminaţi în lagărele de concentrare. Dar, ca şi în alte ţări ocupate, sfârşitul conflagraţiei a determinat naşterea unor speranţe imense în rândul populaţiei, precum şi a deciziei de a nu mai repeta erorile săvârşite în timpul defunctei Republici.

Capitolul VIII

A DOUA REPUBLICA (1945 – 1994)

Chiar dacă Declaraţia de la Moscova din 1 noiembrie 1943 recunoscuse continuitatea statului austriac, a trebuit să vină ziua intrării Armatei Roşii în Viena (aprilie 1945), pentru ca o mână de disidenţi proveniţi din rândurile partidelor democratice să constituie, la 27 aprilie 1945, un guvern provizoriu. Sub conducerea lui Karl Renner, ca şi în 1918, a publicat o *Declaraţie pentru Independenţa Austriei*. Articolul I restabilea Constituţia Democratică din 1929, adică cea din 1920, cu modificările de rigoare. Cabinetul Renner, recunoscut de aliaţi la 23 septembrie 1945, a fost autorizat să negocieze cu Comisia Interaliată care se mulţumea să controleze administraţia austriacă autonomă. Deşi teritoriul său era ocupat militar, soarta

Austriei era totuşi considerabil diferită de aceea a Germaniei învinse.

Situaţia în 1945

Cu tot acest tratament favorizant, Austria nu a putut nici ea scăpa de haosul postbelic, comparabil cu cel din Germania vecină. Cum circuitele economice stabilite încă din 1938 erau acum demantelate, ea nu mai primea cărbunele atât de necesar din bazinul Ruhr, ocupat de către aliaţi, randamentul agricol era foarte slab, iar raţiile alimentare sever raţionalizate, ceea ce a permis înflorirea pieţei negre la Viena, însoţită de o gravă inflaţie (indicii preţurilor: 100 în 1938, 8 190 în 1946). Ţara era împărţită în patru regiuni de ocupaţie, sovieticii controlând Burgenlandul, Austria Inferioară şi Viena, unde acceptaseră totuşi o ocupare cvadripartită (statut comparabil cu acela al Berlinului). Ei au procedat la demontarea sistematică a uzinelor considerate *bunuri germane* şi la exploatarea bazinului petrolier în contul reparaţiilor de război. Aproape 500.000 de oameni au fost reţinuţi ca prizonieri de război, în vreme ce, pe de altă parte, Austria primea sute de mii de refugiaţi, plecaţi de bunăvoie sau expulzaţi din fostele state succesoare (spre exemplu 200.000 de sudeţi veniţi din Boemia).

Pe plan politic, situaţia a fost normalizată în mai puţin de un an. Alegerile geprale, care au relevat o mare stabilitate a corpului electoral, au redat puterea celor două mari partide democratice (în pofida ocupaţiei sovietice, nu au fost aleşi decât patru deputaţi comunişti). Deşi populiştii au obţinut acum, pentru prima dată, majoritatea absolută (85 de mandate din totalul de 165 de locuri din *Nationalrat*), ei au avut înţelepciunea să menţină un guvern de coaliţie şi să guverneze împreună cu socialiştii (76 de mandate). La 20 decembrie 1945, Karl Renner a fost ales preşedinte al celei de-a doua Republici, iar un populist, inginerul Leopold Figl, a devenit cancelar,

vicecancelar fiind socialistul Adolf Schärf. Guvernul de coaliţie avea ca sarcini prioritare reconstrucţia economiei, lichidarea trecutului şi eliberarea teritoriului – lucru realizat prin Tratatul de Stat din 1955.

Situaţia Internaţională în 1945, Austria nu era mai stăpână pe destinul său decât în 1918 sau 1936. Dacă Aliaţii îi erau mai degrabă favorabili, Uniunea Sovietică avea de acum înainte interese clare în Europa Centrală, iar Austria Inferioară – care le facilita comunicarea cu Cehoslovacia şi Ungaria – devenea acum un punct important în strategia sovietică. Deşi Austria fusese, în principiu, scutită de plata reparaţiilor. Conferinţa de la Potsdam a făcut totuşi o excepţie în ce priveşte bunurile *deţinute*, *aduse sau achiziţionate de germani după Anschluss*, adică circa 300 de întreprinderi industriale, 140 de domenii funciare, DDSG-ul[42] şi instalaţiile petroliere din Zisterdorf. În plus, sovieticii au susţinut cererile de reparaţii şi revendicările teritoriale ale lui Tito în Carinthia, unde populaţia cuprindea şi circa 190.000 de sloveni.

Se părea că, odată cu începerea Războiului Rece, tratatul de pace cu Austria devenea un vis practic irealizabil (Comisia Cvadripartită a ţinut nu mai puţin de 260 de şedinţe între 1949 şi 1953), dar ruptura sovieto-iugoslavă, moartea lui Stalin şi bunele oficii ale lui Nehru, preşedintele Indiei, au deblocat pas cu pas situaţia. Din 1953, cele patru puteri au renunţat la perceperea taxelor de ocupaţie ce grevau considerabil bugetul austriac. Negocierile au fost reluate la Conferinţa de la Berlin (1954), dar s-au blocat la articolul 33 care lega evacuarea Austriei de cea a Germaniei. Or, noua putere de la Moscova ar fi dorit să facă un gest de bunăvoinţă care să contribuie la detensionarea relaţiilor internaţionale prin

42 Trust controlat de germani care monopoliza navigația pe Dunăre, Compania de Navigație pe Dunăre.

acordarea statutului de neutralitate Austriei. La 8 februarie 1955; declaraţia lui Molotov a deblocat, în fine, negocierile, cerând renunţarea la Anschluss şi impunerea statutului de neutralitate perpetuă, două condiţii acceptabile pentru toţi partenerii. Vizita cancelarului Raab la Moscova, în luna aprilie, a permis punerea la punct a Tratatului de Pace, semnat la 15 mai 1955 la Palatul Belvedere, Franţa fiind reprezentată de preşedintele Pinay. A urmat rapida evacuare a trupelor de ocupaţie, iar redeschiderea solemnă a Operei din Viena, grav avariată de bombardamentele din 1945, a marcat revenirea la normalitate a Austriei, încheind definitiv capitolul deschis în 1914. De acum înainte, Austria va fi o ţară liberă, democratică, independentă şi, în curând, prosperă, în vreme ce clasa politică îşi propunea să demonstreze că formula statală austriacă era într-adevăr viabilă.

Neutralitatea, prevedere constituţională din 5 noiembrie 1955, a fost recunoscută de comunitatea internaţională (inclusiv Republica Federală Germană). În virtutea acestui principiu, care implica şi o neutralitate armată, Austria a înfiinţat o armată federală (*Bundesheei*), bazată pe efectuarea unui serviciu militar de scurtă durată (nouă, apoi şase luni de serviciu activ). Deşi trupele de munte ocupau un loc special, armata, dotată cu batalioane blindate şi o aviaţie de luptă, putea mobiliza în caz de conflict 150.000 de oameni. Creditele militare deţin şi ele un loc destul de mic în cadrul bugetului (1, 3% din produsul naţional brut).

În schimb, Austria, admisă în ONU din decembrie 1955, şi-a găsit o nouă vocaţie ca sediu al diferitelor organizaţii internaţionale. Viena, din dorinţa de a face astfel concurenţă Genevei, a acordat găzduire Agenţiei Atomice Internaţionale şi OPEC[43]. Capitala austriacă a fost locul a numeroase vizite oficiale ale şefilor de stat (mai

43 Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol.

puţin în timpul mandatului lui Kurt Waldheim) şi al unor conferinţe internaţionale (întâlnirea Kennedy-Hruşciov, din 1961). Treptat, concepţia de *Elveţie danubiană*, definită de

Karl Renner în *Wiener Zeitung*, în 1947, s-a afirmat în vremea diverselor crize pe care le-au cunoscut ţările socialiste din regiune (Ungaria în 1956, Cehoslovacia în 1968). În 1978, un diplomat austriac, Kurt Waldheim, a fost ales secretar al ONU, cu acordul chiar al URSS, care n-a făcut deloc caz de trecutul îndoielnic al candidatului!

Viaţa politică după 1945

Oamenii politici au învăţat din experienţa nefericită a Primei Republici: ligile paramilitare aparţineau acum trecutului, populiştii (noul nume al social-creştinilor, *Volkspartei*) au trecut la o colaborare lipsită de prejudecăţi cu socialiştii (noul nume al social-democraţilor), iar naţionaliştii, foarte compromişi de legăturile cu nazismul, au încetat să mai reprezinte o forţă politică importantă.

Foitele politice

Socialiştii, mai moderaţi ca altă dată, au renunţat la componenta anticlericală şi la ideea dictaturii proletariatului (Carta partidului din 1958). Deşi a rămas în mod fundamental un partid muncitoresc, condus de militanţi sindicali, Partidul Socialist a atras un oarecare număr de intelectuali, de tineri burghezi oportunişti şi chiar de liberali care nu se simţeau integraţi în gruparea populiştilor. Aceştia din urmă, fără a mai fi legaţi de ierarhia Bisericii Catolice (preoţii nu mai aveau dreptul de a fi aleşi deputaţi), au constituit marele partid conservator la care visase cândva Monseniorul Seipel: de tradiţie iosefiniană, membrii lui erau prin excelenţă burghezi sau ţărani, chiar dacă existau şi muncitori catolici. Populiştii se bazau pe organizaţiile profesionale (Liga Ţărănească, Liga întreprinzătorilor şi un sindicat muncitoresc minoritar). Cadrele partidului, de orientare conservatoare, îşi găseau simpatii în rândul electoratului din clasa mijlocie, ostil atât

schimbărilor, cât şi extremiştilor.

Între 1945 şi 1966, socialiştii şi populiştii au fost omniprezenţi în viaţa publică austriacă (sistemul *Proporz*[44]), astfel încât se poate vorbi chiar de o dictatură bipartită, orice carieră fiind practic condiţionată de adeziunea la unul din cele două mari partide; cetăţeanul nu avea de ales decât între *roşii şi negri*. În ciuda rolului jucat în mişcarea de rezistenţă, comuniştii au ieşit repede din joc, fie şi numai din cauza prezenţei sovietice. Ultimul ministru comunist din cabinetul Figl fusese exclus încă din 1947. Partidul, condus de intelectuali şi câţiva militanţi muncitori, nu a obţinut niciodată mai mult de 200.000 de voturi, majoritatea la Viena, iar Revoluţia Maghiară din 1956 i-a marcat sfârşitul definitiv.

Lichidarea trecutului nazist, ocultată de lupta contra comunismului, a fost, în mod paradoxal, mai puţin radicală. Nici interzicerea Partidului Nazist de către Guvernul Provizoriu, nici crearea tribunalelor populare nu au rezolvat în mod clar problema. Distincţia dintre simplii *Mitläufer* (*însoţitori*, *colaboratori*) şi veritabilii criminali a fost ştearsă, permiţând celor vinovaţi să scape rigorilor legii. Prin două Legi de Amnistiere (1948 şi 1953), foştii nazişti (580.000 persoane înregistrate ca membri) au fost reintegraţi în societate, cu excepţia Universităţii, unde profesorii cu un trecut nazist proeminent au fost înlocuiţi în 1945.

Începând din 1949, grupurile de dreapta au reconstituit un partid *independent* care nega existenţa Austriei (au obţinut 12% din sufragii şi 16 locuri în Parlament). El a servit drept refugiu neonaziştilor, dar şi-a plafonat repede cota de audienţă în jurul cifrei de 300.000 de voturi, localizate în regiunile tradiţional fidele

---

44 E vorba despre un sistem de proportionalitate acceptată, împărtășit de cele două mari partide tradiționale - de la Proportion (germ.) = proporție.

naţionaliştilor (Stiria, Carinthia, Austria Superioară). Din 1955, aceşti nostalgici şi-au schimbat numele în *liberali*, dar *vox populi* îi califica în continuare drept brun/[45], prin opoziţie cu *roşii* şi *negrii*. Acest Partid Liberal, care nu avea nimic în comun cu omologul său german, îşi recruta aderenţii din sindicatul ţărănesc (*Landbund*), dintre foştii nazişti, cărora li s-au adăugat elemente tinere care tolerau cu greu sistemul *Proporz*. Doctrina lor era de orientare antisemită, element prezent dintotdeauna în subconştientul austriac, şi agita slogane pangermanice (în special în zona Salzburg, Austria Superioară, Carinthia). Liberalii nu au avut totuşi o prea mare importanţă politică, atâta vreme cât celelalte partide le-au refuzat orice alianţă guvernamentală.

Afacerea Waldheim s-a dovedit totuşi revelatoare pentru anumite aspecte ale opiniei politice austriece. În 1986, Kurt Waldheim, beneficiind de un trecut ilustru ca funcţionar internaţional, a fost candidatul dreptei la preşedinţia Republicii. Aducerea la lumină a trecutului său de ofiţer al Wehrmachtului l-a prezentat în postura de criminal de război, dar, în pofida unor dezminţiri puţin convingătoare, el a fost totuşi ales preşedinte, ceea ce a dăunat bunei imagini a Austriei în exterior şi a determinat boicotarea lui de către restul lumii. Waldheim a avut înţelepciunea de a nu se mai prezenta din nou la alegeri la expirarea mandatului, în 1991.

Socialiştii şi populiştii controlau, de asemenea, presa scrisă, radioul şi televiziunea. Primii conduceau *Arbeiter Zeitung* şi *Neues Österreich*, cotidianul *Reichspost* a reapărut sub formă de săptămânal (*Die Furche*), iar *Die Presse* continua tradiţia liberală a secolului al XIX-lea. În fapt, toate aceste ziare au un caracter regional, fiind în acelaşi timp destul de mediocre (spre exemplu cotidianul conservator vienez *Kurier*). Nici chiar *Die Presse* nu putea

45 Aluzie la culoarea caracteristică a Partidului Nazist.

intra în concurenţă cu marile cotidiene germane.

Evoluţia politică

Austria a rămas fidelă sistemului reprezentării proporţionale, care îi avantaja evident pe populişti, şi regimului parlamentar instaurat în 1920.

Vreme de 20 de ani (1945 – 1966), politicieni şi cetăţeni au considerat că sistemul bipartit era cel mai bun mijloc de a evita erorile trecutului. La începutul activităţii fiecărui cabinet, se stabilea totdeauna un acord de cooperare prin care se repartizau funcţiile ministeriale şi se preciza linia politică generală de urmat. Cea mai mare parte a măsurilor, elaborate de un Comitet de Coordonare, erau adoptate de Parlament – devenit simplă cameră de înregistrare –, în vreme ce puterea reală era deţinută în toată această perioadă de comitetele directoare ale partidelor. Puterea executivă era împărţită cu grijă: şeful statului era socialist sau reprezentant al socialiştilor (Renner, 1945 – 1951; Thomas Körner, 1951 – 1957; Adolf Schärf, 1957 – 1965; Jonas, 1965 – 1974; Kirschlaeger, 1974), cancelarul, populist, era însoţit de un vicecancelar socialist, iar fiecare ministru aparţinea unui alt partid din coaliţie. Acest sistem comporta şi inconveniente; tendinţa spre imobilism, lipsa de reprezentativitate a deputaţilor, cărora li se substituiau personaje de aparat, eliminarea sau marginalizarea personalităţilor puternice, absenţa unor adevărate dezbateri în Parlament şi îndeosebi supradimensionarea aparatului de stat (fiecare post guvernamental era practic dublat) şi, în fine, politizarea excesivă a vieţii publice. Sistemul, care obţinuse totuşi rezultate pozitive, a fost criticat din ce în ce mai consecvent, tocmai din cauza formalismului pe care-l inducea în viaţa parlamentară, disputele fiind reglate practic numai în interiorul comitetelor directoare ale partidelor (precum afacerea Olah, în 1964).

Proporzsystem devenise o adevărată povară pentru

viaţa publică. În 1966, Partidul Populist, după ce obţinuse majoritatea parlamentară (mai exact, majoritatea voturilor exprimate), şi-a asumat singur responsabilitatea guvernării şi, la capătul a două luni, în ciuda protestelor socialiştilor şi ale liderului lor, Pitterman, Dr. Klaus a constituit un cabinet omogen ce dispunea de o majoritate parlamentară relativă. El a păstrat, totuşi, toţi funcţionarii socialişti, iar începuturile au fost promiţătoare: rolul Parlamentului a crescut, politica externă a devenit mai activă, s-au creat noi universităţi. După 1968 însă, creşterea preţurilor a dus la nemulţumiri care l-au costat o severă înfrângere în alegerile din 1970 (44, 5% din voturi, faţă de 48, 5%, obţinute de socialişti, aceştia din urmă au obţinut 81 de mandate faţă de 78 ale populiştilor).

Bruno Kreisky i-a succedat lui Pitterman în fruntea Partidului Socialist: un militant convins, dar arţăgos, era înlocuit de un adevărat om de stat care a ştiut să reînnoade firul marii tradiţii austriece, pentru a reda ţării locul său în concertul naţiunilor. Pentru început, el a acceptat să conducă un cabinet minoritar şi a trecut prin Parlament o reformă electorală, pentru a candida din nou în 1971. Alegerile legislative din octombrie 1971 au fost un succes pentru socialişti (50, 4% din voturi şi 93 de mandate din 183 posibile), inaugurând astfel marea perioadă Kreisky. După ce a avut o lungă guvernare conservatoare între 1920 şi 1938, după experienţa guvernelor de coaliţie, Austria se detaşase suficient de trecut pentru a juca corect şi responsabil jocul parlamentar. Din acest punct de vedere, experienţa populistă din perioada 1966 – 1970 s-a dovedit benefică. Începând din 1970, populiştii şi-au jucat onest rolul de opoziţie democratică, demonstrând că, în acel moment, Austria era singurul stat succesor cu adevărat integrat în Occident.[46]

---

46 Afirmație destul de bizară, având în vedere situația politică a

Din 1955, niciun fel de problemă nu a mai pus în pericol existenţa statului austriac, indiferent că era vorba de revenirea eventuală a arhiducelui Otto de Habsburg, de chestiunea Tirolului Meridional sau de minoritatea slovenă din Carinthia. După lungi dezbateri, datorate îndeosebi piedicilor puse de socialişti, arhiducele Otto a obţinut, în cele din urmă, în 1967, permisiunea de a reveni în ţară. În 1960, Austria a adus în faţa instanţelor internaţionale chestiunea Tirolului, unde drepturile populaţiei germanofone nu erau respectate, în ciuda promisiunilor făcute în 1945. de guvernul condus de către A. Gasperi. Revendicările minorităţii germane au fost însoţite de acte de terorism ce au deteriorat relaţiile dintre Viena şi Roma.

Adevărata problemă a Austriei era integrarea în ansamblul european, date fiind constrângerile impuse de Tratatul de Stat, într-un context în care Austria era prinsă la mijloc între Piaţa Comună şi CAER. în 1960 s-a reuşit integrarea în Asociaţia Europeană a Liberului Schimb, al cărei scop era reducerea progresivă a tarifelor vamale, asociaţie condusă atunci de Maréa Britanie, ţară care nu făcea parte din Comunitatea Europeană. Apoi, Austria a obţinut un statut de asociere la Comunitatea Europeană, analog celui de care beneficia Turcia, pentru că majoritatea schimburilor sale se realizau cu membrii acesteia, în special cu vecinul german.

Miracolul economic austriac

Creşterea economică de după 1945 contrastează flagrant cu marasmul dintre cele două războaie, exemplu fiind dispariţia, până de curând, a problemei şomajului, între 1950 şi 1960, singura ţară din OCDE[47] care a cunoscut o dezvoltare superioară celei a Austriei (indice de creştere mediu anual de 5, 9 %) a fost RFG.

---

celorlalte state succesoare, toate comunizate forțat începând din anii 1945.

47 Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică.

naţionalizările în această perioadă asistăm la o îmbinare între capitalismul privat şi cel de stat, devenită necesară pentru recuperarea bunurilor germane din timpul războiului (spre exemplu, *Hermann Göring Werke* din Linz) al căror control a fost preluat de statul austriac (Legile din 1946 şi 1947). Întreprinderile de stat utilizau 20% dintre salariaţii din industrie, al căror efectiv s-a dublat în douăzeci de ani, ajungând de la 60.000 la 120.000 de persoane între 1945 şi 1965. În acest sector, care reprezenta mai mult de 25% din producţia industrială, domina industria grea, dezvoltată începând din 1938 (asigura 100% din producţia de oţel, 95% din cea energetică, 85% din cea de aluminiu). Statul controla totodată cele mai mari trei bănci (Banca Naţională, *Creditanstalt* şi *Laenderbank*) care efectuau 90% din tranzacţii şi reprezentau 80% din capitalul bancar total. Căile ferate (*österreichische Bundesbahn*), cu cei 90.000 de salariait, erau la rândul lor proprietatea statului, deţinător totodată al unei consistente participări la capitalul companiei Austrian Airlines.

Statul a practicat timp îndelungat controlul preţurilor ducând o luptă tenace pentru stabilizarea şilingului. În

1947 s-a procedat la o reformă monetară pentru a combate inflaţia. Preţurile au crescut totuşi cu 35% pe an între

1948 şi 1951. La această dată, guvernul a inaugurat o politică draconică de stabilizare (reducerea preţurilor, blocarea salariilor, creşterea taxelor de scont bancar, fixate la 6%), urmată în 1953 de o devalorizare a şilingului. Rata de schimb a monedei naţionale s-a menţinut stabilă până în 1971 (26 de şilingi pentru 1 USD). Şilingul a devenit astfel o monedă la fel de stabilă ca şi marca germană, rata anuală a inflaţiei nedepăşind niciodată 2%. Deficitul balanţei comerţului exterior a fost compensat de balanţa prestărilor de servicii, datorită importanţei considerabile a

veniturilor provenite din turism. Austria s-a afirmat, practic înaintea Elveţiei, ca prima ţară europeană a turismului, atât pentru sporturile de iarnă (35 % din numărul zilelor de hotel), cât şi pentru turismul de vară. Frumuseţea peisajelor, calitatea serviciilor în hoteluri, moteluri sau la particulari, foarte mulţumiţi să obţină venituri suplimentare, şi, în fine, efectul mişcării ecologice, au întărit curentul început deja din 1914 şi dezvoltat între cele două războaie.

Deşi lipsa de capitaluri a făcut lungă vreme vulnerabilă economia austriacă, tendinţa s-a inversat datorită autofinanţării, a ajutorului american şi a sistemului de economii, încurajat de scutirea de taxe. Astfel, Austria a beneficiat atât de investiţiile făcute de naziști în timpul ocupaţiei, cât şi de Planul Marshall, dar, renunţând la politica de *laissez-faire*, a dat prioritate investiţiilor şi creşterii industriale care s-au tradus prin ocuparea aproape integrală a forţei de muncă, indici de dezvoltare pozitivi şi creşterea progresivă a venitului pe cap de locuitor. Asta a făcut ca economia austriacă să ajungă repede în criză de mână de lucru şi să facă apel la forţă de muncă emigrantă, în special în lucrările de construcţii (turci şi iugoslavi), şomajul rezidual atingând doar Carinthia, Stiria şi mai ales Burgenlandul, provincii în care se menţinea marea proprietate şi care erau situate în vecinătatea imediată a *Cortinei de fier*, ceea ce nu încuraja investiţiile.

Reuşita economică generală se explică prin indicele ridicat al investiţiilor, dezvoltarea industriei grele, pacea socială, favorizată de o politică de consens între patronat, sindicate şi guvern, şi prin exodul rural al micilor producători agricoli (proprietăţi mai mici de 5 ha consacrate policulturii). Prin urmare, asistăm la triplarea nivelului de trai între 1950 şi 1960, în timp ce salariile reale au crescut cu 40 – 50%. Cu toate acestea, nivelul de

trai austriac nu l-a putut egala pe acela al vecinilor din RFG, ca urmare a distrugerilor provocate de război, a indemnizaţiilor considerabile plătite Uniunii Sovietice, începând din 1955, pentru răscumpărarea aşa-numitelor *bunuri germane*, a handicapului reprezentat de Prima Republică, ca şi a îmbătrânirii accentuate a populaţiei.

Bilanţ

Pentru mulţi străini, Festivalul de la Salzburg reprezintă cultura austriacă, asociată cu un oraş istoric şi cu peisajele din Alpii Austrieci. În 1945, B. Paumgartner a redat viaţă festivalului din oraşul lui Mozart, ocupat atunci de armata americană, iar Richard Strauss i-a consacrat talentul său de dirijor şi de regizor. În fiecare an, aici se reprezintă una din operele sale, ca şi *Jedermannn* a lui Hofmannsthal. Dacă insistăm asupra calităţii execuţiilor muzicale, trebuie, de asemenea, să recunoaştem că nivelul creaţiei originale a scăzut, îndeosebi datorită preferinţelor conservatoare ale publicului care îşi îndreaptă atenţia mai degrabă către un Gottfried von Einem sau Carl Orff, decât către un Arnold Schoenberg, mort în Statele* Unite în 1951. Publicul, foarte bun cunoscător, chiar dacă nu apreciază mai deloc inovaţiile, idolatrizează, în schimb, un dirijor precum Herbert von Karajan. De o manieră mai generală, idealul mic-burghez este dominant chiar printre socialişti – e suficient să comparăm clădirile municipale ridicate după Al Doilea Război Mondial cu *Karl Marx Hof*. Clădirea Primăriei este girată de personaje publice fără pic de imaginaţie care, lucrând pentru confortul celor pe care îi administrează, nu se mai entuziasmează pentru marile cauze. Există, e drept, un consens pentru celebrarea trecutului, simbolizat de câteva instituţii importante; Opera, Manejul Şcolii Spaniole, balul Operei şi concertul de Anul Nou – televizat în direct în întreaga lume, pentru că Viena a încetat să mai fie o metropolă cosmopolită, ceea ce făcea grandoarea sa în Epoca Barocă, în Secolul

Luminilor sau în Era Compromisului. Austria a devenit o rezervă folclorică pentru germanii din RFG, iar Viena seamănă din ce în ce mai mult cu provincia, cu excepţia poate a creaţiei literare.

În toate domeniile, politica celei de-A Doua Republici contrastează cu aceea a Primei Republici. Nimeni nu mai pune în discuţie existenţa Austriei, nici cetăţenii, nici conducătorii, nici marile puteri. Socialiştii şi populiştii au învăţat să se tolereze şi să colaboreze, împingând înţelepciunea şi prudenţa până la a accepta, începând cu 1966, alternanţa la guvernare. Stabilitatea politică a favorizat creşterea economică, iar aliaţii occidentali au dat Austriei posibilitatea de a profita de *Cele treizeci de Glorioase*. Chiar Uniunea Sovietică a făcut o excepţie în ceea ce o priveşte, Austria fiind singura ţară evacuată de Armata Roşie înainte de 1989.[48] Căderea Zidului Berlinului i-a oferit posibilitatea de a se integra deplin în Uniunea Europeană, după ce îndelungată vreme dusese o politică de apropiere şi echilibru, compatibilă cu suspiciunile URSS, vecin redutabil atâta vreme cât Armata Roşie a staţionat în Cehoslovacia şi Ungaria (între 1968 şi 1989). Dar neutralitatea armată a fost preţul plătit pentru independenţa faţă de care austriecii sunt ataşaţi încă din 1938. Felix Kreissler a demonstrat că Al Doilea Război Mondial a constituit, practic, punctul de plecare pentru formarea adevăratei conştiinţe naţionale austriece, în special printre victimele ocupaţiei naziste, indiferent de originea lor (socialişti, comunişti, liberali, monarhişti şi militanţi catolici sau simple victime ale represiunii poliţieneşti).

Concluzii

Să încercăm să încheiem, adăugând un subtitlu

48 Apreciere eronată. România, spre exemplu, nu mai avea trupe sovietice pe teritoriul său încă din 1958, lucru valabil și pentru Bulgaria sau Polonia.

acestei expuneri: germani din Austria sau austrieci? Teritoriul austriac are, la urma urmelor, un triplu destin statal: din jurul anului o mie, către finele Evului Mediu, avem de-a face cu provincii ale Sfântului Imperiu care-şi croiesc încet-încet propriul lor destin. Patrimoniu al Habsburgilor, populate de colonişti germani, ele sunt puternic marcate de spiritul marilor mănăstiri şi al marilor familii aristocratice care, precum Casa de Starhemberg, şi-au constituit împreună cu vasalii lor propria provincie sau *Land* cu un caracter particular net definit, în jurul unui suveran teritorial – duce, margraf sau conte. Prin existenţa senioriei funciare, laică sau ecleziastică, societatea austriacă şi-a găsit cadrul original de dezvoltare, cadru care se va perpetua până la Revoluţia din 1848. În Epoca Modernă, provinciile s-au integrat într-o construcţie mai vastă – Monarhia Austriacă care, de la 1526 la 1918, le-a reunit într-un vast ansamblu multinaţional, multicultural şi, în bofida preocupărilor Habsburgilor de a menţine caracterul catolic al statelor pe care le conduceau, multiconfesional. Dacă Austria a fost sedusă de predica luterană şi nobilimea a considerat util să-şi manifeste astfel autonomia faţă de dinastie, nu e mai puţin evident că politica voluntaristă a ramurii stiriene a familiei nu a întârziat să impună supuşilor austrieci Contrareforma, dând astfel culturii austriece un caracter original, profund influenţat de pietatea barocă şi de cultura italiană.

Austriecii sunt, în mod cert, germani prin limbă, drept şi cultură politică, dar care se simt diferiţi de compatrioţii lor din Germania de Nord, profund marcaţi de efectele Reformei Luterane. Chiar cultura Luminilor a căpătat aici un caracter original prin promovarea catolicismului reformator, de inspiraţie italiană, sau a jansenismului. Este motivul pentru care Austria lui Metternich, insuportabilă pentru „prusieni” sau pentru liberalii din Europa Occidentală, a fost finalmente

acceptată de societatea austriacă care-şi găsea exprimarea în muzică, dans, teatru şi artele plastice. În sfârşit, după destrămarea Monarhiei Austro-ungare, *provinciile ereditare* au căpătat forma unor entităţi cu o independenţă pe care nu şi-o doriseră şi pe care nu o avuseseră niciodată. A trebuit să vină anexiunea involuntară la Reichul hitlerist, la această *casă de corecţie*

(Otto Bauer), pentru ca austriecii să-şi revendice deplin independenţa şi să înceapă să se constituie într-o naţiune distinctă, după ce constituiseră deja un stat.

Şansa Austriei a fost triplă: mai întâi aceea de a fi deţinut, foarte devreme, o metropolă plasată pe una din marile axe de circulaţie ale Europei, Viena, a cărei vocaţie comercială, afectată în vremea ocupării Ungariei de către otomani, a fost compensată de rolul său de fortăreaţă militară de frontieră şi de reşedinţă imperială. Când, după 1683, a combinat funcţiile economice cu acelea date de statutul de capitală culturală a Monarhiei, ea a înflorit în două etape: cea a Luminilor şi cea a Compromisului şi nu e o întâmplare că pentru austriacul de rând şi republican, două figuri dintre Habsburgi deţin încă un rol important: Maria Thereza şi Franz Joseph. A doua şansă a Austriei a fost de a fi integrată într-un ansamblu mult mai vast şi de a nu mai fi rămas, pentru multă vreme, o simplă marcă de frontieră în calea maghiarilor, în Evul Mediu, a turcilor, în vremurile moderne, sau a sovieticilor, în zilele noastre, vocaţia Austriei fiind de a împlini rolul unei linii de legătură cu vecinii săi şi de a permite circulaţia bunurilor şi persoanelor. Viena nu a fost niciodată un *oraş german*, nici chiar prin limba care se vorbea aici, căci prezenţa la curte a creat o tradiţie cosmopolită. Chiar în ce priveşte limba vernaculară, dacă oamenii din popor şi mica burghezie se cantonau într-un dialect îmbibat de expresii străine (în special cin italiană şi franceză), utilizarea unei limbi străine – italiana altă dată, franceza nu cu mult timp

în urmă, engleza astăzi – a constituit mereu un semn de ascensiune socio-culturală. Iată de ce opoziţia între capitală şi provincie a rămas una dintre constantele vieţii politice şi culturale a Austriei. Şansa Vienei a fost tocmai de a fi at-aş – în afara aristocraţilor din întreaga Monarhie – funcţionari şi soldaţi din Germania, cu preţul unei eventuale convertiri la catolicism, dar şi artişti şi meşteşugari italieni, iar în secolul trecut, burghezi şi intelectuali evrei. Este motivul pentru care Anschluss-ul a fost o adevărată catastrofă pentru Austria. Prin exterminarea sau condamnarea la exil a elitelor evreieşti care rămăseseră aici după 1918, Reichul hitlerist, ostil din principiu faţă de această metropolă cosmopolită, a redus-o la rolul de simplă capitală provincială. Putem să ne întrebăm dacă. eforturile făcute după 1955 pentru a-i reda rolul internaţional se vor dovedi încununate de succes pe termen lung, atâta vreme cât burghezia vieneză are tendinţa de a face din oraşul său mai degrabă un muzeu al gloriei trecute, decât un loc de creaţie contemporană. Condiţiile obiective pentru o nouă înflorire au lipsit după 1918; a treia şansă a Austriei în general şi a Vienei în particular fusese tocmai integrarea într-un imperiu căruia nu îi era suverană, ci doar parte integrantă. Provinciile ereditare nu au cucerit sau anexat Boemia sau Ungaria în 1526, ele au fost doar asociate ca urmare a alegerii seniorului tor natural, Ferdinand I de Habsburg, ca rege al Ungariei şi Boemiei, în conformitate cu privilegiile naţiunilor nobiliare. Chiar după pierderea provinciilor italiene şi a influenţei asupra spaţiului german unificat, Austro-Ungaria din 1867 a rămas totuşi o mare putere europeană, singura capabilă să permită înflorirea micilor naţiuni pe care hazardul geografiei le situase între imperialismul rus şi cel german. Avantajele au fost reciproce şi, în pofida inevitabilelor dispute în familie, uniunea s-a dovedit profundă şi utilă, iată de ce dizolvarea

acesteia, intervenită în octombrie 1918 şi independenţa impusă de învingători a fost atât de dur resimţită de opinia publică austriacă. Doar social-creştinii, înţelegând că o unire cu germanii din fostul Reich era cu totul imposibila, au fost atunci partizani convinşi ai independenţei. În mod paradoxal, Al Doilea Război Mondial a dus la naşterea conştiinţei naţionale austriece, atunci când austriecii au realizat diferenţa care-i separă de vecinii lor, chiar dacă, la fel ca elveţienii de limbă germană, vorbeau aceeaşi limbă – punct de plecare către o conştiinţă naţională, care nu a încetat să se afirme de atunci înainte, în vreme ce admiterea Austriei în Uniunea Europeană a permis economiei integrarea într-un ansamblu mai amplu, conform tradiţiei politice a ţării, cândva membră a Sfântului Imperiu, apoi a Imperiului Austriac.

CUPRINS

Cuvânt înainte 5
Introducere 7
Capitolul I – De la origini la ascensiunea Habsburgilor 11
Primele locuiri 11
Marca Orientală 14
Formarea provinciilor ereditare 17
Societatea Ordinelor 20
Transformările economice 23
Capitolul II – Reforma şi Contrareforma (1526 – 1683) 27
Maşterea Monarhiei austriece 27
Lupta antiotomană în secolul al XVI-lea 30
Reforma în Austria 32
Locul Austriei în Imperiu 33
Contrareforma în Austria 35
Opera lui Leopold I (1657 – 1705) 39
Conflictul austro-turc 42
Capitolul III – De la Baroc la Epoca Luminilor

(1683 – 1792) 45
Austria ca mare putere 45
Domnia lui Carol al VI-lea (1711 – 1740) 47
Apogeul culturii baroce 47
Criza anului 1740 49
Reformele lui Haugwitz 51
Epoca Luminilor (1750 – 1790)... 53
Iosif al II-lea, despot luminat (1780 – 1790) 56
Sfârşitul Epocii Luminilor 58
Capitolul IV – Revolute şi Contrarevoluţie
(1792 – 1867) 59
Austria şi Contrarevoluţia 59
Epoca lui Metternich (1815 – 1848) 63
Viaţa economică 64
Revoluţia de la 1848 66
Meoabsolutismul (1849 – 1860) 70
Reformele constituţionale (1860 – 1867) 72
1866 – anul destinului 74
Capitolul V – Epoca Compromisului
(1867 – 1914) 77
Compromisul de la 1867 77
Viaţa politică...79
Dezvoltarea economică...85
Evoluţia societăţii austriece 88
Cultura austriacă 90
Politica externă (1867 – 1914) 94
Capitolul VI – Primul Război Mondial
(1914 – 1918) 97
Capacitatea militară a Austro-Ungariei 97
Derularea operaţiunilor militare 99
Economia de război 103
Evoluţia politică 105
Destrămarea Austro-Ungariei
(octombrie 1918) 108
Concluzie 113

Capitolul VII – Prima Republică
(1918 – 1938)! 5
Guvernarea social-democrată (1918 – 1920) 115
Forţele politice jţ
Politica economică 120
Viaţa culturală 123
Evoluţia politică 125
Ansch/uss-ul (martie 1938) 130
Austria în timpul războiului 132
Capitolul VIII – A Doua Republică
(1945 – 1994) 135
Situaţia în 1945 135
Situaţia internaţională 135
Viaţa politică după 1945 139
Miracolul economic austriac 145
Bilanţ 147
Concluzii 149
Bibliografie orientativă 154